

Житомирський державний
університет імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет

НАУКОВІ ПРАЦІ

**ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ**

ПСИХОЛОГІЧНІ

ДОСЛІДЖЕННЯ

Випуск 13

Житомир 2020

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Соціально-психологічних факультет
Кафедра соціальної та практичної психології

ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці викладачів та студентів
соціально-психологічного факультету

Випуск 13

Житомир-2020

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол __ від __.12.2020 року)*

Рецензенти:

Якимчук І.П. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коломієць Т.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Поліського національного університету

Чабанюк Н.І. – кандидат психологічних наук, заступник начальника Державної установи «Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських», підполковник поліції

П49 Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 13. / За ред. Ю. Дем'янчук, Н. Портницької, І. Тичини – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. – 95 с.

У збірнику наукових праць викладачів та студентів соціально-психологічного факультету презентовано результати теоретико-емпіричних досліджень науково-педагогічних працівників, магістрів та учасників психологічних гуртків та проблемних груп.

Особливістю збірника є те, що в ньому представлені результати наукової роботи, в яких аналізуються теоретико-методологічні, вікові, соціальні та особистісні аспекти соціальної взаємодії, підтримки психічного здоров'я та особистісного благополуччя.

Матеріали подані у авторській редакції. Відповідальність за науковий та літературний зміст опублікованих матеріалів несуть їх автори. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ЗМІСТ

ДОСЛІДЖЕННЯ ВІКОВИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ
ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

1. Бабич Л. Гендерні відмінності у мотивації до навчальної діяльності у юнацькому віці.....	7
2. Баліцький А. Особливості мотиваційної сфери юнаків геймерів.....	10
3. Буря Л. Психологічні особливості релігійної толерантності в юнацькому віці.....	14
4. Гуріна Д. Психологічні особливості копінг-стратегій у юнацькому віці.....	16
5. Ігнатенко Ю. Психологічні особливості світосприйняття особистості дорослого віку.....	18
6. Колодницька А. Гендерні стереотипи у сприйманні молоддю професійних якостей психолога.....	20
7. Назарова О. Взаємозв'язок емпатії та психологічного благополуччя у юнацькому віці.....	23
8. Поплавська А. Теоретико-методологічні підходи до дослідження етнічної самосвідомості у підлітковому віці.....	26
9. Сліпченко М. Вплив читання біографії успішних людей на формування навчальної мотивації та адекватної самооцінки у підлітковому віці.....	29
10. Яворська Л. Домашнє насильство як чинник формування самооцінки підлітків.....	32

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

11. Бабич Л. Методологічні основи вивчення проблеми мотивації до навчальної діяльності.....	35
12. Галицький О. Гендерні відмінності у проявах прив'язаності в умовах шлюбних відносин.....	37
13. Дубова Н. Емпіричне дослідження особливостей конфліктності підлітків.....	39

14. Жаркова М. Психологічні особливості міфів у структурі інформаційних впливів.....	40
15. Колодницька А. Гендерні стереотипи у сприйманні професійних якостей особистості.....	43
16. Кравченко І. Вплив суб'єктивного переживання несправедливості на «віру у справедливість світу».....	45
17. Нікітенко О. Психологічні особливості соціальної адаптації підлітків та молоді з інвалідністю.....	47
18. Пирог Г., Січкара А. Уявлення про «середній вік» і професійне самовизначення у представників середньої дорослості.....	50
19. Ратошнюк М. Гендерна проблематика у сучасному науковому дискурсі.....	53
20. Субботкіна Н. Психологічні особливості зв'язку політичних орієнтацій сучасної молоді з негативними комунікативними установками.....	56
21. Фльорко В. Психологічні особливості "газлайтингу" в освітньому середовищі.....	60
РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ	
22. Богатирчук Ж. Гендерні особливості релігійності у юнацькому віці.....	63
23. Бондарчук В. Особливості копінг-стратегій представників контактних та неконтактних видів спорту.....	66
24. Добровольська А. Психосемантичний аналіз особистісних якостей у підлітків із високим рівнем асертивності.....	70
25. Дранківська А. Особливості психологічного благополуччя особистості з різними захисними механізмами.....	73
26. Кошелюк В. Психофізіологічні особливості осіб, схильних до ігроманії.....	77
27. Кучик Н. Особливості емоційного сприймання вчителів-предметників учнями загальноосвітніх шкіл.....	80
28. Мощицька А. Гендерні особливості психічного здоров'я в родині.....	83

29. Полин А. Казкотерапія як метод корекції самооцінки молодших школярів.....	86
30. Прокудіна В. Образ «чоловіка» і «жінки» у свідомості особистості різного віку (крос-культурне дослідження).....	90
31. Савчук В. Психосемантичний аналіз особистісних якостей у підлітків із високим рівнем асертивності.....	93

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВІКОВИХ
АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ
ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я
ОСОБИСТОСТІ**

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Лілія Бабич

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **В.В.Кириченко**

У багатьох старшокласників у ранньому юнацькому віці виникають труднощі, які пов'язані з навчанням та успішністю. Причиною виникнення таких труднощів є різке падіння інтересу до навчання через зниження навчальної мотивації. Для подолання труднощів, які виникають під час навчання, зокрема успішності, потрібно знати усвідомлювані мотиви навчання старшокласників. Багато вчених вважають, що навчальна мотивація у ранньому юнацькому віці поступово знижується[1].

Саме тому, метою дослідження було встановити гендерні відмінності у мотивації до навчальної діяльності старшокласників.

Ми припустили, що у мотивації до навчальної діяльності спостерігаються певні відмінності відповідно до статі: 1) у юнаків спостерігається нижчий рівень мотивації ніж у юнок; 2) у юнаків переважає мотив отримання оцінки, а у юнок пізнавальний мотив; 3) у юнок рівень мотивації до набуття знань вищий ніж у юнаків.

Дослідження проводилося за шістьма методиками: «Методика вивчення мотивації навчання старшокласників» М.І. Лук'янової та М.В.Калініної [2, с.42-45], «Методика вивчення спрямованості на набуття знань» Є.П.Ільїна та Н.А.Кудюкової [2, с.61-63], «Методика дослідження спрямованості на оцінку» Є. П. Ільїна та Н. А. Курдюкової [2, с.63-65], «Методика для виявлення реально діючих мотивів навчання» М. І. Алексєєвої [3, с.356-359], «Діагностика структури навчальної мотивації школяра», «Методика маскуліність – фемінність» Сандри Бем [4, с.287-291].

Вибірку дослідження склали 30 старшокласників 10-х класів, з яких 15 юнаків і 15 юнок.

I етап дослідження був спрямований на виявлення рівня успішності навчання старшокласників у 10-х класах. На II етапі ми зосередились на вивченні особливостей мотивації старшокласників, відповідно до рівня їх навчальної успішності. III етап роботи був присвячений аналізу гендерних відмінностей у мотивації до навчання старшокласників.

Аналіз результатів щодо рівня навчальної мотивації показав, що серед юнок переважає високий рівень навчальної мотивації, а серед юнаків середній рівень навчальної мотивації (див. Рис. 1).

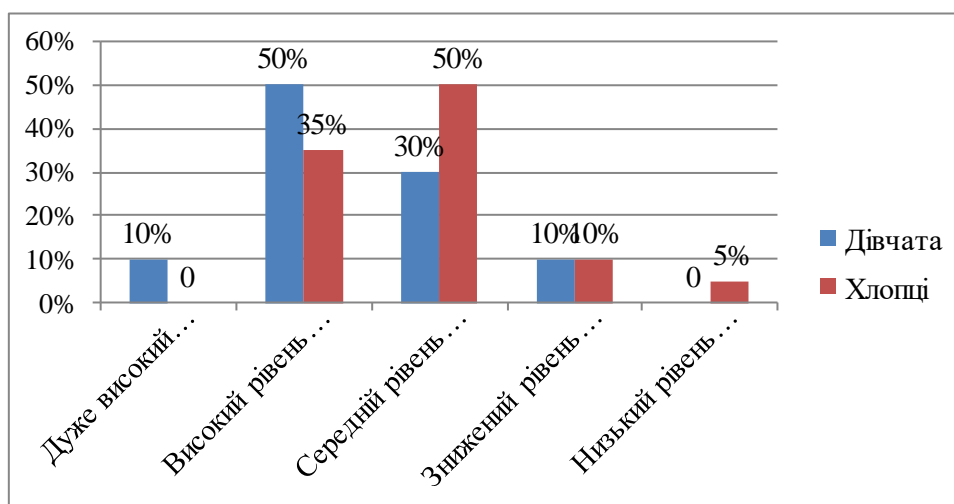
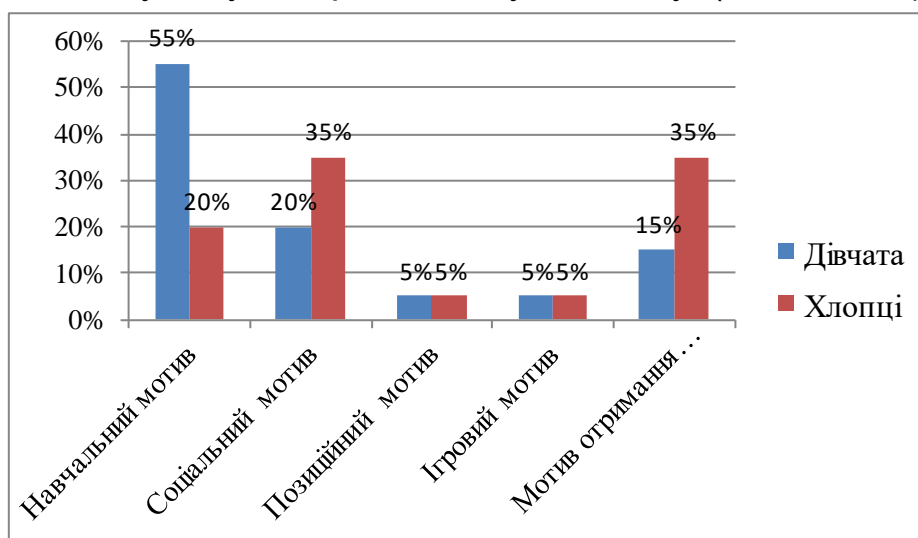

Рис.1 Рівень навчальної мотивації старшокласників

Проаналізувавши домінуючі мотиви навчання старшокласників, можна виділити 3 групи мотивів, які найбільш яскраво виражені в старшокласників : навчальний, соціальний мотив, та мотив отримання оцінки. Серед дівчат домінуючим мотивом є навчальний мотив, тобто можна говорити про те, що дівчата мають потребу у пізнанні. Серед хлопців домінують 2 види мотивів: мотив отримання оцінки та соціальний мотив. Тобто юнаки прагнуть отримати високі бали за свої знання та хочуть бути корисними суспільству. (див. Рис. 2).

Мал.2 Домінуючі мотиви старшокласників

Проаналізувавши рівень мотивації на набуття знань старшокласників, можна говорити про те, що у юнок переважає високий рівень мотивації на набуття знань, а серед юнаків середній рівень мотивації на набуття знань. Також було проаналізовано рівень спрямованості на оцінку. Аналіз дослідження показав, що у юнаків

переважає високий рівень спрямованості на оцінку, а у юнок середній рівень спрямованості на оцінку

Проаналізувавши структуру навчальної мотивації старшокласників, можна виокремити найбільш яскраво виражені мотиви: пізнавальні, саморозвитку, досягнення, комунікативні. Юнки навчаються заради отримання нових знань та пізнання нового. Вони прагнуть удосконалювати себе в навчанні. Мають високу свідомість учнів та розуміють важливість освіти. Вони потребують сприятливої навчальної атмосфери. Юнакам цікаво спілкуватися в процесі навчання, під час уроків вони люблять взаємодію.

Аналіз результатів, щодо виявлення реально діючих мотивів навчання показав, що серед дівчат переважають навчально – пізнавальні мотиви та мотиви самовиховання, а серед хлопців професійно – ціннісний та утилітарний мотив (див. Рис.3).

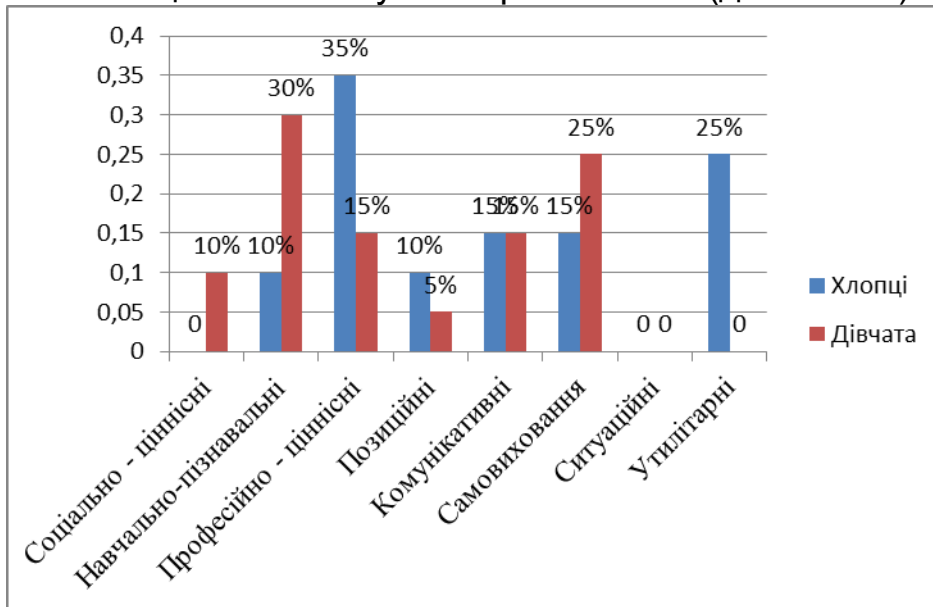

Рис.3 Реально діючі мотиви навчання старшокласників

Вибудовуючи ієрархію реально діючих мотивів навчання старшокласників, можна говорити про те, що серед юнок домінують такі види мотивів: 1 – навчально-пізнавальний, 2 - самовиховання, 3 – комунікативний. Серед юнаків домінуючими є такі види мотивів: 1 – професійно – ціннісні, 2 – утилітарні, 3 – комунікативні.

За результатами дослідження було з'ясовано, що : 1) у юнаків спостерігається нижчий рівень мотивації ніж у юнок; 2) у юнаків переважає мотив отримання оцінки, а у юнок пізнавальний мотив; 3) у юнок рівень мотивації до набуття знань вищий ніж у юнаків.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Изучение мотивации поведения детей и подростков. М.:Педагогика, 1972. 352 с.
2. Дзюбко Л. В., Гриценко Л. І. Діагностика навчальної мотивації. К. : Шкільний світ, 2011. 128 с.
3. Корольчук М. С. Психодіагностика. К.:Ельга, 2004. С. 356-359
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. М.:Питер, 2000. С. 287-291

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЮНАКІВ ГЕЙМЕРІВ

Артем Баліцький

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Т.Ю. Кулаковський**

Геймер - новий термін, який сформувався на початку 21 століття, і який застосовують для визначення цілої підгрупи людей, яким притаманні певні особливості. Особливу увагу потрібно звернути на те, що феномен геймерства є доволі розповсюдженим. З розвитком цифрових технологій і удосконаленням відео технологій переважна більшість людей можуть собі дозволити покупку різноманітних гаджетів, які не тільки мають доступ в інтернет, але і дозволяють встановлювати різноманітні ігри.

За визначенням Помелова В. А., геймерами називають людину, що захоплюється грою у відеоігри [3]. «Геймер» не є синонімом для терміну «Гравець». Як говорить Помелов: *«геймер – лаксема, не тождественная слову игрок»*. Геймер – це той, у кого увага «прикована» до самої гри.

Слово «геймер» використовується по відношенню не до будь-якого гравця, а лише до відео- чи кібергравця. Цілком логічним є твердження, що «не всякий гравець являється геймером і не всякий геймер є гравцем» [3].

По-перше, геймер – це той, хто співпричетний грі, і як співпричетний, є комбінатором тих чи інших елементів в ній (якщо це передбачає гра). По-друге, геймер – той, діяльність кого розкривається на двох часових стрічках. Одна з них – «реальний» час, інша – послідовність подій всередині ігрового простору. Для геймера характерним є жертвувати реальним часом, проводячи його в грі. Геймер людина, яка витрачає на гру досить багато часу, перетворивши гру на улюблену роботу. По-третє,

геймер – людина, що переживає ті чи інші емоційні ситуації (гострі емоційні реакції на перемоги поразки і несподіванки як в грі, так і в реальному житті). По-четверте, геймер – специфічний «тип» людини, який виник в другій половині ХХ століття. Геймерство – новий спосіб існування людини, коли багато з його індивідуальних якостей проявляться і знаходяться саме в грі (розкриваються інтелектуальні, емоційні можливості, працює інтуїція, уява) [3].

Дослідження, проведені за участю геймерів, показують, що наявність даного захоплення може вносити певні зміни в поведінку людини. Деякі дослідники говорять про негативні наслідки захопленням комп'ютерними іграми (Д. Бака, Д. Гросман, Акапова М,А. та ін.) Інші ж стверджують, що комп'ютерні ігри можуть формувати позитивні утворення в особи (Дж. Бек. Вейд І.М. Ривз Б.). Однозначної відповіді про негативний чи позитивний вплив на разі ніхто дати не може, є багато факторів у поєднанні, з якими результат від захоплення комп'ютерними іграми може бути неочікуваним (І. В. Бурлаков, А. Сакамото, Л. Ловеллс, К. Андерсен і ін.).

Наше дослідження спрямоване на з'ясування відмінностей в мотиваційній сфері особистості геймера у порівнянні з людьми без подібних захоплень. Для дослідження була обрана методика Теодора Елерса «діагностика мотивації досягнення успіху» та методика «діагностика мотивації до уникнення невдач»

Результати, зібрані з двох підгруп досліджуваних, показали, що досліджувані «геймери» мають відмінності у рівні мотивації до досягнення успіху. Надійність даних результатів забезпечувалась методами математичної статистики U-критерія Манна Уїтні та T-критерія Стьюдента. Середній показник у підгрупі геймерів становив 18.9 балів, який відповідає високому рівню мотивації, у підгрупі не геймерів даний показник становив 16.3 бала, що відповідає середньому рівню мотивації.

Якщо мотивація до досягнення успіху має позитивних характер, то її протилежна сторона - мотивація до уникнення невдач - має негативний характер, і може перешкоджати досягненню результату.

Співвідношення мотивації до успіху та мотивації до уникнення невдач у підгрупі геймерів виглядає таким чином (див. *Рис. 1*).

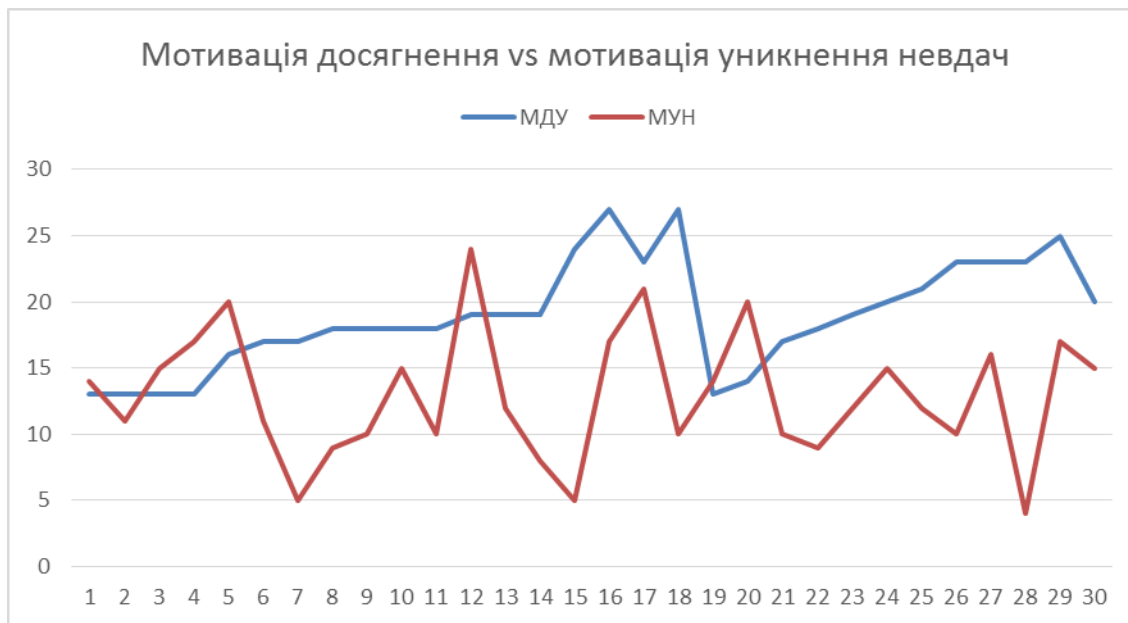

Рис. 1. Співвідношення мотивація до досягнення та мотивації до уникнення невдач у вибірці «геймери»

Як ми можемо спостерігати рівень мотивації до успіху(МДУ) домінує над рівнем до мотивації до уникнення невдач(МУН). Для високого рівня мотивації досягнення успіху характерне глибоке усвідомлення залежності свого професійного успіху від самопізнання, самоконтролю й самовдосконалення. Тут яскраво виявлені потреби, пов'язані з особистісним зростанням: підвищувати рівень майстерності й компетентності, забезпечувати собі матеріальний комфорт, розвивати свої сили й здібності. Для них характерна наявність сили волі, самовладання, самоконтролю й відповідальності за свої дії, що неодмінно підвищує їхню успішність під час вирішення пізнавальних і професійних завдань.

У підгрупі не геймерів дане співвідношення дещо відрізняється (див.Рис. 2).

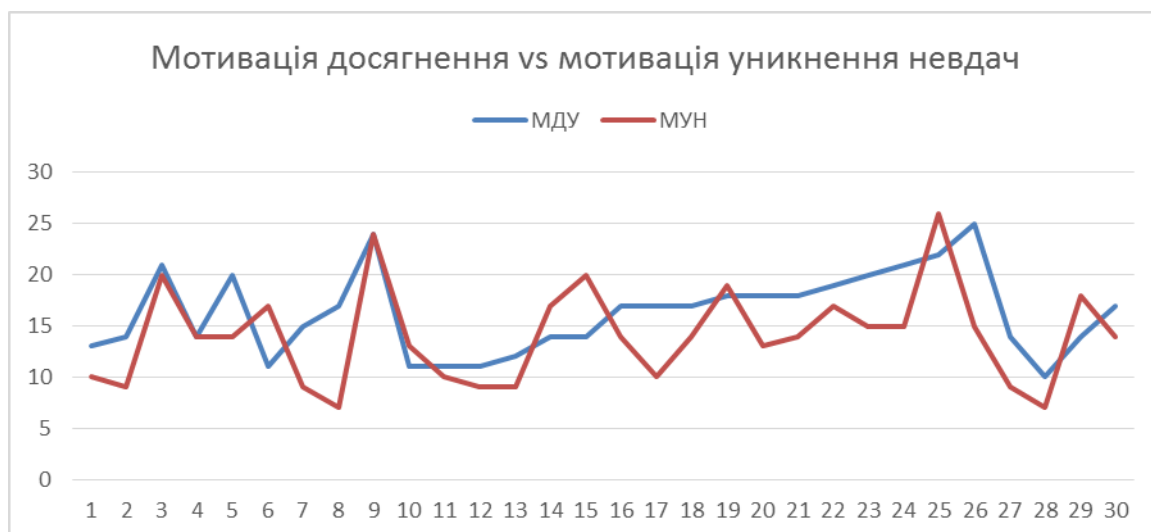

Рис. 2. Співвідношення мотивація до досягнення та мотивації до уникнення невдач у вибірці не геймерів

В даному випадку мотивація до досягнень не сильно переважає над мотивацією до уникнення невдач.

Отже, результати дослідження підгрупи геймерів показали, що є відмінності у рівні мотивації до досягнення успіху в порівнянні з контрольною групою. У геймерів більш високий рівень мотивації до досягнень успіху, ніж у вибірці досліджуваних, які не захоплюються комп'ютерними відеоіграми.

Список використаних джерел

1. Аветисова А. А. Психологические особенности игроков в компьютерные игры. Психология. Журнал Высшей школы экономики. 2011. Т.8. №4 с. 35-58.
2. Куранова К. О. Особливості мотивації геймерів у підлітковому та дорослому віці. Електронна бібліотека ЖДУ. 2019 47 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/30455/1/Kuranova.pdf> (дата звернення 20.04.2020)
3. Помолев В. А. Геймер: Игroman или креативная личность?.- Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств. – 2014.- №3. – 76-80 с.
4. Ривз Б., Малоун Т., О'Дрисколл Т. Виртуальный мир как кузница руководящих кадров. Harvard Business Review. Россия. 2008. Август. С. 49–57.
5. Акопова М.А. Исследование влияния игровой компьютерной зависимости на личностные особенностей студентов. Russian Journal of Education and Psychology 2019, Том 10, № 2 С. 74-82.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Людмила Буря

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент **Г. В. Пирог**

Релігійна толерантність є одною із перших форм толерантності. Корені релігійної толерантності описує дослідниця В. Форсова і зазначає, що проблема терпіння виникла в часи античності та найгостріше поставала там, де народи з різними віросповіданнями жили разом. Релігія завжди була фактором, котрий об'єднує або розколює суспільство [4].

Важливим є вивчення проблем релігійної толерантності задля розвитку демократичних принципів та цінностей у міжконфесійній площині нашої держави [2].

Релігійна толерантність визначається як терпиме ставлення адептів однієї релігійно-конфесійної спільноти до адептів іншої релігійно-конфесійної спільноти, кожен з яких слідує своїм релігійні переконанням і визнає аналогічне право за іншими.

Особливий інтерес вивчення проблем толерантності має в юнацькому віці, так як саме в цей віковий період домінують і актуалізовані багато рис інтолерантності, у тому числі, агресивність у ставленні до «інакшості», неприйняття індивідуальності іншого, використання себе в якості ідеалу.

Метою нашого дослідження було виявити психологічні особливості релігійної толерантності у юнацькому віці. Для проведення дослідження було створено електронну форму опитування з використанням Google форми. Вибірку досліджуваних склали 70 осіб віком від 16 до 22 років християнського віросповідання.

Вивчення стереотипності образу представників інших релігій за допомогою частотного аналізу показало, що юнаки вважають одновірців-християн добрими (17,5%), милосердними (10,4%) та чесними (5,6%), також не дуже релігійними, вірними, смиренними, готовими допомогти (2,6%). На думку юнаків, мусульманам притаманні такі якості, як вірність (9%) та фанатичність (9%), строгість (8,1%), вірність своїй вірі (7,3%), жорсткість у дотриманні обрядів (4,5%). Оцінка релігійного гетеростереотипу буддистів є наступною: спокійність (16,9%), гармонійність (6,2%), доброта (5,3%), врівноваженість (5,3%). Юнаки наділяють іудеїв такими якостями, як скупість (11,3), строгість (6,9%), хитрість (4,3%), фанатичність (4,3%).

Визначення рівня релігійної толерантності за опитувальником «Релігійна толерантність в сучасному суспільстві» показало, що високий рівень мають 33% відсотків досліджуваних, середній – 61%, низький – 6%.

Дослідження релігійної толерантності юнаків за опитувальником «Прояви релігійної толерантності» показало, що вираження релігійної толерантності через емоційну близькість та прийняття притаманне тільки 12%, через пізнавальний інтерес – 16%, у інших досліджуваних переважають інтолерантні прояви: дистанціювання та байдужість – 44% юнаків, конфліктність та ворожість – 28% юнаків.

Для оцінки ступеня ступеня соціальної дистанції від представників інших релігій було застосовано Шкалу соціального дистанціювання (Е. Богардус). Соціальне дистанціювання християн від представників власної релігії: толерантність – 86%, відособлення – 12%, ізолюваність – 2%; буддистів: толерантність – 58%, відособленість – 32%, ізолюваність – 8%, ксенофобія – 2%; мусульман: толерантність – 46%, відособленість – 34%, ізолюваність – 16%, ксенофобія – 4%; іудеїв: толерантність – 42%, відособленість – 40%, ізолюваність – 13%, ксенофобія – 4%.

Таким чином, нами було визначено такі психологічні особливості релігійної толерантності в юнацькому віці, як переважно середній рівень толерантності з проявами байдужості та ворожості, стереотипність образів представників інших конфесій, які мають позитивні та негативні якості; краще ставлення до буддистів, ніж до мусульман та іудеїв.

Список використаних джерел

1. Пирог Г., Ворожеєва В. Теоретико-психологічні засади вивчення релігійної толерантності. *Особистісне зростання: теорія і практика*: Збірник наукових праць. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2018. С. 116-118.
2. Постельжук О. П. Релігійна толерантність як засіб запобігання конфесійних протистоянь в Україні. *Панорама політологічних студій*. 2012. Вип. 9. С. 217-225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2012_9_32
3. Татарко А.Н. Методы этнической и кросскультурной психологии. М.: ИД Высшей школы экономики, 2011. 238 с.
4. Форсова В. В. О религиозных корнях толерантности. *Социологические исследования*. 2004. № 1. С. 54-61.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Дарина Гуріна

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Л.О. Котлова**

Юність – це складний та визначальний період у житті кожної особистості. На цей віковий етап припадає початок кардинального осмислення людиною своїх життєвих цінностей, пріоритетів, орієнтацій та власного «Я». Будь – які зрушення у даному процесі слугують надійним підґрунтям дисгармонійного розвитку особистості юнака, що призводить до виникнення конфліктів різного роду спрямування. Тому під впливом стресової ситуації, особистість застосовує психологічний захист – копінг, тобто, поведінку, яка спрямована на запобігання та знищення деструктивних проявів та, власне, психологічного дискомфорту.

У науковій літературі копінг трактується як усвідомлене поведінкове та когнітивне зусилля особистості, що спрямоване на підтримку або збереження певного балансу між вимогами навколишнього світу і ресурсами, що відповідають цим вимогам [3, с. 167]. Психологічне наповнення у вигляді думок, почуттів та дій утворюють копінг – стратегії, які є усвідомленими варіантами дії підсвідомих захистів (Р. Лазарус) [2, с. 152].

Більшість вчених узагальнюють базові копінг–стратегії особистості наступним чином:

1) стратегія вирішення проблем – застосування особистістю власних ресурсів для пошуку ефективних засобів вирішення проблемної ситуації;

2) стратегія пошуку соціальної підтримки – вдавання особистості до підтримки збоку соціального оточення задля ефективного вирішення проблеми;

3) стратегія уникнення – прагнення особистості уникати будь – яких контактів з оточуючим світом [1, с. 97 – 98].

Загалом, дослідження психологічних особливостей копінг–поведінки особистості юнацького віку базувалося на виокремленні саме домінуючих копінг – стратегій юнака. За основу дослідження була обрана стандартизована методика «Копінг–тест» Р. Лазаруса, призначення якої полягає у виокремленні певних копінг – механізмів, способів подолання труднощів у всіх сферах психічної діяльності особистості юнака [4, с. 94].

Дослідження було проведено у режимі online за допомогою гугл – форми, яка містила у собі відповідний перелік питань, які стосувалися заданої теми методики дослідження. Вибірку дослідження склали 25 людей юнацького віку, які відвідують вищий та середній навчальний заклад (19 – 23 роки)

У ході дослідження було виявлено, що найбільш уживаними юнаками копінг – стратегіями є уникнення – 64%, дистанціювання – 37% та пошук соціальної підтримки – 36%. Найрідше ними застосовуються такі копінг–стратегії, як самоконтроль – 22%, прийняття відповідальності – 20%, конфронтація – 16%, позитивна переоцінка – 12%, планування рішення – 8%.

Таким чином, особистість юнацького віку, перебуваючи у напруженій ситуації, найчастіше користується такими копінг–стратегіями, як уникнення, дистанціювання та пошук соціальної підтримки. Варто зазначити, що отриманий результат обумовлений прагненням юнака до захисту власної особистості шляхом встановлення певних психологічних меж та зменшення тиску травмуючої ситуації шляхом втечі від неї. Враховуючи також специфіку міжособистісних відносин особистості юнацького віку з оточуючими людьми, закономірним є те, що допоміжним засобом у подоланні стресу особистістю юнацького віку є пошук підтримки збоку оточуючих.

Список використаних джерел

1. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг – стратегій особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. №2. С. 95–104.
2. Даценко Т. О. Ресурси особистості, спрямовані на подолання страху: психологічний захист і копінг – стратегії. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2014. № 3. С. 150–155.
3. Демчук А. А. Копінг–поведінка, як засіб подолання невизначеності. *Актуальні задачі сучасних технологій: 2018 рік* : матеріали VII Міжнародної науково – технічної конференції (Тернопіль, 28 – 29 листопада 2018 р. Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2018. – С. 167–168.
4. Крюкова Т. Л., Куфтяк Е. В. Опросник способів совладання (адаптація методики WCQ). *Журнал практического психолога*. 2007. №3. С. 93–112.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТОСТІ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ

Юрій Ігнатенко

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри
Н.Ф.Портницька

Сучасні цивілізаційні зрушення не лише зумовлюють особливу гостроту екзистенційних переживань людини, але й значною мірою активізують науковий пошук фундаментальних засад її життєдіяльності. До таких засад можна віднести проблему «світосприйняття», евристична цінність, концептуальне осмислення якої пророкує вирішення багатьох ключових проблем психології, таких, як функціонування внутрішнього світу людини, її життєве самовизначення, ціннісно-нормативна регуляція поведінки та багатьох інших [1, с. 45].

Становлення людини як суб'єкта діяльності (пізнання, праці, спілкування, соціальної поведінки і соціальних відносин) призводить до конструювання моделі світу, утворення систем суб'єктивних реальностей, що відображають змістове наповнення свідомості особистості. Образи та інтерпретації світу, складаються в цілісну репрезентацію світу, яку термінологічно можна описати поняттями «світосприйняття», «картина світу», «світобачення», «світогляд», які тісно взаємопов'язані між собою і є складовими свідомості особистості.

Світосприйняття є базовим компонентом світобачення людини, механізмом трансляції та відтворення досвіду, основою інтеграції людей у межах конкретних суспільних умов. Джерелом світосприйняття виступає є досвід контакту зі світом, від предметно-практичної діяльності і до абстрактного мислення, духовного споглядання та інтуїтивного розуміння просторово-часового світу як єдиної цілісності [2, с. 98].

Однією з ключових проблем, пов'язаних з особливостями формування та розвитку особистості, залишається проблема відображення, пізнання і розуміння особистістю навколишньої дійсності. І. П. Шкуратова [3, с. 245] відмітила, що при, начебто, подібності нашого світосприйняття, усі ми подібні фотоапаратам із різною роздільною здатністю. Як зазначали Н. А. Фоміна та Ю. А. Гришеніна, людина не просто засвоює та використовує значення, а активно операціоналізує зміст, вносить нові деталі. Значення, які людина отримує у ході пізнавальної діяльності, або продукує у ході практичної, структуруються мотиваційно – цільовими зв'язками та забарвлюються різними емоціями, набуваючи особистісного значення, нових системних якостей. Фрагменти

соціального досвіду неповтони образом «осідають» у свідомості, формуючи унікальну конфігурацію, що являє собою індивідуальний, суб'єктивний світ, власну картину світу [4, с. 98].

Для вивчення змістового наповнення категорії «світосприйняття» у свідомості дорослих людей використано метод асоціативного експерименту. Досліджуваним пропонувалося записати по 10 асоціацій на слова-стимули «світосприйняття» та «картина світу». Отримані відповіді піддавалися частотному та категоріальному аналізу.

Відповідно до результатів частотного аналізу виділено асоціації, які мають найбільшу представленість у свідомості досліджуваних різних груп. Найпоширенішими асоціаціями на слово-стимул «світосприйняття» є такі: Любов, Люди, Природа, Бачення, Радість, Життя, Діти, Світло, Добро. Найпоширенішими асоціаціями на стимул «картина світу» є такі: Любов, Природа, Люди, Яскраві барви, Гармонія, Світ.

Наявність значної частини асоціативних перетинів свідчить про семантичну близькість категорій «світосприйняття» та «картина світу» у свідомості досліджуваних. Водночас світосприйняття описується через асоціації із «процесуальним» змістовим відтінком, часто більш конкретного змісту (бачення, зір, відчуття, розуміння), тоді як картина світу в більшій мірі сприймається як продукт і результат світосприйняття вищого рівня узагальнення (рух, розвиток, гармонія, Всесвіт).

Виявлено, що ядро асоціацій, які описують образи «світосприйняття» та «картина світу» (ті що є спільними), є: Любов, Природа, Люди, Рух, Світ, Світло, Пізнання, а також Сім'я, Гармонія, Бог.

Категоріальний аналіз змістового наповнення образу «світосприйняття» у свідомості дорослих людей

<i>Семантичні гнізда</i>	<i>Типові асоціації</i>
Я фізичне	Тепло, здоров'я, секс, очі, мозок, біль
Я емоційне	Любов, радість, позитив, спокій, посмішка
Я моральне	Доброта, уважение, доброжелательность, душевність, честность
Здатності/здібності	Бачення, індивідуальність, відкритість, мислити, творчість, можливості, інтелект
Значимі близькі	Діти, родина, батьки, кохана
Значимі люди не контактного оточення	Люди, людина, суспільство, соціум, взаємозв'язки
Побут	Будинок, будівництво, телевізор, вікно, фундамент
Предмети для задоволення базових потреб	Їжа, пиріг, гаряча кава, постіль

Об'єкти природи	Природа, море, тварини, сонце, вода, небо
Спосіб пізнання	Розуміння, пізнання, відчуття, зір, знання, колір
Спосіб впливу на світ (поведінка, дії, процеси)	Освіта, робота, релігія, мрії, допомога, дружба
Світогляд (політика в т.ч.)	Добро, мир, точка зору, війна, наука, надія
Уявлення про всесвіт	Життя, гармонія, світло, Світ, душа, рух
Релігійні уявлення	Бог, віра, молитва, Біблія, чудо

На основі результатів категоріального аналізу асоціацій виокремлено основні конструкти, *Здоров'я, Любов, Доброта, Творчість, Сім'я, Люди, Взаємодія, Розум, Природа, Пізнання нового, Освіта, Власна точка зору, Норми/традиції, Гармонія, Бог*, що відображають змістове наповнення гендерних відмінностей образу світосприйняття у свідомості дорослих людей.

Перспективою подальших досліджень є вивчення гендерно-вікових відмінностей змістового наповнення образу «світосприйняття» у свідомості дорослих людей.

Список використаних джерел

1. Тітов І.Г. Психологія і особистість. 2015. № 2 (8) Ч. 1, 45 с.
2. Фоміна Н.А, Гришеніна Ю.А. Национально-культурные особенности мировосприятия студентов различных национальностей. Вестник РУДН, *Психология и педагогика*, 2007, № 3. 4, 97. 98 с.
3. Шкуратова І.П. Социальная психология личности в вопросах и ответах. Учебное пособие. / под ред В.А.Лабунской. Москва: Гардарики, 1999, с. 240-256.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СПРИЙМАННІ МОЛОДДЮ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПСИХОЛОГА

Ангеліна Колодницька
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **Т.Ю. Кулаковський**

Гендерний стереотип, як і всі різновиди соціальних стереотипів, став невід'ємною частиною мислення людини у повсякденному житті, усвідомлення себе та інших, а також, це є розуміння взаємодії індивідів у соціумі. Більшість людей, маючи перший контакт з представником певної статі, приписують їй не ті характеристики, які притаманні даній людині, а

ті, які на їхню думку, є притаманними для особи даної статі. Це все через те, що при першій зустрічі, люди застосовують образи, які є загальноприйнятими та шаблонними по відношенню до поняття чоловіка та жінки, тобто підпорядковуються гендерним стереотипам[2].

Було виділено певні групи, які стосуються гендерного стереотипу. До першої групи належать стереотипи маскулінності та фемінності. Через призму стереотипного уявлення побачимо, що маскулінності приписуються характеристики активності та творчості, також такі риси особистості що стосуються домінантності, впевненості у собі, агресивності, логічності мислення, здатності до лідерства. Фемінність розглядають з іншої сторони, як «пасивно-репродуктивний початок», що може проявити себе в експресивних характеристиках особистості, такими є відчуття дбайливості, тривожності, залежності, наявність низької самооцінки та емоційність. Ці дві характеристики маскулінності та фемінності частіше розглядають як протилежні, але взаємодоповнюючі [4].

Другою групою гендерних стереотипів є уявлення про розподіл ролей у сімейному та професійному житті між чоловіками та жінками. Дуже вагомою соціальною роллю для жінки є роль матері та домогосподарки. На жінку покладена відповідальність за народження дітей, їх виховання, ведення домогосподарства та взаємостосунки у сімейному житті. На протигагу жінці, чоловікам пропонують включення у суспільне життя, професійно зростати та розвиватися, бути відповідальним за забезпечення сім'ї [4].

В третій групі гендерні стереотипи окреслюються специфікою змісту праці. Дивлячись на традиційні уявлення можемо помітити, що жіночою працею називається зайнятість, яка носить виконавчий та обслуговуючий характер. Тому жінки частіше займають місце у сфері торгівлі та освіти. Чоловікам приписується робота з творчістю або керівна посада, тому що їх зайнятість визначається інструментальною сферою діяльності [4].

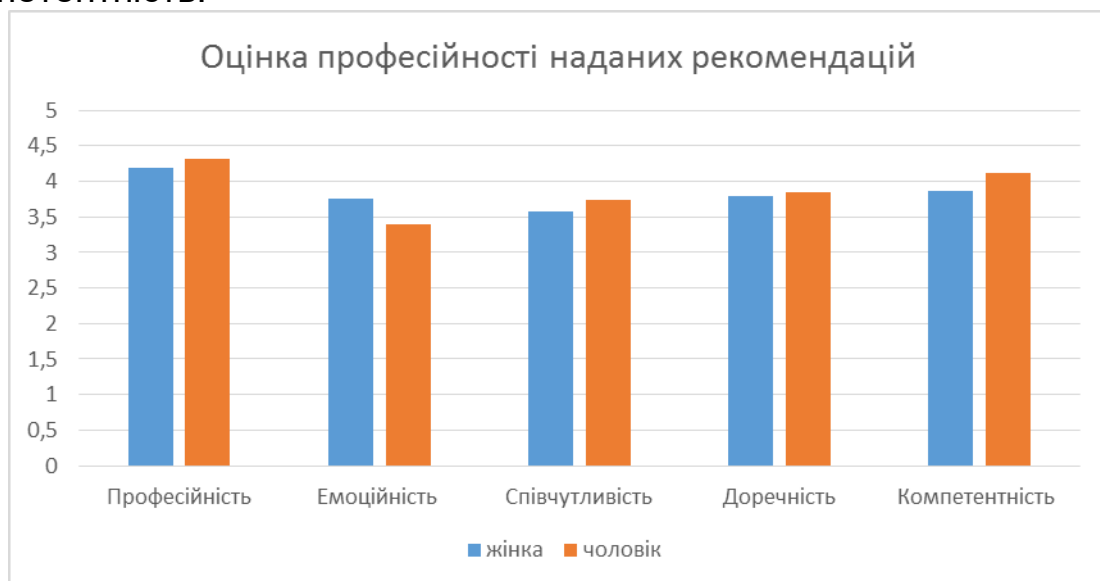
Для того, щоб перевірити, чи наявні гендерні стереотипи у молоді щодо сприймання професійних якостей психологів, було проведено наше дослідження. Програма включала декілька етапів: формування вибірки; створення анкети з метою визначення статі, віку та сімейного стану; дослідження статевої ролі ідентичності за допомогою опитувальника С.Бем «маскулінність-фемінність»; встановлення гендерних стереотипів у сприйманні професійних якостей психолога за допомогою оцінки якості та професійності надання рекомендацій психологом-жінкою та психологом-чоловіком; обробка та аналіз отриманих результатів. Якість рекомендацій наданих психологом, які

необхідно було оцінити досліджуваним, було перевірено та оцінено експертом.

Вибірку дослідження склала молодь у кількості 70 осіб, з яких 35 представників чоловічої статі та 35 представників жіночої статі. Вік досліджуваних за від 20 до 27 років.

За результатами проведеного дослідження за опитувальником С.Бем «маскуліність-фемінність» було встановлено, що в більшості респонденти мають андрогінний тип статевої ідентичності (88%) – тобто особистість може мати на рівних засадах як риси маскуліності так і фемінності. При чому в рисах андрогінного типу такі риси взаємодіють гармонійно та доповнюють одна одну. Вважається, що андрогінний тип, через гармонійну інтеграцію обох рис, має підвищені адаптивні здібності. А також м'якість, стійкість у соціальних стосунках та відсутність чіткої схильності до домінантно-агресивної поведінки проявляє себе у збереженні власної самоповаги, впевненості у собі та своїх силах і самоприйнятті [3]. Лише 8 % з опитуваних проявляють фемінний тип та 4 % маскуліний.

Виявлення гендерних стереотипів у сприйманні професійних якостей психолога проводили за допомогою оцінки якості та професійності надання рекомендацій психологом-жінкою та психологом-чоловіком. Провівши кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дійшли до висновку, що представники чоловічої та жіночої статі надають однакову оцінку наявності в психолога-жінки та психолога-чоловіка таких якостей як: професійність, емоційність, співчутливість, доречність та компетентність.

Тобто, можемо зробити висновок, що молодь за нашою вибіркою не має певних гендерних стереотипів, пов'язаних з оцінкою професійних

якостей психолога. Але ми не можемо стверджувати про те, що не існує відмінностей у наявності гендерних стереотипів у сприйманні професійних якостей психологів. Для більшої результативності необхідно розширити вибірку.

Список використаних джерел

1. Бем С. Линзы гендера: трансформация взглядов на проблему неравенства полов. М.: «Российская политическая энциклопедия», 2004. С. 166 - 181.
2. Ильин Е.П. Пол и гендер. П.: «Питер», 2010. С.14 – 25,62-73.
3. Клецина И.С. Практикум по гендерной психологии. СПб.: «Питер», 2003. С.229-236.
4. Клецина И.С. Самореализация и гендерные стереотипы. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1998. С. 188-202.

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

Ольга Назарова

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **К.П.Гавриловська**

Дослідження взаємозв'язку емпатії та психологічного благополуччя у представників юнацького віку є одним із найбільш актуальних напрямків дослідження у сучасній психології. Для визначення особливостей цього взаємозв'язку було проведене емпіричне дослідження. В опитуванні брали участь 60 осіб, за віковим розподілом: 25% представників раннього юнацького віку та 75% зрілого. З них 88% жінок та 12% чоловіків. Рівень психологічного благополуччя ми визначали за методикою К.Ріфф. У ході нашого дослідження було з'ясовано, що низький рівень психологічного благополуччя наявний у 28,3% досліджуваних, 36,7% мають середній рівень та 35% високий (див рис. 1).

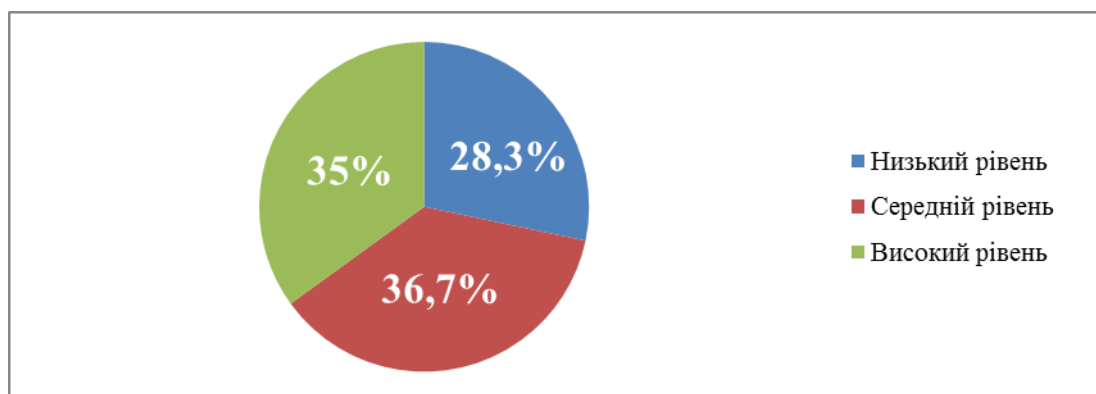

Рис. 1. Рівень психологічного благополуччя у юнацькому віці

Отримані результати демонструють, що у досліджуваних на достатньому та високому рівні відзначається розвиток індивідуальності, самореалізації, набуття ідентичності, наявне вміння самостійно справлятися з життєвими труднощами і нести відповідальність за своє життя. Більшість опитаних цілком задоволені своїм життям та здатні до позитивного функціонування особистості.

За допомогою цієї методики можна визначити як загальний рівень психологічного благополуччя так і рівень реалізованості його компонентів: шість основних (за К.Ріфф) та три додаткових за Т.Д.Шевелевою і Т.П.Фесенко (див рис.2).

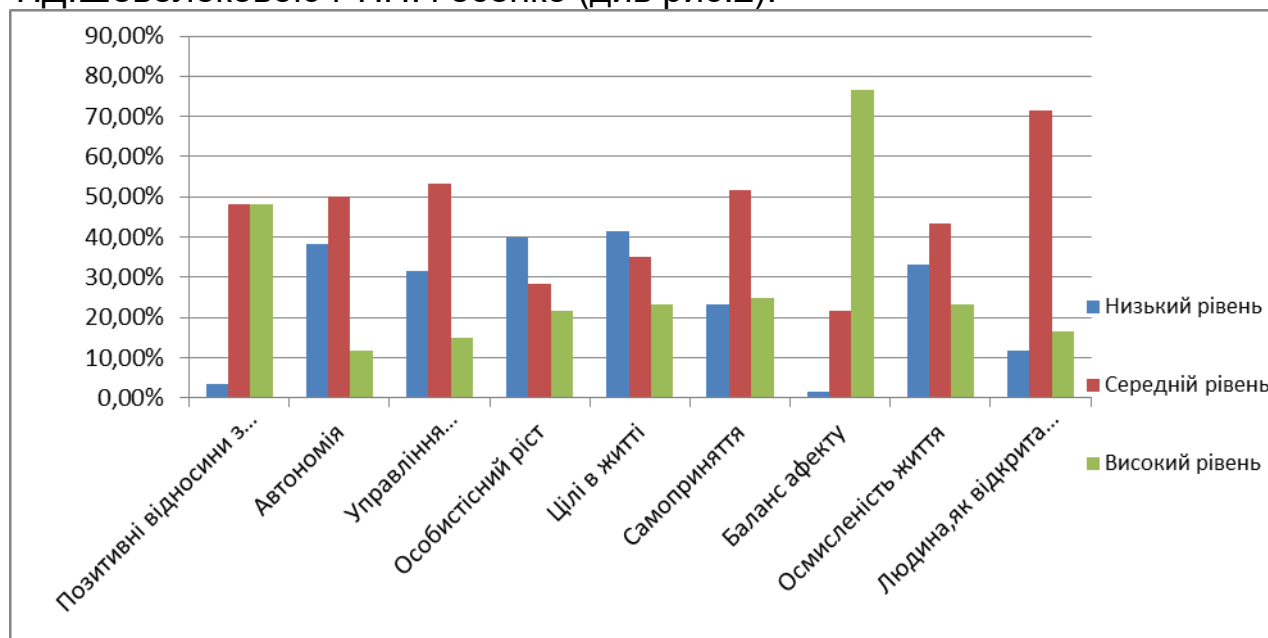

Рис.2 Рівень реалізованості компонентів психологічного благополуччя

Порівнюючи ці показники ми бачимо, що найвищими у відсотковому співвідношенні є такі шкали: «баланс ефекту» та «людина, як відкрита система».

За шкалою «баланс афекту» низький рівень мають 1,6% опитаних, 21,6% середній і високий – 76,6%. Ця шкала визначає емоційну оцінку життя. Такі результати можуть свідчити про те, що у житті юнаків присутній більшою мірою позитив ніж негатив. Юнаки здатні не засуджувати суворо негативні риси, як свої, так і оточення. В залежності від досвіду будують свої стосунки. Досліджувані юнаки здатні бути впевненими. Вміють жити так, їм як хочеться.

За шкалою «людина як відкрита система» у 16,6% юнаків спостерігається низький рівень реалізованості, 71,6% мають середній рівень та 11,6% високий. Середній рівень характеризується тим, що юнаку простіше навчатися новому і застосовувати свої знання та досвід в нових сферах. Досліджувані реалістично дивляться на життя і розуміють, чого від них хочуть оточуючі [1, с.81].

Емпіричне дослідження дозволило нам отримати такі результати щодо рівня емпатії у юнацькому віці: високий рівень мають 17% досліджуваних, середній 77%, низький виявлено у 6% опитаних(див. рис.3) .

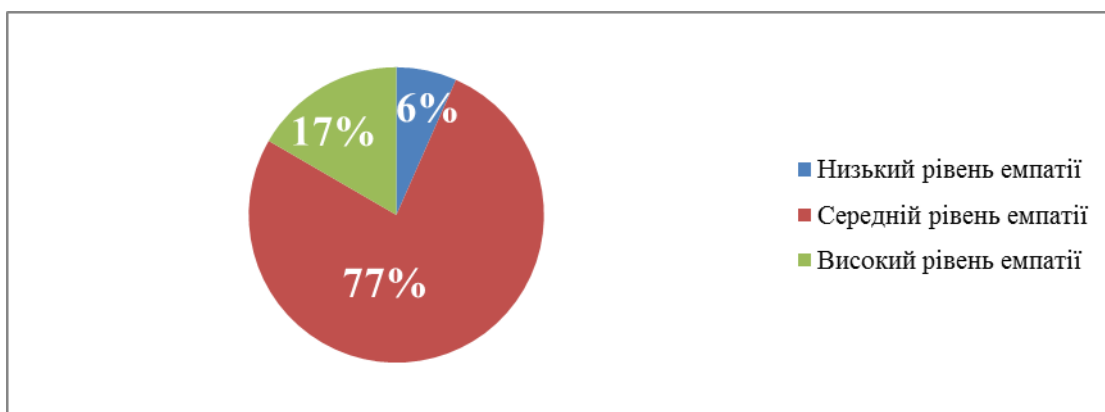

Рис. 3 Рівень емпатії у юнацькому віці

Середній рівень емпатії свідчить про наявність уміння надати підтримку в потрібний момент. В основному, юнаки вміють слухати та чути. Юнаки цілком можуть зрозуміти переживання іншого. Однак, постійно фокусувати свою увагу лиш на цих думках вони не будуть. Людина може утішити та надати своєчасну підтримку, при цьому не глибоко занурюючись в чужі проблеми. Так може спрацювати реакція психологічного захисту: в першу чергу турбують свої власні обставини, а труднощі трапляються у всіх [2, с. 158].

Для того, щоб вияснити чи пов'язані емпатія та психологічне благополуччя ми використали лінійну кореляцію Пірсона. Ми скористалися програмою Statistica 6.0 [3, с. 213].

Correlations (Spreadsheet1)											
Marked correlations are significant at p < ,05000 (Casewise deletion of missing data)											
Var. X & Var. Y	Mean	Std.Dv.	r(X,Y)	r?	t	p	N	Constant dep: Y	Slope dep: Y	Constant dep: X	Slope dep: X
Благополуччя	362,7833	46,54617									
Емпатія	41,2333	10,70778	0,107870	0,011636	0,826339	0,411999	60	32,23079	0,024815	343,4487	0,468907

Рис. 4 Розрахунок коефіцієнта Пірсона

Отже, після проведення кореляційного аналізу, зв'язку між рівнем емпатії та рівнем психологічного благополуччя не виявлено, результати є випадковими та не значимими. Тобто можна говорити (за результатами нашого дослідження), про те що ці два явища не пов'язані між собою. Отож, наша гіпотеза спростована.

Список використаних джерел

1. Жуковская Л. В., Трохина Е.Г. Шкала психологического благополучия К.Рифф. Психологический журнал. 2011. №2. С. 82–93.
2. Журавльова Л.П. Діагностика емпатії та її форм у підлітковому та юнацькому віці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки : збірник. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 31(55). С. 154–161
3. Климчук В.О. Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. К.: Освіта України. 2009. 288 с.

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Анастасія Поплавська

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **В.В.Кириченко**

Самосвідомість, як важливий структурний компонент особистості, є тим внутрішнім механізмом, завдяки якому людина здатна не тільки свідомо сприймати дію навколишнього середовища, але й самостійно, усвідомлюючи свої можливості, визначати міру та характер особистої активності. В результаті людина не тільки може відобразити зовнішній світ, але, виділивши себе в ньому, пізнавати і свій внутрішній світ, переживати його і певним чином ставитися до себе.

Самосвідомість, з одного боку, як би фіксує підсумок психічного розвитку особистості на певних етапах її існування, а з іншого боку, в

якості внутрішнього усвідомленого регулятора поведінки самосвідомість впливає на подальший розвиток особистості. Вона є однією з істотних умов безперервності розвитку особистості, рівноваги, яка встановлюється між зовнішніми впливами, внутрішнім станом особистості і формами її поведінки.

Нині існує цілий ряд визначень самосвідомості. У розумінні О.Г.Спіркіна, «самосвідомість – це усвідомлення і оцінка людиною своїх дій і їх результатів, думок, почуттів, моральної подоби та інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе і свого місця в житті. [4, с. 36].

Самосвідомість – констатуюча ознака особистості, що формується, разом із становленням останньої». І.І.Чеснокова розуміє самосвідомість як сукупність психічних процесів, за допомогою яких індивід усвідомлює себе в якості суб'єкта діяльності, а його уявлення про самого себе складаються в певний «образ Я». На думку В.Г. Маралова, самосвідомість – це діяльність «Я» як суб'єкта по пізнанню (чи створенню) «образу Я» («Я-концепції»). У свою чергу «образ Я», включаючись в структуру «Я» як суб'єкта, виконує саморегулюючу функцію.

Етнічна самосвідомість виникає в результаті існування проти ставлення етнічної групи оточуючому світу. Порівняно з національною самосвідомістю, яка може існувати лише в усвідомленому вигляді, етнічна самосвідомість існує як в усвідомленому, так і в неусвідомленому видах. Одним із проявів етнічної самосвідомості виступає усвідомлення людиною себе як суб'єкта етнічної спільності, тобто етнічна ідентичність. [1, с. 34].

Проблемам етнічної самосвідомості значну увагу приділяють філософи, етнографи, соціологи, культурологи та представники психологічної науки. За В. І. Козловим етнічна самосвідомість – це усвідомлення належності людей до конкретною народу, що виявляється у використанні ними єдиної назви народу, яка виникає у процесі їх тривалого спільного життя під дією низки чинників, передусім соціального середовища, уявлень людей про їх спільне походження й історичну долю. [5, с. 35]

Ю. В. Чернявська вважає, що незмінною складовою самосвідомості будь-якого етносу є етнічний стереотип як спрощений, схематизований, емоційно забарвлений і надзвичайно стійкий образ певного етносу, з легкістю розповсюджуваний на всіх його представників. Виникають стереотипи на основі етнічних настанов. Етнічні настанови – це переконання, думки, судження людей, що стосуються історичного та сучасного буття їх етносу, а також – відносин членів даного етносу з іншими народами. Також вчена виділяє поняття етнічний образ, який

символізує одночасно народ і країну через типову особистість, яка є абстракцією і лише частково збігається з реальними членами етносу. [2]

Такі вчені як Ю. В. Арутюнян, Л. М. Дробижева, А. А. Сусоколов включають в поняття етнічної самосвідомості також етнічні інтереси, як усвідомлювані людьми потреби народу і етносу. У структурі етнічної самосвідомості вони виділяють свідомість приналежності до своєї етнічної групи, «образ ми», що вміщує уявлення про характерні риси групи приналежності, уявлення про свій народ, його культуру, територію, а також етнічні інтереси. Власне уявлення – це значеннєво-когнітивне поле етнічної самосвідомості, відтінене а емоційно-чуттєвими переживаннями, що реалізуються в повсякденній життєдіяльності особистості. [6, с. 37]

Відповідно до цього, етнічна самосвідомість є триединою системою, яка включає в себе сукупність емоційно відтінених чуттєво-психічних уявлень, інформаційно-теоретичних знань та світоглядно-поведінкових настанов і способів їх реалізації у нерозривній єдності. В. І. Козлов вважає, що феномен етнічної самосвідомості пов'язаний з усвідомленням етно-визначаючих елементів матеріальної, соціальної і духовної культури, а ключовим механізмом етнічної самосвідомості є ідентифікація індивідів з певною етнічною спільністю, яка проявляється в самоназві. Етнічна самосвідомість виникає в процесі тривалого сумісного життя людей під впливом ряду чинників: соціальне середовище, уявлення про спільне походження і загальну історичну долю та ін. [3]

Список використаних джерел

1. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 - теорія і методика виховання / Б. В. Вікторович. – К., 2005. – 528 с.
2. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість та ідентифікація громадян як чинник демократичних перетворень в українському суспільстві / М. Й. Боришевський // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – С. 138–144.
3. Зинурова Р. И. Этнос и личность: психология и педагогика: Учебное пособие. В 2 ч. – Ч.1./ Р.И. Зинурова. – Казань: АСО (КСЮИ), 2005.– 190 с.
4. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. – М.: Речь, 2004 – 72 с. .
5. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: монографія / С. Б. Кузікова; Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка. – Суми : МакДен, 2012. – 409 с.
6. Москаленко В. Діалектика ідентифікації та ідентичності в процесі самоідентифікації особистості / В. Москаленко, Т. Зеленська // Соціальна психологія. – 2011. – № 2. – С. 3–17.

ВПЛИВ ЧИТАННЯ БІОГРАФІЇ УСПІШНИХ ЛЮДЕЙ НА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ТА АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Михайло Сліпченко

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат медичних наук,
доцент кафедри **А.В.Шаюк**

Важливим завданням для психологів та педагогів є формування повноцінної, впевненої у власних силах особистості. Центральним для досягнення цього є рівень самооцінки учнів. Ми не можемо допустити того, що по завершенню школи випускники сумнівались в собі та у власних здібностях. Визначальним для формування самооцінки є підлітковий вік.

У підлітків самооцінка відіграє важливе значення в міжособистісних відносинах: спочатку в основі самосвідомості підлітка як і раніше, в молодшому шкільному віці, лежать судження про нього інших - дорослих (учителів і батьків), колективу, товаришів. А учні середніх класів, на відміну від учнів молодшої школи, намагаються дивитись на себе очима оточуючих. Підростаючи, дитина починає більш критично ставиться до оцінок дорослих, для неї стають важливими й оцінки її однолітків, і власні знання про ідеал; крім цього, починає позначатися тенденція самостійно аналізувати й оцінювати власну особистість. Таким чином, тільки в підлітковому віці починає розвиватися справжня самооцінка - оцінка людиною самого себе з переважною опорою на критерії свого внутрішнього світу, обумовлені власним "Я". Це не означає, що оцінка оточуючих тепер не є значимою: вона просто в нормі перестає відігравати домінуючу роль. Тому поєднання адекватного рівня самооцінки та високої навчальної мотивації підлітків є тією успішною формулою, яка призведе до формування повноцінної особистості.

У вітчизняній та зарубіжній психології вивченню самооцінки присвячено велику кількість робіт видатних науковців. Теоретичні аспекти самооцінки розробляли у своїх роботах Л. В. Захарова, Г. К. Радчук, А. Р. Ратінов, В. В. Столін, та ін. У працях вищезгаданих дослідників було розкрито сутність, механізми виникнення, структура і функції самооцінки.

Самооцінку як складне внутрішнє утворення, що відіграє важливу роль у регуляції поведінки і діяльності. На те, що неадекватна самооцінка може негативно впливати на особистість, звертали особливу увагу В. А. Бараннік, Ю. Б. Гіппенрейтер, А. І. Ліпкіна, А та ін. Підходи до

вирішення проблеми подолання негативної самооцінки запропонували Л. І. Божович, О. М. Прихожан, П. Р. Чамата та ін.

Багатоаспектне вивчення самооцінки підтверджує її складність і багатозначність як психологічного феномену, її вплив на розвиток та функціонування різних психологічних виявів особистості. Складність дослідження самооцінки також вбачається в органічному поєднанні процесуального і структурного компонентів: самооцінка може змінюватися в процесі діяльності та водночас впливати на неї.

В нашому дослідженні ми використовуємо «Опитувальник загальної самооцінки підлітка Г.М. Казанцевої». Дослідження відбувалось протягом лютого - березня 2020 року в житомирській середній загальноосвітній школі №12 з поглибленим вивченням іноземних мов імені С.Ковальчука серед учнів 8-Б та 8-В класів. Загальна кількість – 54 осіб, з них 26 хлопців та 28 дівчат. Середній вік досліджуваних 13-14 років. Обробивши здобуті відповіді на питання тесту, було отримано такі результати:

1. у 8-Б класі серед 28 учнів в 4 виявилась занижена самооцінка. Це складає 14% від загальної кількості учнів. Серед них 2 хлопців та 2 дівчат.

2. у 8-В класі серед 26 учнів в 4 виявилась занижена самооцінка. Це 15% від загальної кількості учнів класу. Серед них один хлопець та 3 дівчат.

Після цього був проведений порівняльний аналіз успішності учнів із заниженою самооцінкою та іншими учнями. В результаті виявилось, що середній бал за підсумками першого навчального семестру в учнів двох восьмих класів із заниженою самооцінкою в середньому на 0.8 бала менший, ніж в інших однокласників. Отже, наш перший висновок – рівень самооцінки учнів восьмих класів СЗОШ№12 пропорційний рівню навчальним досягненням та здобутим балам – в учнів із заниженою самооцінкою він менший порівняно з іншими учнями класу.

Серед цих двох класів 8-В є досліджуваною групою, а 8-Б – контрольною групою. В досліджувальній групі передбачена система заходів, спрямованих на підвищення рівня самооцінки, а в контрольній – ні. Після корекційних заходів в досліджувальній групі знову відбувається тестування в обох класах на визначення рівня самооцінки.

Корекційні заходи в досліджувальній групі передбачають:

1) розробка та проведення з 8-В класом в форматі уроків із Всесвітньої Історії експрес-курсу «Мої перші кроки в психології»;

2) активне використання на уроках Історії України біографічного методу – вивчення біографій історичних постатей та успішних людей сучасності;

3) підготовка учнями із заниженою самооцінкою доповідей про людей, що досягли успіху;

4) досліджувальні стають досліджуваними. Це форма взаємодії між учнями 8-В та 5-В класу у формі допомоги старшокласників в адаптації п'ятикласників в старшій школі. Активна роль в цій взаємодії надавалась доповідачам про успішних людей – вони отримали можливість самі протестувати п'ятикласників на рівень самооцінки (використавши тест «Дерево»), а також обробити результати і самим організувати учням 5-В класу цікавий інформаційний урок, акцентувавши історичними фактами про успішних людей.

Після цих проведених корекційних заходів було проведено повторне тестування на визначення рівня самооцінки (як і попереднього разу, для цього використовувався «Опитувальник самооцінки підлітків Г.Н.Казанцевої»). В контрольній групі (8-Б) все лишилось без змін – залишилось 14% учнів із заниженою самооцінкою. Однак результати досліджуваної групи відрізняються – кількість учнів із заниженою самооцінкою становить 4%. Тобто в трьох учнів (11% класу) після організованих та проведених корекційних заходів збільшився рівень самооцінки. Варто звернути увагу, що рівень самооцінки збільшився у дівчат, в той час як у хлопця з цього класу показники залишились незмінними.

Отже, читання біографій успішних людей в поєднанні в засвоєнні перших знань з психології, а також публічні виступи є ефективними способами підвищення рівня самооцінки у підлітків. Тому, в цій роботі:

- детально досліджено питання рівня самооцінки підлітків, зв'язок самооцінки з навчальними досягненнями учнів;
- запропоновано методику, за якою визначається рівень самооцінки підлітків;
- надається комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня самооцінки учнів із заниженим її рівнем;
- практично доведена ефективність запропонованих та безпосередньо впроваджених корекційних дій.

Список використаних джерел

1. Захарова А.В. Психология формирования самооценки. Минск, 1993.
2. Молчанова О. Самооценка: теоретические проблемы и эмпирические исследования: учеб. пособ./ Молчанова О. М: Флинта: Наука, 2010. 392 с
3. Остапенко Г. В. Самооцінка в підлітковому віці / Г. В. Остапенко // Наука і освіта. 2004. №3. С. 130–132.
4. Сидоренко, О. Б. Самооцінка як фактор психічного здоров'я та емоційного благополуччя молодшого школяра / О. Б. Сидоренко // Актуальні проблеми збереження психологічного здоров'я підростаючого покоління : матеріали Всеукраїнських психолого-педагогічних Демиденківських читань. Бердянськ : БДПУ, 2013. С. 43–45

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ

Лілія Яворська

здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
Політологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **К.П.Гавриловська**

Останнім часом все більше уваги з боку суспільства викликає явище насильства в сім'ї. Ця проблема сьогодні вважається однією з найбільш актуальних в усьому світі. Постраждалі від домашнього насильства складають досить чисельну групу, переважно, це жінки. Однак це не єдині постраждалі. Діти, що є свідками домашнього насильства, також відносяться до категорії «постраждалих». Наслідки спостереження за діями кривдника по відношенню до інших членів родини можуть бути руйнівними для дитячої психіки. Міністерство юстиції України подає інформацію, що 50% дітей-свідків насильства схильні до вживання алкоголю та наркотиків, а також в 6 разів частіше намагаються покінчити життя самогубством.[3] Їх самосприйняття, Я-концепція, рівень самооцінки також змінюються. Нездатність змінити ситуацію, якимось вплинути на кривдника, зупинити насильство знижують рівень самооцінки, що ускладнює самореалізацію в майбутньому. Така ситуація спонукає до глибшого історичного та соціологічного аналізу витоків проблеми насильства в сім'ї.

Сім'я - один з найдавніших соціальних інститутів, що виникає в первісному суспільстві та відіграє важливу роль в житті кожного. Дослідження німецьких дослідників XVIII-XIX століття Л.Моргана і Ф.Енгельса дозволяють прослідкувати еволюцію сім'ї, пов'язуючи гармонійність стосунків або ситуацію сімейних конфліктів з її внутрішньою будовою. Так, Ф.Енгельс говорить про первісні суспільства, в яких першопочатково визначальною була роль жінки. Однак, згодом вона втрачає таку соціальну позицію в сім'ї у зв'язку з поширенням полювання та землеробства як важких видів трудової діяльності, що потребують чоловічої сили. Відтак, благополуччя племені залежить від чоловіка. Звідси походить соціальна та гендерна нерівність в сім'ї, яка складає підґрунтя для можливого насилля – демонстрації влади одним членом сім'ї для інших. Отже, насильство цього історичного періоду породжували соціальна та гендерна нерівність, обумовлені певним структурно-статусним поділом та гендерно-функціональним призначенням членів сім'ї.[2]

Розглянемо тепер причини насильства через призму української історії та менталітету. Українська приказка “Б’є – значить любить” така поширена, що виникає питання звідки вона взялася та яке смислове навантаження несе.

Історик Володимир Маслійчук зазначає, що в XVIII столітті рукоприкладство було досить поширене в різних сферах взаємин. Наприклад, матері часто фізично карали дітей рукою, ганчіркою, ремнем чи різкою. Таке виховання було найефективнішим способом впливу на дитину. Цю установку ілюструє український фольклор: “Дітей люби, а за прутину держи”. Зазвичай пара після одруження жила сама або в будинку чоловіка, де вірогідність насильства й наруги над жінкою від членів сім’ї чоловіка в рази зростала. Про це багато сказано в літературі, зокрема у всім відомій соціально-побутовій драмі Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім’я». Оксана Кісь пише, що жінці належало безумовно прийняти спосіб життя, вдачу та поведінку свого чоловіка, виявляти гнучкість, терплячість і дипломатичність у стосунках з ним та його родиною.[1] Відповідно, порушення цього правила вело до домашнього насильства. Фольклор показує, що фізичне насильство у сім’ї складало норму, було виправданим і навіть заохочувалося: “Люби, як душу, а трясси, як грушу”, “Від милого пана не болить і рана».

На жаль, ця установка до сьогодні має негативні наслідки. Зокрема, невірне трактування сцен домашнього насильства з фольклору чи літератури можуть виховати у дітей сприймання насильства як нормального стану речей. Це в свою чергу матиме вплив і на толерування насильства, і на самооцінку. Наприклад, дівчата можуть вважати себе гіршими за хлопців, бо «так склалося історично». Тобто можна говорити про домашнє насильство як чинник формування самооцінки.

Список використаних джерел

1. Кісь О.Р. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.) – Львів, Інститут народознавства НАН України, 2012. – 287.
2. Приходько Т. В. Історичні витоки та соціологічне осмислення явища насильства в сім’ї: гендерний аналіз проблеми / Приходько Т. В., Садикова Т. В. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2009. – № 3. – С. 130–138.
3. Як пов’язані підліткова злочинність і насильство в сім’ї? // Слово і діло: аналітичний простір. – Режим доступу : <https://www.slovoidilo.ua/2017/08/21/infografika/suspilstvo/yak-povyazani-pidlitkova-zlochynnist-nasylstvo-simyj>. – Дата публікації : 21.08.2017. – Дата перегляду : 01.12.2020.

**СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ
ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я**

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лілія Бабич

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **В.В.Кириченко**

У сучасній психології навчальна мотивація є однією з найважливіших, адже пріоритетне завдання сучасної освіти полягає у спрямуванні учнів на вироблення позитивної мотивації та підвищення інтересу до навчання. Розвиток позитивної мотивації сприяє формуванню цілісної та всесторонньо розвиненої особистості. Особистість є результатом освітнього процесу, тому що особистість формується під впливом взаємодії учнів, що відбувається під час навчання, де на перший план виходить саме особистість учня, його знання, уміння та навички.

Навчальна мотивація є складною системою, яка постійно розвивається та зазнає змін під час освітньої діяльності. Л.І. Божович вказувала, що потрібно приділяти особливе значення вивченню мотивів навчальної діяльності тому, що навчальна діяльність є провідною протягом усього шкільного віку, а отже, і мотиви, які спонукають до навчання, повинні мати важливе значення для дітей у цей період психічного розвитку [1, с. 23-26].

Мотивація є складним динамічним особистісним утворенням, особистісний параметр розумової діяльності. Вихідним методологічним положенням для дослідників мотивації є класичне положення К.Маркса про те, що «особистість спочатку виглядає, як у дзеркало, в іншу людину. Лише поставившись до особистості 1 як до себе подібного, особистість 2 відноситься до самого себе як до особистості» [3, с. 22-23].

На думку Л.Д. Столяренко: «Мотив – це збудження до діяльності, який пов'язане з задоволенням потреб суб'єкта» [4, с. 31-42]. Розвиток особистості та перетворення середовища відбувається в процесі діяльності, в якому живе особистість. Отже, потреби – це рушійна сила, яка спонукає особистість до розвитку. Складовими мотиваційної сфери особистості є мотиви, потреби та цілі.

Індивідуальні особливості та важливість оцінюваної якості чи діяльності можуть впливати на загальну мотивацію особистості. Мотивація може змінюється в залежності від обставин, тому що вона не є постійною. Отже, на мотивацію позитивно впливатимуть певні

досягнення у діяльності настільки наскільки вони є важливими у системі загальних цінностей [5].

Навчальну діяльність старшокласників можна характеризувати за такими показниками як: суб'єктність, активність, предметність, цілеспрямованість та усвідомленість.

Мотивація виконує важливу функцію в розвитку особистості, вона регулює поведінку людини та різні видів діяльності. Мотивацію як властивість особистості, вивчало багато вчених. На їх думку мотивація виконує певну функцію, яка забезпечує розвиток особистості та обумовлює поведінку і діяльність особистості [2, с. 34].

Мотивація формується на основі сприймання та оцінки сторін діяльності та поведінки. Це виражається в старшокласників, які спочатку усвідомлюють сам факт виконання діяльності, а потім себе в діяльності. Поступово учені починають відокремлювати себе від діяльності та усвідомлює себе як суб'єкта діяльності.

Важливе місце в мотивації займає рівень домагань. Мотивації стосується досягнутих результатів, а домагання спрямовані на майбутнє. Реалізація рівня домагань допомагає перевірити себе в певній діяльності. Рівень домагань пов'язаний з прагненням отримати визнання з боку інших людей і самого себе. Рівень домагань є одним з центральних мотивів у досягненні навчальної діяльності та активності суб'єкта, він є продуктом досвіду тому, що формується на основі мотивації яка пов'язані з престижем особистості[3, с. 22-23].

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що під мотивацією розуміють процес, який стимулює старшокласників до здійснення навчальної діяльності, яка спрямована на досягнення цілей. Вивчаючи мотивацію, як пізнавальний процес вчені-психологи виділяють: види, функції, типи та категорії мотивації. Для виховання стійкого інтересу до навчання є основний засіб – це засіб під час якого використовують питань і завдань, вирішення цих завдань повинне вимагати від старшокласників активної пошукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Изучение мотивации поведения детей и подростков. М.:Педагогика, 1972. С. 23-26.
2. Занюк С.С. Мотиваційний тренінг. Формування мотивації учбової діяльності у студентів та старшокласників // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. - № 8. С. 31 – 42.
3. Маркова А. К. Формирование мотивации учения. М.: Просвещение, 1990. С. 22-23
4. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. К.: Миллениум, 2004. С. 34.
5. Радина Н. К. К проблеме использования гендерного анализа в психологических исследованиях. *Вопросы психологии*. - 1999. - №2. - С.22-28.

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У ПРОЯВАХ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ В УМОВАХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН

Олексій Галицький

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **К. П. Гавриловська**

Феномен прив'язаності найчастіше трактують як прагнення до близькості (фізичної та моральної) із об'єктом прив'язаності. Вона будується ще в ранньому дитинстві до значимого дорослого, а потім може переноситись на інших людей, або ж, як їх називають, вторинних об'єктів прив'язаності [4]. Дитина взаємодіє зі світом, залежно від того чи іншого типу прив'язаності. Тому слід говорити про вплив первинної прив'язаності на пізнання світу, взаємодію з людьми та формування особистості в цілому [2].

Маючи сформований в дитинстві тип прив'язаності, люди схильні до надбання тих чи інших рис, які в кінцевому результаті формують їх характер. В зв'язку з цим як характер, так і тип прив'язаності вважається відносно сталим утворенням [1].

Говорячи про акцентуації характеру та темні сторони особистості, ми можемо назвати їх «вершиною айсберга», або ж індикатором актуального типу прив'язаності особистості.

У зв'язку з тим, що особливості характеру й прив'язаність є фундаментальними й стійкими утвореннями в особистостях партнерів і впливають на їх шлюбну взаємодію, то слід говорити про важливість прив'язаності партнерів у підтриманні їх стосунків. Особливості характеру особистості є супутніми прив'язаності (як похідні) й відіграють не меншу роль ніж вона у підтриманні чи руйнуванні шлюбних взаємин [3].

Учасниками даного дослідження стали 13 подружніх пар (26 досліджуваних різних за віком та статусом), серед них 13 жінок та 13 чоловіків. Середній вік респондентів 32 роки.

Відповідно до встановлених завдань нами було проведено емпіричне дослідження психологічних особливостей прив'язаності в умовах шлюбних стосунків. Для отримання даних було використано наступні методики: опитувальник Леонгарда-Шмішека (акцентуації характеру), опитувальник для визначення домінуючих рис особистості "Темні сторони особистості" Б. Петрулевіча, Дж. Тівендела, Р. Парадіза, адаптований опитувальник «досвід близьких стосунків» К. Бреннан і Р.К. Фрейлі. Це дало можливість зробити наступні висновки.

Жінки відчують більшу тривожність за сімейні стосунки (92,31%) порівняно з чоловіками (84,62%), при цьому дискомфорт стосовно психологічної близькості більшою мірою притаманний чоловікам (84,62%) порівняно з жінками (76,92%). Загалом серед досліджуваних подружніх пар наявні досить стабільні відносини між уникаючими чоловіками і тривожними або амбівалентними жінками.

Жінки значно більшою мірою в досліджуваних подружжях схильні до прояву нарцисизму (61,54%) порівняно з чоловіками (15,38%). Проте, зазначимо, що середній рівень деспотизму, тобто схильність до шантажу, маніпуляцій тощо проявляється в 23,08% жінок та 46,15% чоловіків. Також відзначимо наявність схильностей до психопатії, що проявляються в егоїзмі, певній жорстокості в 15,38% жінок та 23,08% чоловіків, що були учасниками нашого дослідження.

Для 7,69% опитаних характерним є високий рівень збудливості, тоді як 84,62% респондентів намагаються триматися холоднокровно, але іноді виходять з себе; здатній адекватно контролювати сильні бажання, при цьому 15,38% чоловіків характеризуються низьким рівнем збудливості, тоді як серед жінок такого рівня не виявлено за даною шкалою.

76,93% жінок та 69,23% чоловіків можна охарактеризувати як особистостей яким притаманна середня емоційна сприйнятливність, стійкий рівний настрій. При цьому 30,77% чоловіків характеризуються емоційною пригніченістю.

Загалом за результатами опитування за методикою Г. Шмішека та К. Леонгарда можна говорити, що серед акцентуацій характеру особливо виділяються такі риси як тривожність, збудливість та дистимність за кількістю високих показників, проте загалом подружні пари за всіма шкалами відповідають «нормі».

Таким чином було встановлено, що психологічні особливості прив'язаності в шлюбі мають реальний зв'язок із акцентуаціями характеру, динамічними рисами особистості та досвідом близьких стосунків між подружжям.

Список використаних джерел

1. Авдеева Н.Н. Привязанность ребенка к матери и образ себя. Вопросы психологии. № 4, 1997. С. 3-10.
2. Боулби Дж. Привязанность. Пер. с англ. Н.Г. Григорьевой и Г.В. Бурменской, М.: Гардарики, 2003. 477 с.
3. Дериш Ф.В. Симптомокомплекс «Темная триада» во взаимосвязи с базовыми свойствами личности. Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия № 1. 2015. С. 18-26.

4. Казанцева Т.В. Психология зависимой привязанности. Психология XXI века: Материалы международной научно-практической конференции студентов и аспирантов. Издательство СПбГУ, 2004. С. 69-71.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Надія Дубова

здобувачка другого
(магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **О.М.Савиченко**

Значну роль у підлітковому віці відіграють міжособистісні конфлікти, адже саме вони є засобом самоствердження особистості, формування її позиції у зв'язку з її оточенням.

З метою вивчення психологічних особливостей конфліктності підлітків, що проживають в різній місцевості, ми провели емпіричне дослідження. В якості методів обрали тест «Оцінка рівня конфліктності особистості» та методика дослідження стилю поведінки в конфлікті К. Томаса.

Результати дослідження за тестом « Оцінка рівня конфліктності особистості» показали що, 41% старших підлітків із сільської місцевості мають середній рівень конфліктності, який характеризується вмінням уникати різного роду суперечок, зіткнень інтересів, конфліктів та критичних ситуацій. Також вмінням більш-менш спокійно, без образ, бійок встановлювати контакт з будь-якою людиною.

Серед підлітків із сільської місцевості 31% мають низький рівень конфліктності (вміють гарно розв'язати конфлікт і цим вдало користуються) та 24% - нижче середнього (можуть конструктивно вирішувати суперечності та розв'язувати ці протиріччя та не порозуміння одне між одним).

Щодо визначення рівня конфліктності у старших підлітків, які проживають у міській місцевості було отримано такі результати: середній рівень - 54%, низький рівень - 27% , нижче середнього - 14%. Тобто переважно ці підлітки не конфліктні, гарно виконують свої обов'язки та доручення, які їм дають.

Результати дослідження по визначенню стилю поведінки в конфлікті, ми побачили, що серед підлітків із сільської місцевості 7% мають стиль суперництва(є активними, здатні розв'язувати будь-які ситуації,

вирішення яких буде задовольняти тільки їх), 17% - стиль уникнення (не відвойовують свою позицію, дозволяють нею нехтувати), 23 % - стиль пристосування (діють спільно, разом, але не відстоюють власних переконань), 30% - стиль співробітництва (завжди намагаються задовольнити як свої інтереси, так і чужі), 23% - компроміс (завжди поступаються певною частиною своїх переконань, цього ж очікують від протилежної сторони, аби вийти із неприємної ситуації мирно).

Результати дослідження по визначенню стилю поведінки в конфлікті старших підлітків, які проживають у місті, такі: 7% мають стиль суперництва, 21% - стиль уникнення, 20% - пристосування, 21% - співробітництво, 31% - компроміс.

Таким чином, проведене дослідження показало, що старші підлітки з різним рівнем урбанізованості мають не значні відмінності у рівні конфліктності та виборі стилю поведінки в конфлікті.

Список використаних джерел

1. Котлова Л. О. Гендерні особливості конфліктних форм поведінки у підлітковому та юнацькому віці / Л. О. Котлова // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: Зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 19. – С. 95–99.
2. Чайковська О. М. Психологічні особливості конфліктності особистості у підлітковому віці / О. М. Чайковська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 38 (1). – С. 251–257.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІФІВ У СТРУКТУРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ

Марія Жаркова,
здобувачка другого
(магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент
Г. В. Пирог

Інформаційний вплив у більшості літератури визначають як організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних технологій та засобів, що можуть внести деструктивні зміни у свідомість окремих особистостей, певних соціальних груп або населення загалом (мається на увазі корекція поведінки), зміни в інформаційно-технічній складовій інфраструктури об'єкта впливу, та навіть змін у фізичний стан людини.

Поділяють інформаційні впливи на два великі різновиди – інформаційно-технічний вплив (метою є реалізація конкретних змін у

функціонуванні інформаційно-технічної інфраструктури об'єкту впливу, тобто зупинка роботи, зниження швидкості роботи, програмування її на певні помилки, несанкціонований доступ або перекручення інформації), що може нести загрозу безпосередньо для фізичного стану людини, та інформаційно-психологічний вплив [5, с. 16].

Загалом *інформаційно-психологічний* вплив має за мету викликати у об'єкта певну реакцію, спровокувати поведінку, конкретні дії або бездіяльність, які б повністю відповідали цілям, задля яких і вдалися до впливу.

Рівень ефективності інформаційно-психологічного впливу буде залежати від низки факторів: зміст матеріалу (складність, конкретність, суспільна важливість тощо), психічний стан об'єкта впливу (мається на увазі наявність високого рівня автоматизму відповідної реакції; сприяють цьому страх, пригніченість, апатія тощо), часовий інтервал між впливами й відповідною реакцією (чим він більший, тим менша ефективність впливу).

Сьогодні вже ні для кого не секрет, що у телерадіомовленні та за допомогою Інтернет-платформ можуть застосовуватися різноманітні відео та аудіо ефекти. Розвиток цих технологій насправді слабко уявляється сучасною людиною, проте сприймається як данина часу. Новітні інформаційні технології і засоби комунікацій мають надзвичайно потужні можливості як для ненавмисного, так і для цілеспрямованого впливу на поведінку величезних мас людей, на їхнє психічне і фізичне здоров'я.

Весь спектр інформаційних впливів, зрештою, підводить нас до поняття маніпуляції та маніпулятивних впливів. Це одна з найбільших небезпек для масової свідомості [3]. А під час будь-якого маніпулювання свідомістю мас основою є *соціальний міф* – певні твердження чи певні ідеї, які будуть сприймати переважно не вдаючись до критичного осмислення, «на віру». Для кожного сучасного суспільства притаманне існування таких міфів, які будуть активно підтримуватися владними структурами, зокрема за допомогою засобів масової інформації.

Маніпулювання, за Р. Гудінім, це приховане застосування влади (сили) врозріз з передбачуваною волею іншого [5, с. 10]. Необхідно розмежовувати маніпулювання міжособистісного рівня та масове маніпулювання. Також слід розуміти, що є різниця між процесом маніпулювання та власне маніпулятивними методами, техніками. Останні часто використовуються несвідомо в буденному житті.

Маніпулювання свідомістю є складовою частиною інформаційно-психологічних впливів. Якщо ми будемо говорити про масовий вплив, то основним інструментом маніпулювання слід виділити масову культуру – системи роботи з елементарними реакціями мас людей за допомогою

застосування найсучасніших досягнень науки і техніки. Провідниками для масової культури є ЗМІ та індустрія дозвілля.

Міф – це найперша, найдавніша форма духовного життя, специфічного й унікального усвідомлення людиною власної сутності, зв'язку з природою, сенсу існування на сім світі.

Політичний міф – це реакція на істотну неможливість раціонально пояснити реальні радикальні зміни, що мають місце. Міф тут – це особливий міф, який зберігає в колективній пам'яті народу його соціальний досвід, імперативи духовно-моральних вимірів політичних процесів [2]. Політичні міфи мають певну структуру:

- архетип будь-якої практичної ситуації, пов'язаної зі здійсненням засобів соціального регулювання і примусу;

- зміст конкретного досвіду, емпірично отриманого в ситуаціях, об'єднаних цим архетипом;

- систему алегоричних образів, функціональна символіка яких співвідносить «бажане» з «реальним», тобто архетипом, що склався.

Всі засоби політичних маніпуляцій базуються на створенні і поглибленні в масовій свідомості спеціальних міфів. Здавалося б, що епоха сліпої віри у міфи давно минула, але політична практика свідчить, що це не так. Якщо сучасна людина більше не вірить в натуральну магію, то вона, скоріше за все, сповідує певний сорт «соціальної магії». Нові політичні міфи створюються за точним планом, відповідно до соціальної психології людей і цілей маніпуляторів.

Міфи не лише розраховані на різні соціальні групи, прошарки суспільства, – вони по-різному сприймаються цими групами. Так, російський учений А. Кольєв виокремлює у сучасному суспільстві чотири соціально-професійні «прошарки» (соціальні стани), які взагалі, на його думку, об'єднані певними міфологічними уявленнями [2]. Схарактеризуємо ці стани:

- духовний соціальний стан – люди, об'єднані не лише умовами життя, а й достатньо єдиними міфологічними уявленнями;

- управлінський соціальний стан – держуправлінці, військові, ієрократія;

- підприємницький соціальний стан – це представники різноманітних професій, які беруть безпосередню участь у ринковому виробництві, включаючи службовців і кваліфікованих працівників;

- соціальний стан – низькокваліфіковані працівники промисловості і агропромислового комплексу, обслуговуючий персонал.

Об'єктивно в кожному суспільстві найчисельнішим є четвертий соціальний стан, який піддається найпомітнішому впливу політичних та й взагалі усіх міфів.

Виходячи з усього вищесказаного, ми не можемо не звернути увагу, що деякі особливості міфів прямо залежать від мети створення та/або використання цих міфів. Самі ж міфи, як архаїчна форма світосприйняття кожної нації, можуть бути (і є) робочим інструментом в арсеналі інформаційних впливів в процесі формування світогляду пересічного громадянина.

Список використаних джерел

1. Козирев М. П. Психологія політичної влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 2. С. 44-53.
2. Кольев А. Н. Политическая мифология: Реализация социального опыта. М.: Логос, 2003.
3. Нальотов А. Выборчі технології як чинник впливу на масову свідомість. *Політичний менеджмент*. 2007. № 5. С. 126-137.
4. Пирог Г. В., Сардаковський Я. А. Особливості національної ідентичності молодих українців і поляків. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2019. № 3 (44). С. 34-39.
5. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. [В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк, О.Д. Бойко, В.В. Остроухов]; за заг. Ред. Є.Д. Скулиша. 2-ге вид. К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СПРИЙМАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Ангеліна Колодницька

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Т.Ю. Кулаковський**

Професійна діяльність є дуже важливим компонентом у житті людини, за допомогою якого особистість набуває розвитку та індивідуальності, отримує психологічні та матеріальні засоби для існування. Взагалі, як представникам чоловічої статі так і жіночої, надається право обирати майже будь-яку сферу професійної діяльності. Це пов'язано з тим, що поняття ,які стосуються традиційно «жіночих» або ж «чоловічих» професій, з часом майже зникають. Але дивлячись на те, що демонструють сучасні гендерні дослідження, переконуємося, що у повсякденній свідомості досі зберігаються певні уявлення про розподілення професій за ознакою статі. Спираючись на літературні джерела такі протиріччя, які виникають у можливостях професійної

самореалізації як чоловіків, так і жінок, виникають через наявність певних гендерних стереотипів у сферах праці.

Дослідженням проблеми гендерних стереотипів займалися такі вчені як: С. Бем, Т. Бендас, Ш. Берн, М. Бутовська, Є. Ільїн, П. Горностаї, С. Кон, І. Кльоцина, В. Кузакова, Т. Лірі, Н. Лавриненко, Т. Мельник, С. Посохова та інші.

Гендерний стереотип є одним із видів стереотипів та розуміється як усвідомлення стандартизованих моделей поведінки та рис характеру, які стосуються таких понять як «чоловіче» та «жіноче»[2]. Одним із об'єктів вивчення гендерних досліджень є гендерний розподіл або ж відокремлення – це поняття називається сегрегацією. Під терміном «гендерна сегрегація» мається на увазі явище, яке є пов'язаним з розділом існування індивідів, яких відносять до різних груп за ознакою гендеру, на різні сфери життєдіяльності суспільства, а також це стосується трудової діяльності та розподілу професій. [4].

З огляду на це є дуже актуальною проблема статевого (або гендерного) розподілу праці, під цим маємо розуміти поділ занять між чоловічою та жіночою статтю, що ґрунтується на певних традиціях та звичаях, які закріплені в практиці та свідомості людей. Маючи такий міцний ґрунт, поділ праці за гендером має дуже міцні позиції. В світі за кожною галуззю зберігається домінування або жінок, або чоловіків. Рідко у якій сфері маємо змогу побачити однакову участь обох статей. Навіть країни з високим ступенем урбанізації ділять професії на суто чоловічі або жіночі. Стійкою тенденцією є працевлаштування обох статей за певними видами професій або посадовими позиціями – це називають професійною сегрегацією за ознакою статі[4].

По відношенню до жінок існують такі стереотипи, що впливають на професійний розподіл та ставлення до наявності професійних здібностей: турбота про інших людей, краще пристосування до виконання ручної роботи – це закріплює в свідомості суспільства та роботодавців за жінками професії, які є пов'язаними з доглядом, вихованням, навчанням або сфери, де є необхідною наявність дрібної моторики. Також жінкам приписують меншу силу, витривалість, негативне ставлення до ризику, менші здібності у точних і природничих науках у порівнянні із чоловічою статтю. Через такі стереотипи у суспільстві панує думка, що жінки не можуть мати намір займати керівні посади, займатися роботою у важких та небезпечних умовах або ж сфери, де є необхідною здатність логічно мислити та зосереджувати свою увагу[3].

Отже, ґрунтуючись на уявленнях про відмінності професійних уявлень за ознакою гендеру, ми бачимо, як соціальна свідомість може формувати уявлення про те, яким чином розподіляються соціальні ролі

між представниками обох статей та впливають на оцінку професійних якостей людини.

Список використаних джерел

1. Берн Ш.М. Гендерна психологія. М.:прайм ЄВРОЗНАК, 2001. С. 9 – 36.
2. Клецина И.С. Практикум по гендерной психологии. СПб.: «Питер», 2003. С. 27-32.
3. Мальцева И.О., Роцин С.Ю. Гендерная сегрегация та трудовая мобильность на российском рынке труда. М.: Изд.дом ГУ ВШЭ, 2007. С. 8-35.
4. Рогачова М.В. *Професійна сегрегація по признаку статі*. 2009. 9с. URL: <http://sisupr.mrsu.ru/2011-4/PDF/1/Rogacheva.pdf> (дата звернення: 13.11.2020).

**ВПЛИВ СУБ'ЄКТИВНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ НЕСПРАВЕДЛИВОСТІ НА
«ВІРУ У СПРАВЕДЛИВІСТЬ СВІТУ»**

Ірина Кравченко
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник
старший викладач кафедри
соціальної та практичної
психології **Л.М.Фальковська**

Справедливість здавна була і до сьогодні залишається об'єктом уваги представників різних галузей наукового знання. Вона є одним із фундаментальних понять людської культури й відображає сутність моральних відносин у суспільстві. На сьогодні справедливість є одною з найважливіших цінностей політико-правового і гуманітарного напрямків суспільного розвитку, тому проблема «віри у справедливість світу» є *досить актуальною на даний час*.

«Віра у справедливість світу» (ВСС) являє собою загальну світоглядну установку (часто звану помилкою або ілюзією), відповідно до якої люди переконані в тому, що світ влаштований упорядковано і коректно, являє собою таке місце, де кожна людина, з рештою, отримує те, що заслуговує: і нагороди, і покарання.

Ця віра базується на людській потребі зрозуміти, чому одні благополучні, а інші - нещасні, і проявляється при зіткненні зі стражданнями невинної людини без можливості їх припинення або компенсації люди починають переконувати себе та інших, що жертва заслуговує свої страждання.

В основу експериментального дослідження «віри у справедливість світу» покладено теорію М. Лернера про наявність трьох основних шкал, які дають змогу визначити ВСС: шкала справедливості (J), шкала несправедливості (U), шкала «віри у справедливий світ».

У результаті роботи над проблематикою дослідження було висунуте припущення про те, що «віра у справедливість світу» в юнацькому віці залежить від суб'єктивного досвіду переживання несправедливості:

- власний досвід несправедливості актуалізує протилежну сторону конструкту – справедливість;
- засвоєння абстрактного поняття справедливості перебуває на рівні ірраціонального переживання і виявляється у світоглядній категоричності – «віри у справедливість світу».

В ході експериментального дослідження, нам вдалося визначити особливості «віри у справедливість світу» серед юнацтва. Було виявлено, що у досліджуваній групі переважає тенденція несправедливості, оскільки лише у чотирьох досліджуваних рівень справедливості вищий за рівень несправедливості. За відсотковим значенням досліджуванні, в яких справедливість вища за несправедливість становлять 29%, а досліджувані в яких справедливість нижча за несправедливість становлять 71%.

Нам вдалося аналізувати зміни «віри у справедливість світу» в умовах суб'єктивного переживання несправедливості, тобто досліджуванні були поділені на дві групи контрольну, в яку увійшли досліджувані з відсутністю суб'єктивного досвіду переживання несправедливості та експериментальну, в яку увійшли досліджувані з наявним суб'єктивним досвідом переживання несправедливості. Поділ відбувся на основі результатів самостійно розробленого опитувальника в якому досліджувані експериментальної групи наводили ситуацію в якій вони отримали досвід переживання несправедливості.

Також нам вдалося здійснити порівняльний аналіз «віри у справедливість світу» представників експериментальної та контрольної груп. Для перевірки статистичної достовірності різниці отриманих даних ми використали U-критерій Манна Уїтні, який показав, що показник статистичної достовірності результатів становить $p = 0.48 > 0.05$, який говорить, що зв'язок відмінностей між результатами експериментальної та контрольної групи є не значним.

Отже, залежність «віри у справедливий світ» від суб'єктивного досвіду переживання несправедливості в період юнацького віку, має певний зв'язок, але він є не значним.

Більшість ситуацій, які були описані досліджуваними експериментальної групи, стосувались навчання, тому можна сказати, що якщо юнак або юнка, має досвід перебування в несправедливій ситуації, який стосується навчальної діяльності, то це не матиме значний вплив на «віру у справедливість світу», тобто є інші чинники, які мають більший вплив на «віру у справедливість світу» в період юнацького віку, що буде темою подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Фальковська Л.М. Справедливість як предмет соціально-психологічного дослідження / Л.М. Фальковська // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України; за заг. ред. М.М. Слюсаревського; упоряд. Л.А. Найдьонова, Г.В. Мироненко. – К.: Міленіум, 2011. – Вип.11. – 312 с.
2. Lerner M.J. The belief in a just world: A fundamental delusion. N.Y.: Plenum. 1980.
3. Lerner M.J., Miller D.T., Holmes J.G. Deserving and the emergence of forms of justice // Advances in experimental social psychology / Eds.: L. Berkowitz & E. Walster. N.Y.: Academic Press. 1976. V. 9. P. 133–162.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ
ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

Олеся Нікітенко

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **К. П. Гавриловська**

Особлива обставина соціалізації дітей, підлітків та молоді з інвалідністю зумовлена їх переважним перебуванням у закладах інтернатного типу. Так, вихованці закладів інтернатного типу відчують як загальні, пов'язані з особливостями віку, так і специфічні труднощі. Серед останніх виділяють особливості і обмеження, які накладає режим відповідного навчального закладу на життєдіяльність; депривації, викликані відділенням від сім'ї та соціальною ізоляцією у середовищі інтернату; трафаретність соціальних контактів і взаємодій, вимушене спілкування з обмеженим колом осіб [2].

Аналіз наукової літератури з проблематики дослідження показав, що при всій актуальності, проблема адаптації підлітків та молоді з інвалідністю у соціумі є недостатньо розроблена. Досить велика увага приділяється дослідженню та корекційній роботі з дітьми, що мають інвалідність, з підлітками без інвалідності, проте є суттєва прогалина у роботі з підлітками та молоддю з інвалідністю: брак конкретних корекційних програм, діагностичних методів, практичних інструментів роботи.

Дослідження психологічних особливостей соціальної адаптації підлітків з розумовими відхиленнями проводилось з хлопцями 12-17 років, що проживають в Романівському дитячому будинку-інтернат III ступеня,

для вихованців 6-30 років. Більшість вихованців живуть в закладі від моменту потрапляння в нього, від 6 років. В закладі наявні 2 групи (18-30 років), та ізолятор (6-18 років, з найважчими формами розумової та фізичної неповносправності). Дослідження проводилось впродовж 2 місяців.

У більшості підлітків з інтелектуальною недостатністю виникали труднощі при виконанні психодіагностичних методик. Для діагностики було використано Анкету-оцінку основних сфер розвитку, спеціально розроблену для Романівського дитячого будинку-інтернату, ізолятору. Анкета "Оцінювання розвитку" включає 12 відкритих запитань, що дають можливість виявити: рівень поваги, рівень безпеки, сенсорні навички, спілкування, емоційний розвиток, соціальні навички, сексуальний розвиток, навички відносно їжі та пиття, рухливість (моторику), навички догляду за собою, відпочинок (сон).

В корекційній програмі зазначено стратегії емоційно-сенсорної саморегуляції для підлітків з важкою формою розумової недостатності, а також елементи нейропсихологічної корекції та елементи "Шкал розвитку" PER-R (7 сфер розвитку): 1) наслідування, 2) сприйняття, 3) дрібна моторика, 4) велика моторика, 5) зорово-рухова координація, 6) пізнавальна діяльність, 7) спілкування, мовлення [4].

Через умови карантинних заходів, на жаль, не було змоги провести повторне порівняльне дослідження. До вихованців в дитячому будинку-інтернаті також наразі немає змоги потрапити. Тому подальша робота проводилася з іншою вибірковою сукупністю.

На основі проведеного дослідження у 2019-2020 році було створено базову адаптовану корекційну програму.

Також продовжується робота саме з вихованцями, що взяті під опіку в груповий будинок "Дім Гідності". Спільно з командою спеціалістів: психолога, соціального працівника, корекційного педагога, фізичного терапевта та ерготерапевта, медичного працівника, було розроблено авторську програму індивідуального розвитку, що, в свою чергу, дає можливість покращення соціальної адаптації в цілому. Методика адаптована для внутрішнього користування організації, індивідуально до потреб кожного вихованця, та не оприлюднена за бажанням авторів.

"Шкала оцінювання Індивідуального розвитку" складається з 17 сфер, кожна з яких має шкалу оцінювання від 1 до 5, де 1 - найнижчий рівень розвитку, 5 - найвищий. Сфери розвитку: Психоемоційний стан/ Psycho-Emotional State; Здатність самостійно пересуватися/ Mobility; Навички гігієни/ Hygiene; Навички користування туалетом/ Toilet Use Skills; Навички одягатися/ Clothing; Сон/ Sleeping Habits; Навички комунікації/ Communication Skills; Безпека в публічних місцях/ Public Safety; Безпека вдома / Safety In The House; Вміння будувати стосунки/ Ability To Build

Relationships; Вміння розпоряджатися фінансами/ Managing Finances; Навички вживання їжі/ Eating Habits; Приватність/ Privacy; Вміння готувати;/ Вміння прати;/ Вміння прибирати;/ Особистий вільний час (вміння бути наодинці) / Free Time.

Відповідно, у кожній сфері є наступні пункти:

- сфера;
- початкова оцінка за шкалою оцінювання;
- оцінка спостереження педагога;
- глобальні цілі (від 1 року та більше);
- локальні цілі;
- етапи реалізації;
- досягнуто/не досягнуто.

У розробленому індивідуальному плані, особливий акцент було зроблено на наступні сфери: психоемоційний стан; навички гігієни; навички комунікації; вміння будувати стосунки; навички вживання їжі; приватність.

Було розроблено індивідуальний план втручання для кожної зі сфер, персонально для кожного вихованця, визначено актуальні цілі для розвитку за моделлю SMART - Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time bound (конкретна, вимірювальна, досяжна, значима, визначена у часі) [3].

Відповідно, час корекційного впливу на локальну ціль до року, на глобальну від року і більше. Досягаючи декілька локальних цілей в перспективі ми приходимо до глобальної.

У результаті дослідження було встановлено, що соціальна адаптація підлітків та молоді з інвалідністю залежить від фізичного стану, а саме від форми та від ступеню порушення, від рівня агресії, від задоволення базових потреб, від рівня психолого-педагогічного профілю. Важливість формування у підлітків та молоді з інвалідністю умінь і навичок організації побуту, у комплексі з навчальною та виховною роботою сприяють досягненню результатів у соціально-побутовій та соціальній адаптації в цілому [1].

Щодо перспектив подальшої роботи, варто зосередитись на розробленні та впровадженні корекційного плану втручання, що містить індивідуальний підхід до кожного вихованця, акцентування та розвиток сильних сторін вихованця, а також актуальних для нього сфер розвитку.

Список використаних джерел

1. Баталіна Л. М. Психологічні особливості формування особистості в підлітків з інтелектуальною недостатністю. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*, УДК 159.98.61. С. 119-124.

2. Григорьева А. С. Психокоррекционная работа по преодолению дезадаптивного поведения умственно отсталых подростков, воспитывающихся в детском доме. Психология. С. 235-242.
3. Джудіт С. Р., Рональд С. Хьюз. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска. Практическое пособие в 4 т. Том IV. Размещение и стабильные условия жизни. - К.: "Феникс", 2011. 284с.
4. Островська К. О., Качмарик Х. В., Дробіт Л. Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра. Навчальний посібник, 2017. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 124 с.

УЯВЛЕННЯ ПРО «СЕРЕДНІЙ ВІК» І ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ У ПРЕДСТАВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Ганна Пирог

кандидат філософських наук, доцент

Анна Січка

здобувачка другого (магістерського)

рівня вищої освіти за спеціальністю

053 Психологія

Середня дорослість є дуже складним періодом у житті людини. Цей вік насичений кризами різного роду – нормативними й ненормативними, життєвими, біографічними, екзистенційними тощо. Найбільш типовою є так звана криза «середнього віку» на межі 40 років, яка вважається нормативною, тобто такою, яку переживає більшість людей. Дослідження показують, що в розвинутих країнах з високим рівнем життя криза «середнього віку» «зсувається» на більш пізній вік, все ближче до 50 років, що можна вважати тенденцією сучасності. Під час кризи «середнього віку» відбувається переосмислення людиною минулого, теперішнього і майбутнього, досягнень і перспектив, звернення до пошуків сенсу життя.

Однією зі сфер, які підлягають переосмисленню та трансформації, є професійна діяльність. В середній дорослості питання професійного самовизначення актуалізуються у контексті втрати значущості попередніх цінностей, професійних планів і пошуку нових. Професійне самовизначення – це вибір особистістю напрямку та змісту свого подальшого професійного розвитку у вибраній сфері, реалізації індивідуальних якостей та здібностей, соціального середовища. Це цілісний процес, у якому реалізуються основні життєві цінності людини, конкретизуються аспекти життєвого, соціального та особистісного самовизначення.

Для вивчення кризових складових професійного самовизначення у середньому віці було обрано декілька емпіричних методів, серед яких – асоціативний експеримент, який дозволяє визначити уявлення та семантичний зміст певного явища у свідомості досліджуваних. У емпіричному дослідженні взяли участь 32 респонденти віком від 38 до 48 років, мешканців Житомира, представників різних професійних галузей: соціальної (освіта, психологія, юридична сфера), сфера обслуговування (торгівля, енергетика, телекомунікації, реклама) тощо. Досліджуванним пропонувалось надати асоціації на вербальні стимули «середній вік» «Я – професіонал».

Асоціативний ряд на вербальний стимул «середній вік» показав, що респонденти схильні надавати тільки позитивні або тільки негативні асоціації, проміжних результатів не було виявлено. Тобто середній вік для певної частини є досить позитивним періодом життя, коли як для інших він викликає гострі негативні переживання.

Отримані асоціації було поділено на категорії за їх семантичним значенням. Найбільш значущими є категорії:

- «Вік» – асоціації, що пов'язані з визначенням, фіксацією даного періоду життя;

- «Емоційний стан» – емоційні переживання, пов'язані з даним періодом життя, наприклад: печаль, тривога, напруга. Можна зазначити, що такого роду асоціації надавала та частина вибірки, у якої переважали негативні асоціації;

- «Досягнення» – відображає те, що є важливим для респондентів, наприклад: сім'я, діти, онуки, стабільність у доходах тощо;

- «Матеріальні блага» – відображає уявлення опитуваних про матеріальні складові благополуччя, зокрема, дім, автомобіль, гроші тощо.

Отриманий асоціативний ряд на вербальний стимул «Я – професіонал» показав, що більша частина респондентів надають позитивне значення своєму професійному статусу. Проте, у невеликій частині досліджуваних переважали негативні асоціації, які відображають стан незадоволеності своєю професією та професійним статусом.

Асоціативний ряд на стимул «Я – професіонал» було поділено на декілька категорій, серед яких:

- «Позитивні якості» – «цілеспрямованість», «відповідальність», «добрий» тощо;

- «Досягнення» – характеристики досліджуваних з точки зору того, що вони досягли, будучи професіоналом своєї справи. Дана категорія представлена такими асоціаціями, як «керівник», «лідер», «влада», «майстер», «досвід». Зазначимо, що кожне з цих понять згадувала більша частина досліджуваних;

- «Соціальна роль» – дана категорія відображає соціальний статус досліджуваних, їх самостійність, стійкість і незалежність від інших;
- «Перспектива» – досліджувані часто згадували такі поняття, як «кар'єрне зростання», «висока посада», «висока кваліфікація»;
- «Фінансовий дохід» – частина досліджуваних вважає, що професіоналізм передбачає гарний фінансовий дохід;
- «Кризові прояви» – «втомлюваність», «виснаженість» тощо;
- «Емоційний стан» – «моральне задоволення» тощо.

Варто також зазначити, що жоден опитуваний не виокремив творчих якостей, всі бачать свій професіоналізм через досягнення, соціальні ролі та матеріальне благополуччя. Представники середньої дорослості схильні оцінювати себе як професіонала з точки зору моральних та етичних принципів, і роблять акцент на таких якостях, які характеризують їх як добрих, чуйних та турботливих. Не менш важливого значення опитувані надають якостям цілеспрямованості та відповідальності, які стосуються діяльності. З кризових проявів згадуються «втомлюваність» і «виснаженість».

Отже, за результатами дослідження були виявлені уявлення досліджуваних про середній вік, в який вони вступили, та про себе як професіонала. Перспективою подальшого дослідження кризових проявів у професійному самовизначенні представників середньої дорослості вважаємо вивчення показників професійної дезадаптації та професійної спрямованості.

Список використаних джерел

1. Пирог А. В. Возможности диагностического исследования особенностей субъективного переживания профессионального становления. *SWorld Journal*. 2017. Issue 13. P. 80-85. doi:10.21893/2227-6920.2017-13.055
2. Сунцова Я. С. Кожевникова О. В. Диагностика профессионального становления личности. Ч. 3. Ижевск, 2012. 144 с.
3. Трунов Д. Г. «Синдром згоряння»: позитивний підхід до проблеми. *Журнал практичного психолога*. 1998. № 5. С. 29–37.

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Микола Ратошнюк
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **К. П. Гавриловська**

Феномен гендеру вплетений у життєдіяльність людини абсолютно у всіх аспектах. Останнім часом гендерні дослідження стали предметом вивчення більшості соціальних і гуманітарних наук, у тому числі психології, у якій розуміння міжособистісної взаємодії як багатовимірної психологічної системи важко собі уявити без аналізу особливостей гендерної складової, що проявляється найбільш яскраво у гендерних стереотипах. Різноманітність поняття «гендер» і як наслідок – супутніх термінів призводять до проблем з понятійно-категоріальним апаратом наукових розвідок. Для з'ясування особливостей сприймання гендерних стереотипів необхідно розглянути основні теоретичні підходи у концептуалізації власне феномену гендеру як соціального конструкту.

Термін «гендер» (англ. gender) англословного походження і має кілька значень. Так, в Американському словнику спадщини англійської мови (American Heritage Dictionary of English Language) слово «gender» визначається як граматична категорія, що використовується для граматичної класифікації, зокрема частин мови. Другий варіант тлумачення терміна «gender» означає диференціацію чоловічого та жіночого; ідентичність особи як жінки чи чоловіка, повністю чи частково [1].

В англійській мові існує два поняття: секс (sex) - стать і гендер (gender) – соціостать, які використовуються для проведення так званої горизонтальної соціостатевої стратифікації суспільства. Sex – це біологічна стать, що є природньою конструкцією, gender є соціальним конструктом. Якщо стать задається природою, то гендер конструюється соціально та зумовлений культурою суспільства в конкретний історичний період. В українській мові поняття стать не є ідентичним поняттю секс. Запозичена лексема секс відображає лише взаємодію статей, пов'язану з репродуктивною функцією. Тому англійський термін «гендер» увійшов у семантичне поле української мови, при цьому використовуються всі три лексеми: стать, гендер, секс [9, с. 170].

Ідея про розрізнення біологічної та соціальної суті статі вперше була запропонована американською антропологинєю М. Мід ще в 1930-х рр. Проте власне термін «гендер» як протиставлення біологічній статі

(сукупності анатомо-фізіологічних особливостей організму, генетично детермінованих) почав застосовуватися в 70-х рр. ХХ ст. американським психоаналітиком Р. Столлером, який уперше позначив відмінності поняття стать (англ. – sex) і гендер (gender) [5, с. 360]. Його концепція будувалась на розмежуванні біологічного та культурного, він зазначав, гендер – це поняття, що ґрунтується на психологічних та культурних поясненнях, досить незалежних від тих, що тлумачать біологічна стать [2, с. 24].

У 1980-х рр. термін «гендер» набув широкого поширення, що зазвичай пояснюється ідейним впливом фемінізму. Концепція гендеру дозволяла пояснити різноманітні проблеми, для прикладу, чоловіче панування в науці.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. поняття «гендер» стало надзвичайно популярним предметом дослідження багатьох психологічних, соціологічних та інших наукових шкіл, представники яких у поняття «гендер» вкладають наступний зміст:

- зведена соціобіологічна характеристика особистості;
- соціальний статус, що досягається;
- сукупність соціальних ролей;
- культурна схема (С. Л. Бем);
- соціальний інститут (Дж. Лорбер);
- система міжособистісної взаємодії, гендер як технологія пред'явлення себе в просторі соціальної взаємодії (Дж. Батлер) [6, с. 237].

Як відмічає Я. В. Дигал, в українську мову поняття «гендер» увійшло доволі стрімко: у науковому й академічному обігу воно з'явилося в 1990-х рр., а у 2005 р. термін було зафіксовано в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [5, с. 363]. Зокрема, у тексті документу йдеться про гендерну рівність та гендерно-правову експертизу [10].

Як ми уже з'ясували, гендер є досить складним поняттям. Якщо проаналізувати визначення терміну «гендер» у сучасних українських та російських словниках, то зустрічаємо наступні дефініції:

1. Словник гендерних термінів (укладач З. В. Шевченко) визначає: гендер – соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок. Гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним

контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [4].

2. У Словнику гендерних термінів (за ред. А. А. Денисової) зазначено, що гендер означає, по суті, і складний соціокультурний процес формування (конструювання) суспільством відмінностей у чоловічих і жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках, і сам результат – соціальний конструкт. Важливими елементами створення гендерних відмінностей є протиставлення «чоловічого» та «жіночого» і підкорення жіночого начала чоловічому [3].

3. У словнику-довіднику «Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень» (Т. Мельник, Л. Кобелянська) «гендер» визначено як змодельовану суспільством і підтримувану соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей і відносин між жінками і чоловіками, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним та культурним контекстами буття і надає уявлення про жінку і чоловіка залежно від їхнього біологічного походження [8, с. 38].

Розглянуте поняття «гендер» є базовою науковою категорією стосовно гендерних стереотипів.

Термін «стереотип» грецького походження (від слів «твердий» та «відбиток»), означає схематичний, стандартизований образ або уявлення про певний об'єкт.

Гендерні стереотипи – один із видів соціальних стереотипів, це усталені уявлення про якості та норми поведінки чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи є стійкими, спрощеними, емоційно забарвленими образами поведінки і рис характеру чоловіків і/чи жінок [6, с. 238]. У них відображені суспільні погляди на поведінку (типову, бажану та небажану) індивідуумів залежно від їх статі та низки інших стратифікаційних чинників (віку, раси, економічного та соціального статусу, тощо) у повсякденному житті. Для прикладу, згідно патріархальних уявлень, найбільш значущою для жінки є роль матері, берегині сімейного затишку, домогосподарки, у той час як для чоловіка – роль «добитчика», професіонала у своїй справі, активного члена громади (суспільства).

Серед гендерних стереотипів умовно виділяють три групи:

- 1) стереотипи, що стосуються рис характеру, особливостей поведінки чоловіків і жінок – нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові якості;
- 2) стереотипи, пов'язані із закріпленням сімейних і професійних обов'язків залежно від статі;
- 3) стереотипи, що стосуються змісту праці чоловіків і жінок [7, с. 128].

Список використаних джерел

1. Gender. American Hieritage Dictionary of English Language. URL: <https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=gender> (дата звернення 10.09.2020).
2. Венгер О. Напрями удосконалення гендерної політики в умовах цифрового суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2019. С. 23–27.
3. Гендер. *Словарь гендерных терминов* / под ред. А. А. Денисовой. М. : Информация XXI век, 2002. 256 с. URL : <http://www.owl.ru/gender/010.htm>.
4. Гендер. *Словник гендерних термінів* / уклад. Шевченко З. В. Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2016. URL : <http://a-z-gender.net/ua/%D2%91ender.html>.
5. Дигал Я. В. Гендерний баланс у сфері прийняття політичних рішень : понятійно-категоріальний апарат дослідження. *Проблеми міжнародних відносин* : Збірник наукових праць. 2019. Випуск 16. С. 358–387.
6. Краснопольська Т. М. Основні теоретичні конструкти гендера. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / гол. ред. С. В. Ківалов. 2012. Вип. 44. С. 236–245.
7. Медіна Т., Назарова В. Гендерні стереотипи та їх вплив на професійну діяльність в Україні. *Релігія та Соціум*. 2015. №1–2 (17–18). С. 127–133.
8. Мельник Т., Кобелянська Л. Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень : Словник-довідник. К. : Логос, 2020. 239 с.
9. Польська Ю. В., Голубева М. О., Приходькіна Н. О. Поняття «гендер» та його місце у розвитку сучасного соціогуманітарного знання. *Педагогічні науки* : Збірник наукових праць. 2008. № 75. С. 167–176.
10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2866–IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ З НЕГАТИВНИМИ КОМУНІКАТИВНИМИ
УСТАНОВКАМИ**

Наталія Субботкіна

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,
доцент **Г.В.Пирог**

Дослідження на тему зв'язку політичних орієнтацій з особливостями комунікації серед молоді є актуальним через теперішню політичну трансформацію владних відносин в країні та у світі. Визначення того, як відбуватиметься комунікативна взаємодія між представниками різних політичних поглядів, має значення для прогнозування і попередження

можливих конфліктів, оскільки більшість людей в тій чи іншій мірі володіють певними політичними та ідеологічними уподобаннями, симпатіями і антипатіями, уявленнями про належне в сфері політичних відносин.

Початок для вивчення політичних орієнтацій як психологічного явища було покладено у працях таких дослідників, як А.Адорно, Г.Айзенк, Е.Фром. О.Юр'єв здійснив комплексне вивчення явища політичної орієнтації особистості, дослідженням зв'язку психологічних феноменів і політичних явищ займалися В.Крамнік, Л.Гозман; розробку структурної моделі політичних орієнтацій здійснили Д.Гавра і Н.Соколов.

Установку у різних її аспектах вивчали В.Бжалава, А.Прангишвили, Ф.Знанецкий, Р.Кеттелл, А.Лачинс, К.Левин, К.Марбе, Г.Оллпорт, У.Томас, Р.Кеттелл, А.Леонтьєв, А.Лихачев, Ш.Надирашвили, Д.Узнадзе, В.Ядов.

Метою даного дослідження було виявити наявність зв'язку політичних орієнтацій молоді з комунікативними установками. Для реалізації завдань дослідження були використані наступні емпіричні методи: методика вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог [5], методика визначення комунікативної толерантності В.Бойко [3], методика визначення комунікативної установки В.Бойко [3]. Для встановлення зв'язку між досліджуваними явищами був застосований коефіцієнт кореляції Пірсона, статистична обробка була здійснена за допомогою програми IBM SPSS Statistics. Дослідження було проведене дистанційно, респондентам був розісланий опитувальник, який вони мали заповнити в електронній формі. У дослідженні прийняло участь 70 респондентів віком від 20 до 30 років.

В результаті дослідження за методикою вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог було виявлено, що серед молоді найбільше прихильників лібералізму та соціалізму (рис. 1). Для досліджуваних найбільш значущими є ліберальні цінності (права людини, економічні та політичні свободи) та соціалістичні (соціальна захищеність, справедливість, рівність); найменш значущі – націоналістичні цінності (патріотизм, нація, незалежність).

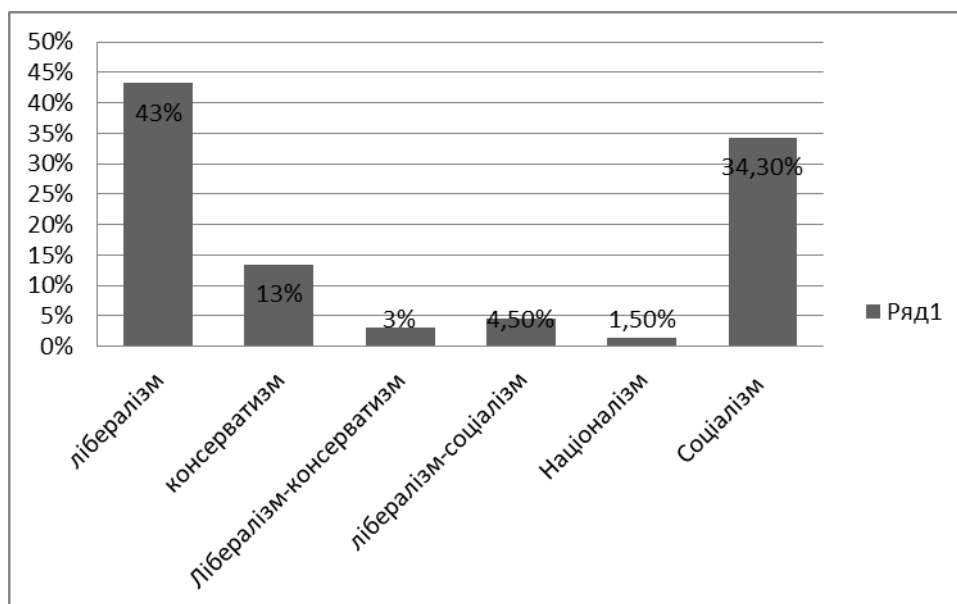

Рис.1. Переважаючі у досліджуваних типи політичних орієнтацій

Актуальними для респондентів є матеріальні потреби, потреби у самовираженні та безпеці, а найменш актуальними – соціальні потреби та потреба у визнанні.

При дослідженні установок комунікативної толерантності / інтолерантності (за методикою В. Бойко) було отримано такі результати:

- серед жінок переважають середній та низький рівень комунікативної толерантності, а серед чоловіків – середній;
- показник повного неприйняття оточуючих серед молоді є низьким;
- для жінок більш, ніж для чоловіків, є характерним неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини;
- використання себе як еталону при оцінці поведінки і способу мислення інших людей та категоричність в оцінках інших більше проявляється у чоловіків;
- чоловікам більш характерне невміння приховувати почуття при зіткненні з некоммунікбельними якостями партнерів;
- жінкам більш притаманні наступні негативні установки у спілкуванні: прагнення переробити, перевиховати партнерів та прагнення підігнати партнера під себе, зробити його "зручним", невміння прощати іншим помилки, низька міра терпимості до дискомфортних станів оточуючих та низькі адаптаційні можливості у взаємодії з людьми.

Визначення негативних комунікативних установок (за методикою В. Бойко) продемонструвало:

- показники негативної комунікативної установки вище у жінок, ніж у чоловіків;

- серед жінок більш поширений негативний особистісний досвід у спілкуванні та «буркотіння», тобто схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів в області взаємин з партнерами й у спостереженні за соціальною дійсністю,

- серед чоловіків більш поширеним є «обґрунтований негативізм»;

- прояви жорстокості (завуальованої і відкритої) у чоловіків та жінок виражені однаково.

Аналіз зв'язку політичної орієнтації з комунікативними установками толерантності / інтолерантності виявив, що:

- для представників ліберальної політичної орієнтації характерні низькі показники «нетерпимості до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми»;

- для представників консервативної орієнтації характерна тенденція «використання себе як еталона при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» та «невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших»;

- у представників націоналістичної орієнтації виражені «використання себе як еталона при оцінці поведінки і способу мислення інших людей», «категоричність або консерватизм в оцінках інших людей», «невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікательними якостями партнерів»;

- у представників соціалістичної орієнтації немає виражених інтолерантних комунікативних установок.

Результати аналізу того, які негативні комунікативні установки характерні для прихильників різних політичних орієнтацій, свідчать про такі тенденції:

- для представників ліберальної політичної орієнтації характерними є низький рівень прояву установки «буркотіння»;

- для представників консервативної політичної орієнтації характерними є високі показники установок «відкритої жорстокості» та «обґрунтованого негативізму»;

- для представників соціалістичної політичної орієнтації характерні низькі показники установки «відкритої жорстокості»;

- для представників націоналістичної політичної орієнтації характерні установки «відкрита жорстокість» та «обґрунтований негативізм».

Результати кореляційного аналізу зв'язку загального рівня негативних комунікативних установок з політичною орієнтацією виявили:

- помірний обернений зв'язок соціалістичної політичної орієнтації з загальним рівнем негативних комунікативних установок, тобто для представників соціалізму характерні низькі показники негативних комунікативних установок;

- немає статистично значущого зв'язку з негативною комунікативною установкою інших типів політичних орієнтацій.

Отже, проведене дослідження показало актуальні вподобання щодо політичних орієнтацій серед сучасної молоді та наявність зв'язків між даними політичними орієнтаціями з особливостями прояву негативних установок у спілкуванні.

Список використаних джерел

1. Almond G., Verba, S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton, 1963. 498 p.
2. Sales S.M. Threat as a factor in authoritarianism. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1973. N 28. P. 44-57.
3. Бойко В.В. Психоенергетика. СПб.: Издательский дом «Питер», 2008. 416 с.
4. Гавра Д.П. Исследование политических ориентаций. *Социологические исследования*. 1999. № 1. С. 68.
5. Пирог Г. Політичні орієнтації: системно-психологічний підхід. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Випуск 18. С. 346-351.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ "ГАЗЛАЙТИНГУ" В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Вікторії Фльорко

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **В.В.Кириченко**

З маніпуляціями ми стикаємось повсякчас, у різних сферах нашого життя. Одним з найнебезпечніших є газлайтинг, який зустрічається у відносинах, сім'ї, навчальних та трудових колективах.

Газлайтинг – специфічний вид психологічного насилля. Це є маніпулятивна поведінка, мета якої – посіяти у іншої людини сумніви в реальності того, що відбувається і сумніви у власному сприйнятті реальності. Агресор переконує жертву в тому, що вона помиляється в думках і почуттях про себе саму. Що ці почуття неприродні і викликані втому, магнітними бурями, а не діями агресора. Поступово жертва починає погоджуватись з тим, що з нею щось не в порядку, що не дає їй реально дивитися на речі. За цим механізмом стоїть великий страх агресора визнати свою провину та причетність до того, що відбувається. Образи, чіпляння, приниження провокують у людини позицію жертви руйнують самооцінку, викликають пригніченість і почуття безсилля[1].

Основна проблема в тому, що часто «газлайтер» навіть не усвідомлює власних дій, і не сприймає їх як притаманний спосіб стратегічного маніпулювання іншим. Така особа може думати, що каже все чесно і відверто.

Потреба маніпулювати, принижувати виникає через небажання визнати винну у ситуації. Через низьку самооцінку, страх втратити авторитет в очах оточуючих, заздрість до успіхів інших. Причиною часто бувають дитячі травми, емоційна недоступність батьків. У своїх докорах, щоб дошкулити болючіше, агресори, як правило, апелюють до того, що людина не в змозі змінити – до віку, статі, походження, фізіологічних особливостей.[2]

На сьогодні, поняття газлайтинг мало кому відоме, але кожен із нас стикався з нею, сам того не підозрюючи. В ході написання магістерської роботи, було проведено опитування серед студентів, учнів, вчителів та представників адміністрації школи стосовно проявів газлайтингу в навчальному колективі. В опитування брали участь 119 респондентів: 15,7% зазнали маніпулятивного впливу, 17,3% респондентів зазначили що газлайтер зустрічаються у їхньому колективі. 12,6% опитуваних відчували на собі прояви газлайтингу.

Протистояти газлайтерам реально. Перший крок - це визнати наявність газлайтингу в колективі. Тільки коли ви дізнаєтесь, що вами маніпулюють, тоді ви зможете побачити власну реальність.

Особистість з адекватною самооцінкою і самоповагою має значно більше шансів залишитися поза увагою газлайтера. Можливість отримати гідну відсіч завжди лякає маніпулятора, бо він і без цього має низьку самооцінку.

Деякі психологи радять відповідати на вчинки газлайтера іронією, наприклад посміятися у відповідь на чергове запевнення у вашій неадекватності, скоріше за все така реакція для газлайтера буде неочікуваною, і може викликати у нього агресивну реакцію-відповідь, але така ваша відповідь виб'є газлайтера з рівноваги і вся його стратегія маніпуляції зазнає краху [3]. В усіх протистояннях маніпуляторам потрібно мати велику впевненість в собі та в своїх діях, така впевненість не буде зайвою в протистоянні газлайтеру.

Список використаних джерел

1. Гурова О.В. До питання про психологічні виміри насилля. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: зб. матеріалів круглого столу, Кривий Ріг, 2017. С.95.
1. 2.Блог психолога: що таке газлайтинг і як йому протистояти?: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-41732417>(дата звернення: 14.11.2020).
2. 3.Як розпізнати газлайтера на ранніх стадіях : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-42860856>(дата звернення: 14.11.2020).

**РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ:
ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА
БЛАГОПОЛУЧЧЯ**

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Жанна Богатирчук

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологі

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент **Г.В. Пирог**

Релігійна особистість – це особистість з цілісним функціонуванням психіки, цілісність якої забезпечує сукупність релігійних цінностей та мотиваційних чинників. Тому в залежності від домінуючих факторів: мотивації звернення до релігії, проявів життєвої активності та її спрямованості, домінуючої в релігійній активності сфери психіки тощо, – виокремлюють певні типи й рівні релігійної особистості.

Визначною характеристикою юнацького віку є те, що саме в цей період формується світогляд та розвивається моральна самосвідомість, які включають соціально-політичні, економічні, наукові, культурні, моральні та релігійні погляди. Студентський вік є сенситивним періодом розвитку психологічних компонентів релігійності, тому вивчення змісту і структури релігійності у студентів набуває особливого значення.

Також в юнацькому віці завершується формування ґендерної ідентичності особистості, яка відіграє важливе значення в успішній соціалізації і виборі життєвого шляху.

Оскільки формування релігійності та ґендерної ідентичності відбувається одночасно в даному віковому періоді, важливо дослідити, чи існує взаємозв'язок цих двох новоутворень між собою.

Завданням дослідження було з'ясувати взаємозв'язок релігійності особистості з її ґендерними характеристиками.

Для дослідження особливостей релігійності юнаків було використано та модифіковано «Анкету релігійних орієнтацій» І.М. Богдановської. За результатами опитувальника 40% досліджуваних вважають себе віруючими, 37% – не вважають себе віруючими людьми і 23% – не змогли визначитися з відповіддю. Це може говорити про те, що частини вибірки, які вважають себе віруючими та невіруючими, приблизно однакові.

За самооцінкою власної релігійності більшість досліджуваних відмітили середній (37,1%) та вище середнього (25,7%) рівні релігійності, низький рівень відмітили в себе тільки 20% досліджуваних.

Більшість досліджуваних сповідують християнство (85,7%), 11,4% є прихильниками атеїстичних поглядів і 2,9% респондентів сповідують буддизм. Те, що більшість досліджуваних є християнами, можна пояснити релігійними поглядами українського народу, які склалися

історично і наслідуються протягом багатьох поколінь. Показовим є ставлення до релігійних свят, адже 57,1% відмітили, що святкують ті свята, які прийняті в сім'ї, найпоширеніші релігійні свята святкують 28,6% досліджуваних та лише 14,3% надають перевагу святам, які прийняті в релігії.

Аналізуючи практичну складову та значущість релігії в житті досліджуваних, можна відмітити, що 65,7% рідко відвідують місця богослужінь, 22,9% – іноді відвідують, 8,6% – часто відвідують, 2,9% – ніколи не відвідують, що можна пояснити наявністю атеїстичної вибірки. З результатів чітко видно, що більшість української молоді не надає перевагу відвідуванням місць богослужінь, на що може впливати домінування потреб та інтересів, які стосуються провідної діяльності в цьому віці. Припускаємо, що цей чинник також може вплинути на те, що 60% досліджуваних відмітили, що ніколи не читають священних книг релігії, яку сповідують, 31,4% рідко звертаються до священних книг, 5,7% – іноді та лише 2,9% – часто.

Для дослідження особливостей розуміння релігійності юнаками було запропоновано асоціативний експеримент. За результатами частотного аналізу асоціацій на слово-стимул «релігійність» всього нараховано 94 різні асоціації. Результати асоціативного експерименту показали, що більшість асоціацій нетотожні і досить різноманітні. Найбільш поширеними є асоціації «церква» (10%), Бог (10%), «віра» (9%), молитва (6%), «ікони» (3%), християнство (2,5%). Домінування саме цих асоціацій можна пояснити релігійною традицією українського народу.

Всі асоціації було розподілено у 8 категорій: релігійні вподобання, релігійні предикати, етичні категорії, середовище, персонажі, поняття, що позначають роль в житті людини та суспільства в цілому, релігійні традиції, таїнства, нетипові поняття. Найпопулярнішими категоріями є «поняття, що позначають роль в житті людини та суспільства в цілому», що включає 23 асоціації, «релігійні предикати» – 22 асоціації та «етичні категорії» – 16 асоціацій.

Взаємозв'язок рівня релігійності та психологічної статі визначався співвіднесенням результатів за методиками «Психологічний аналіз рівня індивідуальної релігійності» (І.Ф. Мягков, Ю.В. Щербатих, М.С. Кравцова) та «Статеворольовий опитувальник» С. Бем. Узагальнені результати взаємозв'язку рівня релігійної свідомості з типом ґендерної ідентичності представлені у таблиці 1.

За результатами даного етапу дослідження було виявлено, що серед респондентів андрогінного статевого типу високий рівень релігійності мають 22,6%, середній рівень – 58,5% та низький рівень – 18,9%. Тобто більшість досліджуваних, у яких андрогінний тип ґендерної ідентичності, мають середній рівень релігійності.

Таблиця 1

Взаємозв'язок рівня релігійності та психологічної статі
(в абсолютних показниках та %)

Тип психологічної статі	Рівні релігійності					
	високий		середній		низький	
	n	%	n	%	n	%
Андрогінний	12	22,6%	31	58,5%	10	18,9%
Фемінний	6	60%	3	30%	1	10%
Маскулінний	0	0%	6	85,7%	1	14,3%

Серед представників маскулінного типу ґендерної ідентичності середній рівень релігійної свідомості мають 85,7% респондентів, а низький рівень – 14,3%. Отже, для маскулінного типу ґендерної ідентичності провідним є середній рівень релігійності.

Серед представників фемінного типу 60% мають високий рівень релігійної свідомості, 30% – середній та 10% – низький, тобто для фемінного типу провідним виступає високий рівень індивідуальної релігійності.

Таким чином, результати емпіричного дослідження дозволяють зробити висновок про те, що для андрогінного та маскулінного типів ґендерної ідентичності характерним є середній рівень релігійності, а для фемінного типу – високий рівень релігійності.

Список використаних джерел

1. Мірило Ю. Гендерні особливості особистості у юнацькому віці. *Психологічні виміри культури, економіки, управління*. 2016. Вип. 9. С. 83–90.
2. Мягков И.Ф., Щербатых Ю.В., Кравцова М.С. Психологический анализ уровня индивидуальной религиозности. *Психологический журнал*. 1996. Т. 17. № 6. С. 119-122.
3. Пирог Г. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). *Українське релігієзнавство*. Київ, 2006. Вип. 39. С. 93-102.
5. Радина Н.К. К проблеме использования гендерного анализа в психологических исследованиях. *Вопросы психологии*. 1999. № 2. С. 22-28.

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ПРЕДСТАВНИКІВ КОНТАКТНИХ ТА НЕКОНТАКТНИХ ВИДІВ СПОРТУ

Владислав Бондарчук

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Т.Ю. Кулаковський**

Процеси подолання особистістю важких життєвих ситуацій у психологічній науці прийнято позначати як копінг-поведінка або стратегія. «Копінг» – це індивідуальний спосіб взаємодії з ситуацією відповідно до її власної логіки, цінності, вагомості в житті людини та її психологічних можливостей. Це когнітивні, емоційні та поведінкові спроби справлятися зі специфічними зовнішніми чи внутрішніми вимогами, які оцінюються як напруга або перевищують ресурси людини.

Згідно з психоаналітичним підходом, копінг-стратегії – механізм психологічного захисту, який індивід використовує, щоб зняти напруження. Це суто автоматична реакція на ситуацію, без залучення емоційних і когнітивних процесів.

Аналіз психологічної літератури дає змогу визначити головні підходи до розуміння копіngu у спортивній діяльності та визначити особливості у спортсменів контактних та неконтактних видів спорту.

Босенко Ю. М. робить висновок, що з ростом кваліфікації в індивідуальних видах спорту відбувається усвідомлення особистого вкладу в рішення проблеми, а це веде до орієнтації на використання дій щодо зміни ситуації. Спортсмени командних видів спорту схильні проявляти емоційно-орієнтовані стратегії. А це веде до того, що з ростом кваліфікації активність копінг-стратегій в командному виді спорту не спостерігається [2].

Це говорить про те, що в командних видах спорту йде поділ відповідальності.

Дослідження Брусенської Д. С. виявили, що з досвідом змагальної діяльності спортсмени напрацьовують індивідуальні способи подолання стресу, але вони не є достатніми через те, що в спорті завжди надмірні навантаження, тому важливо формувати у спортсменів такі особистісні ресурси, які могли б сприяти ефективному подоланню стресових ситуацій. В якості таких ресурсів можна розглядати такі якості, як відповідальність, самостійність, самоконтроль, саморегуляція [1].

Тобто якщо у спортсмена переважають такі копінг-стратегії: самоконтроль, прийняття відповідальності, то реалізуючи ці стратегії, як в спортивній діяльності, так і в життєвих ситуаціях, особистість може

контролювати свою поведінку. У спорті ці навички особливо необхідні для досягнення успіху.

Метою нашого дослідження було виявити психологічні особливості копінг-стратегій спортсменів контактних та неконтактних видів спорту.

Результатами нашого дослідження було визначено, що представникам неконтактного виду спорту характерне прагнення до емоційного вирішення життєвих труднощів, їм більш притаманними є емоційно-орієнтовані варіанти копінг-стратегій («втеча-уникнення», «самоконтроль», «дистанціювання», «планування вирішення проблеми») (за методикою А. Лазаруса), що може говорити, про те, що в стресі спортсмени прагнуть до зменшення значущості того, що сталося, можуть прагнути до саморегуляції своїх переживань або шукати способи усунення від проблеми, але менш схильні до ризикованих і агресивних дій щодо вирішення проблеми. Індивідуальний вид спорту веде до закріплення усвідомлення вкладу власної особистості в рішення проблеми і орієнтує спортсмена на дії щодо зміни ситуації.

Представники контактних видів спорту відрізняються від неконтактних більш низькими показниками по показникам («втеча-уникнення», «самоконтроль» «почуття відповідальності» і «конфронтація з проблемою». Спортсмени менш ворожі, більш включені в проблемну ситуацію і намагаються складати об'єктивний образ ситуації. Вони не усвідомлюють себе ключовою фігурою у вирішенні ситуації, не вміють тримати себе в руках і регулювати свої почуття. При цьому спортсмен, який має досвід успіху і вдачі, в свою чергу сприяє конструктивному відношенню до системи «проблема-рішення». Основою такого ставлення є віра в себе, відчуття своїх можливостей і розвинене цілепокладання.

Найбільш вираженою у представників контактного виду спорту копінг-стратегія є: «планування вирішення проблеми» (55%), за нею йдуть: «дистанціювання» (45%) «пошук соціальної підтримки» (40%) та «позитивна переоцінка» (33%). Найменше досліджувані схильні до «втеча-уникнення» (8%), «самоконтроль» (16%) «прийняття відповідальності» (16%) і «конфронтація з проблемою» (16%).

Рис. 1. Розподіл рівня напруги представників контактного виду спорту

Серед представників неконтактного виду спорту копінг-стратегії: «дистанціювання» (60%), за нею йдуть: «втеча-уникнення» (50%) «самоконтроль» (55%) та «Планування вирішення проблеми» (50%).

Рис. 2. Розподіл рівня напруги представників неконтактного спорту

Визначено, що представникам неконтактного виду спорту характерне прагнення до емоційного вирішення життєвих труднощів, їм більш притаманними є емоційно-орієнтовані варіанти копінг-стратегій

(«втеча-уникнення», «самоконтроль», «дистанціювання», «планування вирішення проблеми») (за методикою А. Лазаруса), що може говорити, про те, що в стресі спортсмени прагнуть до зменшення значущості того, що сталося, можуть прагнути до саморегуляції своїх переживань або шукати способи усунення від проблеми, але менш схильні до ризикованих і агресивних дій щодо вирішення проблеми. Індивідуальний вид спорту веде до закріплення усвідомлення вкладу власної особистості в рішення проблеми і орієнтує спортсмена на дії щодо зміни ситуації.

Представники контактних видів спорту відрізняються від неконтактних більш низькими показниками по показникам («втеча-уникнення», «самоконтроль» «почуття відповідальності» і «конфронтація з проблемою». Спортсмени менш ворожі, більш включені в проблемну ситуацію і намагаються скласти об'єктивний образ ситуації. Вони не усвідомлюють себе ключовою фігурою у вирішенні ситуації, не вміють тримати себе в руках і регулювати свої почуття. При цьому спортсмен, який має досвід успіху і вдачі, в свою чергу сприяє конструктивному відношенню до системи «проблема-рішення». Основою такого ставлення є віра в себе, відчуття своїх можливостей і розвинене цілепокладання.

Загалом проведені дослідження дає можливість стверджувати, що психологічні особливості копінг-стратегій представників контактних та неконтактних видів спорту – існує, що підтверджує нашу гіпотезу.

Список використаних джерел

1. Брусенская Д.С. Изучение использования копинг стратегий у подростков, занимающихся спортом. *Психологические науки*. 2016. №41. С. 19-23.
2. Босенко Ю. М. Субъектные регуляторы конструктивного реагирования спортсменов на оценивание их личности в спорте: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Краснодар, 2012. 20 с.
1. 3 . Lazarus, R. S. Stress, appraisal, and coping / Richard S. Lazarus, Susan Folkman. — New York: Springer Pub. Co., 1984. — 456 p.

ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ВИСОКИМ РІВНЕМ АСЕРТИВНОСТІ

Добровольська Аліна
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **І.С. Загурська**

У підлітковому віці відбувається становлення особистості як суб'єкта спілкування та міжособистісної взаємодії. Міжособистісна взаємодія, в свою чергу, відіграє важливу роль у процесі становлення особистості підлітків та є необхідною умовою соціалізації.

Дослідженням міжособистісної взаємодії у підлітковому віці займалися Е. Белмор, Т. Берндт, О.О.Бодальов, Л.І.Божович, Н.О.Видолоб, Т.В.Драгунова, А. Кіллесен, І.С.Кон, Н.І.Сердюк, Р.Томсон, Д.І.Фельдштейн та ін.

В основу дослідження особливостей сприймання значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей підлітками із високим рівнем асертивності покладено суб'єктно-ціннісний підхід до розвитку особистості в межах факторної стратегії дослідження (О.Л.Музика). Для аналізу семантичного простору значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей у свідомості підлітків із високими показниками асертивності, найбільш ефективним є індивідуально-орієнтований підхід до дослідження особистості за допомогою психосемантичного методу (О.Ю. Артем'єва, В.Ф. Петренко, О.Г. Шмельов).

Процедура дослідження семантичного простору значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей у підлітків із високим рівнем асертивності включала п'ять етапів:

Перший етап – заповнення спеціально розробленого бланку, де кожен досліджуваний виділяє 5 особистісних якостей, які, на його думку, сприяють міжособистісній взаємодії та 5 особистісних якостей, які заважають розвитку міжособистісної взаємодії. Навпроти кожної якості прописується її особистісне тлумачення досліджуваними.

Другий етап – дослідник визначає перелік конструктів (від 10 до 15), які у заповнених бланках зустрічаються найчастіше.

Третій етап – визначений перелік конструктів пропонується кожному досліджуваному, який оцінює рівень їх значимості для міжособистісної взаємодії за 15-бальною шкалою.

Четвертий етап – дослідник складає матрицю «підлітки із високими показниками асертивності x значимі для міжособистісної взаємодії»

особистісні якості» (в стрічках – досліджувані, у стовпчиках – їхні оцінки за рівнем значимості кожного конструкту).

П'ятий етап – факторний аналіз та інтерпретація отриманих даних.

Нами було виявлено ціннісні конструкти, які становлять основу семантичного простору сприймання значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей у підлітків із високим рівнем асертивності (рис. 1).

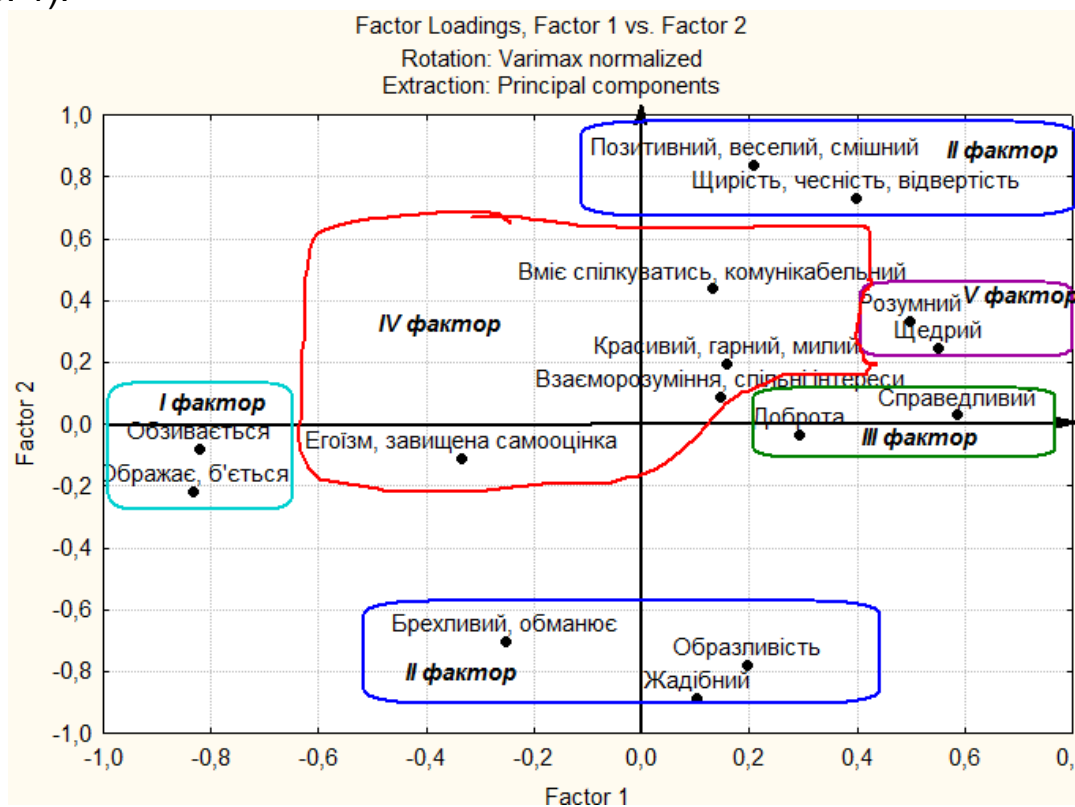

Рис 1. Факторно-семантичне поле сприймання значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей підлітками із високим рівнем асертивності

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. В структурі семантичного простору значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей у підлітків із високими показниками асертивності переважають конструкти моральнісного («говорить погані слова, обзивається», «щирість, чесність, відвертість», «брехливий, обманює», «образливість», «доброта», «справедливий», «красивий, гарний, милий», «взаєморозуміння, спільні інтереси», «егоїзм, завищена самооцінка», «розумний») змісту; діяльнісні («ображає, б'ється», «жадібний», «позитивний, веселий, смішний», «вміє спілкуватись, комунікабельний», «щедрий») конструкти представлені меншою мірою. Критерієм віднесення конструктів до моральнісних чи діяльнісних є їх змістове наповнення підлітками.

2. Між характеристиками «щирість, чесність, відвертість», «позитивний, веселий, смішний», «справедливий», «щедрий», з одного боку, та характеристиками «брехливий, обманює», «ображає, б'ється», «образливість», «жадібний», «егоїзм, завищена самооцінка», з іншого боку, було виявлено певну конфліктну неузгодженість. Ймовірно, це пов'язано із усвідомленням та розумінням підлітками тих особистісних якостей, які сприяють формуванню конструктивної взаємодії, а також тих особистісних якостей, які заважають міжособистісній взаємодії.

3. Разом із тим, парадоксальна взаємовиключність між конструктами «доброта» («милосердний, підтримує», «не залишить у біді», «творює добро», «не ображає», «завжди підтримає та допоможе») та «справедливий» («однаково до всіх ставиться», «всіх поважає», «все робить правильно») може бути ознакою наявності конфліктних утворень у структурі індивідуальної свідомості підлітків. Причиною такої конфліктної неузгодженості може бути усвідомлення наявних та бажаних характеристик, які підлітки хотіли б бачити в своїх ровесниках, тому, якість «доброта» виступає швидше бажаною, а не наявною характеристикою.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми сприймання значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей підлітками із високими показниками асертивності. Перспективою подальших досліджень може бути порівняльний аналіз ґендерних відмінностей семантичного простору значимих для міжособистісної взаємодії особистісних якостей у підлітковому віці.

Список використаних джерел

1. Артемьева Е.Ю. Основы психологии субъективной семантики. М.: Смысл, 1999. 350 с.
2. Видолоб Н.О. Особливості міжособистісної взаємодії в процесі соціалізації в підлітковому віці. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2013. Випуск 20. С. 103-112.
3. Музика О.Л. Основні поняття суб'єктно-ціннісного аналізу розвитку особистості. *Професійно-орієнтовані завдання з психології* / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 465-500.
4. Петренко В.Ф. Основы психосемантики. СПб.: Питер, 2005. 480 с.
5. Сердюк Н.М. Асертивна поведінка та почуття впевненості в собі в структурі міжособистісних стосунків підлітків. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2013. №3-4. С. 48-54.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ З РІЗНИМИ ЗАХИСНИМИ МЕХАНІЗМАМИ

Альона Дранківська

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Л.О.Котлова**

Вивчення поняття психологічного благополуччя в наш час є досить популярним, оскільки є одним із факторів, що сприяє активному включенню особистості у професійну діяльність, суспільній процесі, сприяє формуванню впевненості у власних силах.

Теоретичну основу поняття “психологічного благополуччя” закладено в дослідженнях М.Аргайл, Н.Бредберна, К. Ріффа, П.Фесенко як показник особистісної зрілості, гармонії особистості, самоактуалізації [1].

Проблема захисних механізмів знайшла своє відображення у працях Ф. Бассіна, Ю. Захарової, М. Кляйн, Ж. Лапланш, Г. Ліндсея, Ж.-Б. Панталісю, З. Фрейда, А. Фрейд, К. Холла та ін [2].

Однак, недостатньо дослідженими залишаються проблеми динаміки психологічного благополуччя та захисних механізмів, що зумовило вибір теми «Особливості психологічного благополуччя особистості з різними захисними механізмами».

Для дослідження відчуття психологічного благополуччя та захисних механізмів було використано дві методики : «Шкали психологічного благополуччя» К.Ріфф та методика «Індекс життєвого стилю» Плутчик-Келлермана-Конте.

За результатами діагностики психологічного благополуччя нами встановлено, що у 24% досліджуваних переважає шкала «Позитивні відносини з іншими», що може свідчити про те, що досліджувані мають довірливі та хороші стосунки з оточуючими. Також, високі бали були отримані по шкалі «Автономія» (20%), це вказує, в першу чергу, на самостійність та незалежність людини. Найменший відсоток по шкалі «Управління середовищем» (10%) та «Ціль» (12%) (рис.1).

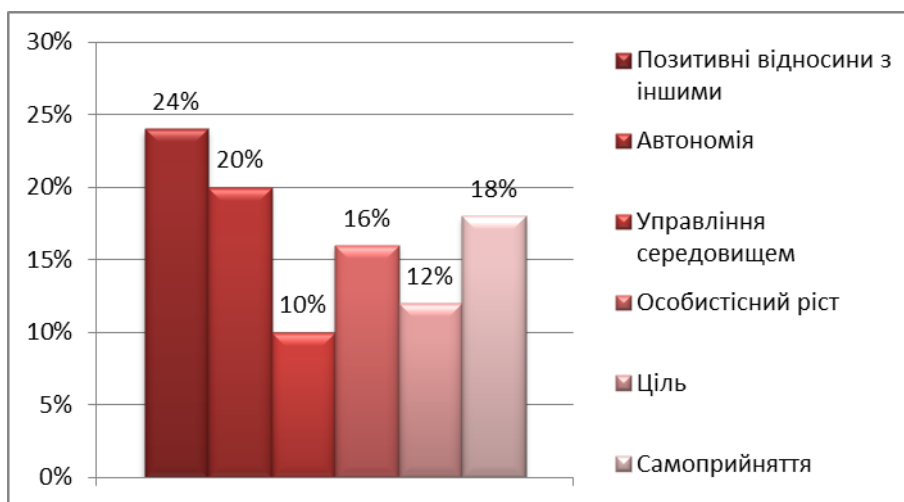

Рис. 1. Аналіз психологічного благополуччя досліджуваних по шкалах

Також доцільним є описати загальний рівень благополуччя досліджуваних. На рис. 2. ми можемо побачити, що у 74% досліджуваних переважає середній рівень психологічного благополуччя, що вказує на позитивне функціонування досліджуваних в цілому та за окремими складовими конструкту психологічного благополуччя. У 12% досліджуваних низький рівень психологічного благополуччя, у 14% - високий.

Рис. 2. Загальний рівень психологічного благополуччя

Діагностика захисних механізмів за допомогою методики Плутчика - Келлермана - Конте дозволяє опитати основні тенденції, які спостерігаються у досліджуваних (рис. 3.).

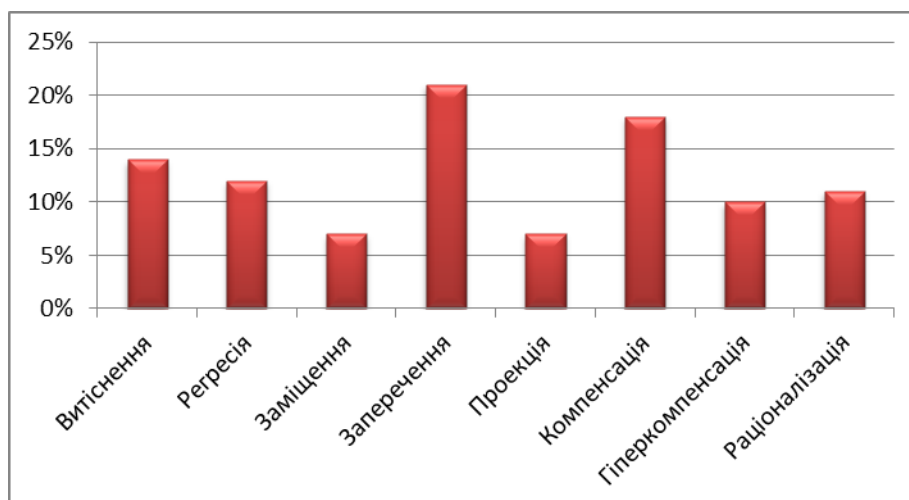

Рис. 3. Середні показники психологічного захисту

Серед досліджуваних найчастіше використовуються такі види психологічного захисту: заперечення (у 21% досліджуваних) та компенсація (18%). Найменше відповідей стосувалось заміщення (7%) та проєкції (7%).

Загальна напруженість досліджуваних складає 68%. Це свідчить про наявність внутрішніх та зовнішніх конфліктів, відсутність спокою та рівноваги, наявність негативних думок, спровокованих фруструючими діями і т. д.

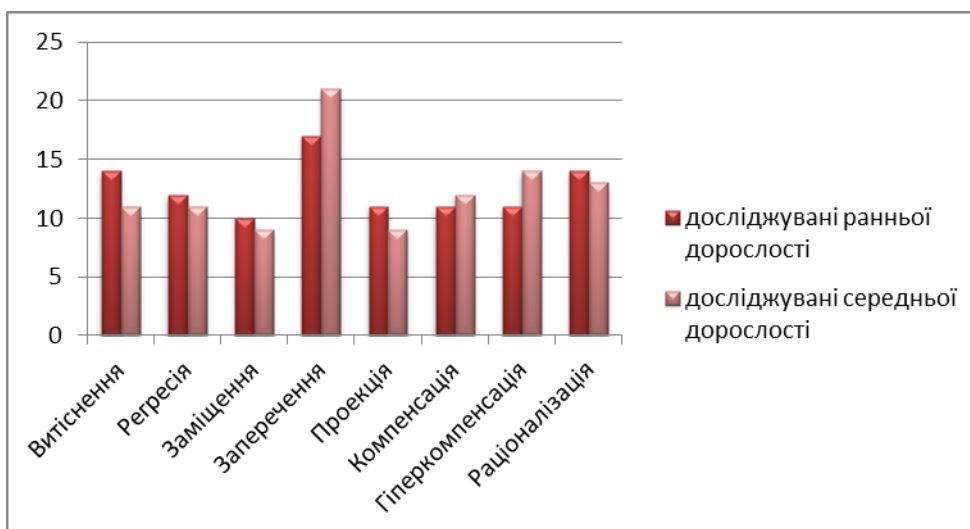

Рис. 4. Середні показники рівня напруженості серед досліджуваних ранньої та середньої дорослості

Відповідно до результатів ми бачимо, що найбільші відмінності проглядаються по шкалі «Заперечення». Серед показників по інших шкалах у досліджуваних значних відмінностей немає.

Можемо помітити, що досліджувані (15 людей), у котрих рівень психологічного благополуччя є високим, позитивні відповіді по методиці

діагностики захисних механізмів є вищими, аніж у тих, у кого рівень психологічного благополуччя є низьким (13 досліджуваних) (рис. 5.).

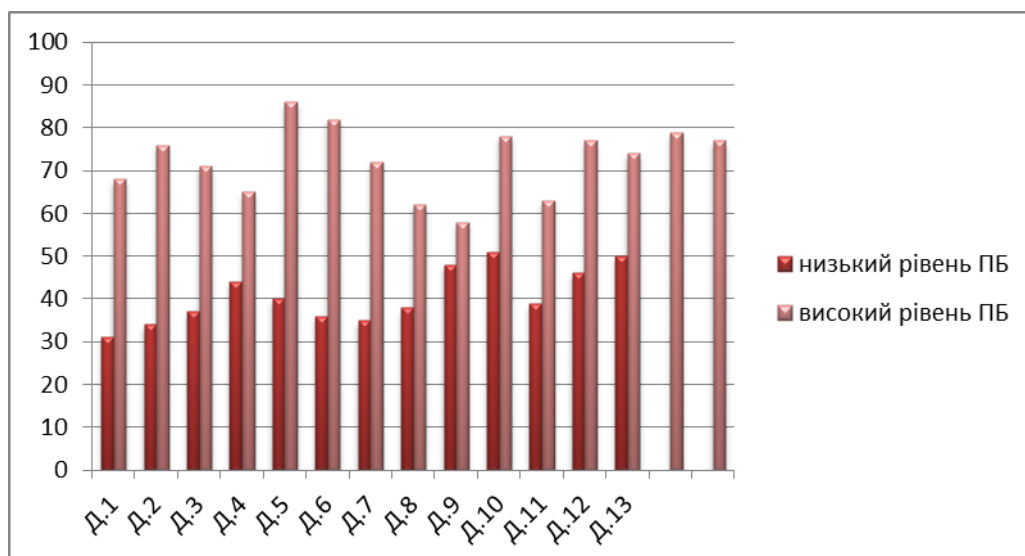

Рис. 5. Показники механізмів психологічного захисту у досліджуваних з низьким та високим рівнем психологічного благополуччя

Аналізуючи теоретичну базу поняття психологічного благополуччя та захисних механізмів можна сказати, що захисні механізми психіки безпосереднім чином впливають на формування психологічного благополуччя через запобігання дезорганізації поведінки. Емпірична база даного дослідження дозволяє зробити висновки про наявність зв'язку між відчуття психологічного благополуччя та захисними механізмами, оскільки порівнявши результати механізмів психологічного захисту у досліджуваних з низьким та високим рівнем психологічного благополуччя можна сказати, що результати є вищими у останніх. Результати кореляційного аналізу Пірсона показали наявність взаємозв'язку між відчуттям психологічного благополуччя та захисними механізмами.

Список використаних джерел

1. Позднякова Е. Понятие феномена “психологическое благополучие” в современной психологии личности. *Психологический журнал*. 2007. № 3. С.87-102.
2. Мак-Вильямс Нэнси. Защитные механизмы. *Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе*. Москва: Класс, 1998. 480 с.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО ІГРОМАНІЇ

Вікторія Кошелюк

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Т.Ю. Кулаковський**

У публікації описані результати дослідження, яке передбачало виявлення психофізіологічних особливостей осіб, схильних до ігроманії, а саме встановлення зв'язку між рівнем тестостерону та схильністю до ігрової залежності.

Вибірка становила 15 «ігроманів», які мали азартний досвід в казино, ігрових автоматах чи онлайн-іграх на гроші, та 15 «не ігроманів», тобто осіб, які не мають потягу до азартних ігор (для порівняльного аналізу та виявлення відмінностей). Вік досліджуваних становить від 17 до 40 років, тобто ми охоплюємо юнацький вік та молодшу зрілість у зв'язку із специфічністю вибірки.

Відповідно до результатів дослідження, 6.7% опитаних мають 17 років (2 особи), 18 років – 3,3% (1 особа), 6,7% - 20 років (2 особи), 26,7% - 21 рік (8 осіб), 20% - 22 роки (6 осіб), 6,7% - 23 роки (2 особи), 3,3% - 25 років (1 особа), 3,3% - 29 років (1 особа), 3,3% - 33 роки (1 особа), 6,7% - 35 років (2 особи), 3,3% - 36 років (1 особа), 3,3% - 37 років (1 особа), 3,3% - 39 років (1 особа), 3,3% - 40 років (1 особа).

Статевий розподіл рівномірний і складає 15 жінок та 15 чоловіків.

В якості однієї з основних методик використовувалася широко розповсюджена анкета, яка запропонована Асоціацією анонімних гемблерів «Gamblers Anonymous» та налічує більше шестидесяти тисяч осіб у всьому світі, які відповідали на неї, що і забезпечує її валідність та ефективність використання [1, с.32]. За допомогою анкети «Gamblers Anonymous» було виявлено осіб, що мають високу схильність до азартних ігор, та тих, хто має досвід участі у азартній грі. Анкета налічує двадцять питань, які присвячені участі в азартній грі та наслідків такої участі. За умовами, запропонованими Асоціацією анонімних гемблерів, особа є залежною від азартних ігор, якщо відповіла «так» на сім та більше запитань, з усіх двадцяти, які містяться у опитувальнику.

Відповідно до методики «Gamblers Anonymous» були отримані наступні результати: 8 досліджуваних (27%) можна віднести до осіб, що мають залежність від азартних ігор. Можна говорити про те, що в даних осіб присутня відсутність боротьби мотивів; вони готові грати щодня і необмежений час, азарт максимальний і носить імпульсивний характер.

7 опитаних (23%) складають групу ризику, тобто є потенційними ігроманами. Для них характерними є те, що боротьба мотивів «грати - не грати» виражена, часто не вдається вольовим зусиллям заборонити собі грати; азарт контролюється погано. Ці дві категорії можна умовно віднести до групи «ігроманів».

3 респондентів (10%) мають ігровий досвід, але не мають залежності. Гра таких осіб спрямована на пізнавальний інтерес. 12 осіб можна віднести до осіб без досвіду азартних ігор – ігрова залежність відсутня. Ці дві категорії складають групу «неігроманів» (Рис.1.).

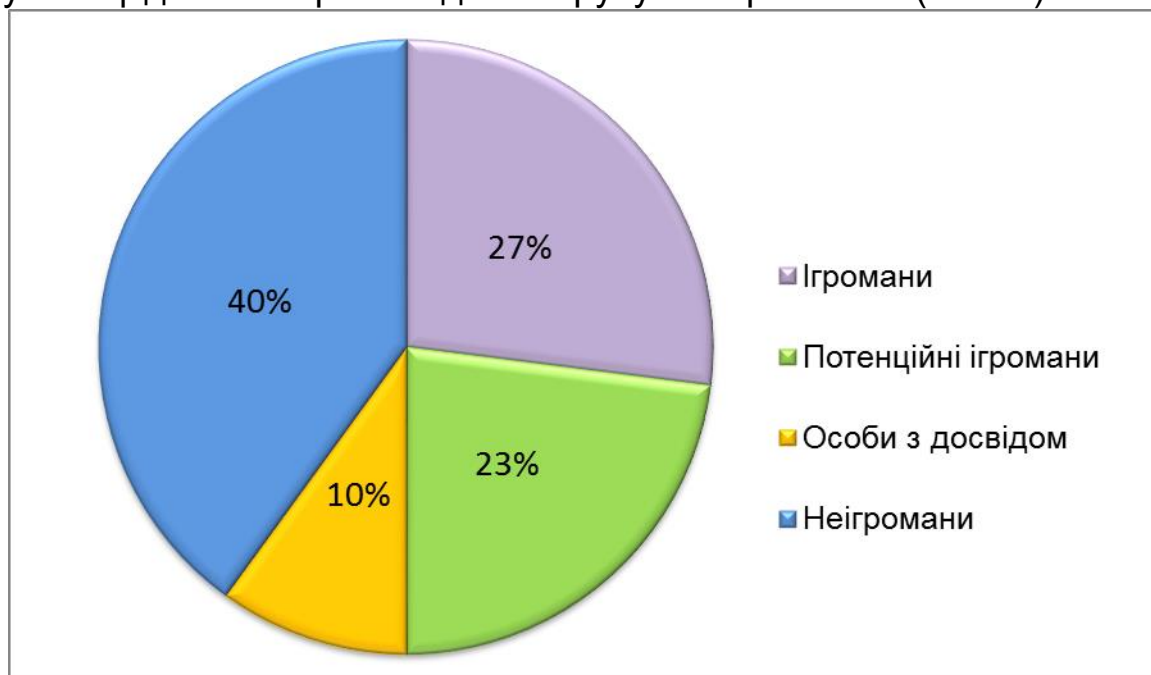

Рис.1. Особливості прояву ігрової залежності досліджуваних

Для виявлення рівня тестостерону було використано пальцевий індекс Менінга, або 2D:4D-співвідношення пальців [3, с.73]. При вимірах індексу 2D:4D користуються методом М.В. Волоцького, відповідно до якого довжина пальця вимірюється від середини найбільш віддаленої від кінчика пальця проксимальної шкірної борозни на кордоні з долонею до кінчика пальця. Індекс 2D:4D демонструє виражений статевий диморфізм: у всіх вивчених популяціях чоловіки, як правило, мають більш довгий четвертий палець, а жінки – другий [2, с.457]. Якщо вирахувати співвідношення їх довжини, то чоловіки отримають коефіцієнт менше одиниці, а жінки - більше ($2D:4D = 0,99$) і ($2D:4D = 1,1$) відповідно.

Емпіричне дослідження дозволило нам отримати такі результати пальцевого індексу в осіб, схильних до ігрової залежності: більшість респондентів мають коефіцієнт менше одиниці – 60% (9 осіб), тобто в них виражений високий рівень тестостерону. В 33% (5 осіб)

досліджуваних виявлено коефіцієнт, що дорівнює одиниці. 7% опитаних (1 особа) має співвідношення більше одиниці, що говорить про низький рівень тестостерону. В групі осіб, в яких не виявлено ігрової залежності, наступні результати: 46% (7 осіб) респондентів мають коефіцієнт, який дорівнює одиниці, 27% (4 особи) мають індекс більше одиниці і ще 27% (4 особи) – менше одиниці (Табл.1).

Таблиця 1.

Особливості 2D:4D-співвідношення пальців досліджуваних

№	Група «ігроманів»		Група «неігроманів»	
	Стать	Коефіцієнт співвідношення довжини пальців	Стать	Коефіцієнт співвідношення довжини пальців
1	Ж	0.99	Ч	0.88
2	Ч	0.76	Ч	1
3	Ч	0.99	Ж	1.06
4	Ж	1	Ж	1
5	Ж	1	Ч	0.94
6	Ч	0.89	Ж	1.14
7	Ж	1.03	Ж	1
8	Ч	0.95	Ч	1.1
9	Ч	0.88	Ж	1
10	Ж	1	Ж	1.1
11	Ч	0.94	Ж	1
12	Ч	0.97	Ч	1
13	Ж	1	Ч	1
14	Ж	1	Ж	0.88
15	Ч	0.99	Ч	0.99

Для порівняння отриманих показників співвідношення довжини пальців між групами «ігроманів» та «неігроманів» ми застосували t-критерій Стьюдента (для незалежних вибірок). Зробивши обчислення, ми виявили, що $t_{емп} = 2.5$, а отже $p < 0.05$. Це говорить про те, що відмінності між показниками незалежних вибірок статистично значимі та достовірні, а тому наша гіпотеза підтвердилася.

Отже, припущення про існування каузального зв'язку рівня пренатального тестостерону з ігроманією підтверджено: чим вищий рівень тестостерону, тим більшою є схильність до ігрової залежності.

Список використаних джерел

1. Аймедов К.В. Ігроманія – паралельний світ. Монографія. К.: НДІ соціальної судової психіатрії та наркології МОЗ України, 2012. С. 15-44.
2. Manning J. T., Fink B. Digit ratio (2D:4D), dominance, reproductive success asymmetry, and sociosexuality in the BBC internet study. *American Journal of Human Biology*, 2008. V. 20. P. 451–461.

3. Manning J. T., Scutt D., Wilson J., Lewis-Jones D. I. The ratio of 2nd to 4th digit length: A predictor of sperm numbers and concentrations of testosterone, luteinizing hormone and estrogen. *Human Reproduction*, 13, 1998. P. 72-89.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО СПРИЙМАННЯ ВЧИТЕЛІВ-ПРЕДМЕТНИКІВ УЧНЯМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Наталія Кучик

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **К. П. Гавриловська**

Відносини в площині «педагог-підліток» є найбільш досліджуваною темою в психолого-педагогічних дослідженнях. Проте феномен емоційного сприймання вчителів старшокласниками досі потребує вивчення. Внутрішніми індивідуальними особливостями, що визначають особливості сприймання вчителів, є тривожність та самооцінка учнів. А.В.Горлова, посилаючись на А.В.Мудрика, стверджує, що характер взаємовідносин з вчителями і внутрішнє (суб'єктивне) ставлення до них змінюється протягом підліткового віку. І якщо молодший підліток прагне отримати похвалу від учителя, підтримку, заохочення вчителя за поведінку чи навчання, то у середньому підлітковому віці виникає прагнення до особистого спілкування з вчителем [1]. Як стверджував В.П.Трусов, когнітивним процесам завжди передують емоційні реакції, хоча ми часто не встигаємо помітити їх. Тому іноді змушені пояснювати свої висловлені думки, поспішні рішення якимись неадекватними підставами, які нав'язані нам суспільною свідомістю [4, с. 41]. Самооцінка завжди пов'язана з потребою в самоствердженні в різних сферах життя. Для підлітка найважливішою сферою для утвердження себе як члена соціальної групи є навчальна діяльність та міжособистісна взаємодія між усіма учасниками навчально-виховного процесу. Саме адекватна самооцінка дає змогу відчувати впевненість, знижувати рівень стресу. Отже, самооцінка людини обумовлює ступінь тривожності, який переживає особистість [2; 3].

Для вивчення емоційного сприймання вчителів старшокласниками ми укомплектували пакет психодіагностичного інструментарію. Специфічність нашого предмету обумовила не традиційний підхід до вибору інструментарію: на визначення внутрішніх особливостей емоційного сприймання учителів для учнів було запропоновано дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (модиф.

А.Прихожан) та шкала соціально-ситуативної тривоги Кондаша, а на визначення зовнішніх особливостей – проєктивні методики, які модифіковані під особливості нашої теми.

Результати проведеного дослідження та їх аналіз. Провівши дослідження із учнями 5-11 класів (40 осіб) можемо підсумувати, що рівень загальної тривожності в нормі. Нормальний рівень тривожності виявлений у 25 осіб (62,5%), надзвичайно спокійний – у 7 осіб (17,5%), дещо підвищений – у 5 осіб (12,5%), високий – у 3 осіб (7,5%). Результати шкільної тривожності дещо відмінні: норма виявлена у 28 учнів (70%), надзвичайно спокійний рівень – у 3 учнів (7,5%), дещо підвищений – у 3 учнів (7,5%), високий – у 5 учнів (12, 5%), у 1 учня (2,5%) дуже високий рівень.

Самооцінна тривожність виявилась наступним чином: в нормі вона у 21 досліджуваного (52,5%), в 10 досліджуваних (25%) – надзвичайно спокійна, дещо підвищена в 8 досліджуваних (12,5%), висока – відсутня, дуже висока в 1 досліджуваного (2,5%).

Міжособистісна тривожність: в нормі – 28 (60%), надзвичайно спокійний – 2 (2,5%), дещо підвищений – 8 (20%), високий – 2 (5%).

За показниками тривожності можна зробити висновок, що найбільш суперечливою виявилась шкільна тривожність. Адже з одного боку найбільше досліджуваних має нормально виявлену шкільну тривожність – 28 (70%), а з іншого – найбільший показник високої та дуже високої шкільної тривожності – 6 учнів (15%).

Середній показник загальної самооцінки в досліджуваних учнів у нормі – 73,7%. Якщо ж говорити про її рівні, то вони розподілились наступним чином: низький виявлений в 5 учнів (12,5%), нормальний – в 21 учня (52,5%), високий – в 14 учнів (35%). Варто зазначити, що занижену самооцінку мають досліджені старшого шкільного віку (15-17 років). З 14 досліджуваних із завищеною самооцінкою половина – це також старші підлітки. Це свідчить про те, що в ці школярі потребують особливої уваги шкільного психолога.

Методика «Незакінчені речення» була обрана для встановлення ставлення учнів до вчителів. Якщо характеризувати блок негативних конотацій, то учні найбільше не сприймають крик учителя, а також приниження і знущання. В період підліткового віку відбувається загострення ідентифікації, тому будь-які зауваження, не говорячи вже про крики, утиски, приниження, фізичне насильство, сприймаються дуже гостро. Адже саме цим можна пояснити, що різні початки речень завершилися аж 31 разів відповіддю «кричить», «засуджує, принижує» – 18, «насильство над дітьми» – 10.

Тобто дана статистика говорить про те, що головним у школі для дітей є не саме навчання, а процес і їхній комфорт, який супроводжує це

навчання. Тому очевидним із дослідження стає той факт, що учні найбільше хочуть, щоб їх розуміли, вміли підтримати та поважали. Це підтверджують відповіді досліджуваних: «розуміючий» – 47 відповідей, «поважає інших» – 10, «чуйний, добрий» – 20.

Увагу привертають характеристики, які пов'язані із тією стороною життя, яка об'єднує учнів та вчителів переважну більшість часу – навчання. А саме професійні уміння та навички вчителів. Можна було б припустити, що вони будуть домінувати, оскільки навчання є основною діяльністю, способом і засобом взаємодії учнів і вчителів. Сюди можна віднести ті асоціації, в яких учні зазначили: «розумний» (18 згадок), «проводив цікаво уроки» (21 згадка), «досвідчений» (7 згадок), «добре пояснював» (12 згадок), «навчав» (5 згадок). Але виявилось, що вони зовсім не основні, і становлять лише 20,7 %.

Більш значущими виявились характеристики, які описують особистісні характеристики вчителів, їх характер, емоційність, навички комунікабельності, емпатійність. Частина таких відповідей досить велика – 79,2%. Найбільше учні цінують якості, які пов'язані із ставленням до учнів в процесі навчання: доброта, уважність, розуміння, терпимість, підтримка, допомога, щирість. Всі ці якості сприяють ефективному емоційному взаємозв'язку, на основі якого можна і вибудувати модель навчальної діяльності. Адже дуже часто в підлітковому віці особистісна симпатія до вчителя може покращити рівень навчальної діяльності учня.

У вільному асоціативному експерименті досліджуванні добирали асоціації до слова-стимулу «вчителька». Стимул підбирався з урахуванням теми дослідницької роботи, а тому жодних емоційних відтінків йому не було надано. Найчастіші асоціації у дітей – «розумна», «добра», «мудра», що підтверджує результати методики «Незакінчені речення»: навчання хвилює дітей, але в меншій мірі, ніж міжособистісні взаємовідносини з учителями-предметниками. «Друг», «допомога», «розуміюча» – це характеристики, які також часто повторювалися. В цій групі асоціацій можна прослідкувати ставку на емпатійність, яка є важливою складовою емоційного інтелекту дитини. Траплялися відповіді-асоціації, які пов'язані не з учителем, а діяльністю, яку він веде. Проаналізувавши форми з відповідями, нами було виявлено, що асоціації про канцелярію та навчальний процес загалом, були записані учнями, які мають високий і дуже високий рівень тривожності та низький рівень самооцінки. Тобто, ці досліджувані мають проблеми в емоційному сприйманні учителів-предметників, вони не можуть реально оцінити особистість, переходячи на навчальну тематику.

Учні із високою самооцінкою роблять ставку на розуміння вчителя, його толерантність та емоційну стабільність. Такі учні прагнуть абсолютного схвалення, лояльності, мінімум зауважень чи критики.

Отримані результати підтвердили нашу гіпотезу: внутрішні особливості учнів забезпечують передумови успішного сприймання вчителів; а зовнішні особливості визначають успішність подальшої взаємодії. Тобто внутрішня тривога та занижена самооцінка не дозволяють учням не тільки ефективно встановити контакт з учителями, а й адекватно сприйняти особистість учителя. В цьому і полягає підґрунтя проблеми дослідження. Не будучи готовим до взаємодії, її учасники не можуть налагодити ефективну роботу, без якої не може відбутися розбудова ефективного навчального процесу, дружніх стосунків з педагогами, наставництва.

Список використаних джерел

1. Горлова А. В. Умови педагогічної взаємодії педагога з підлітками. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: збірник наукових праць. Вип. 12. Кам'янець- Подільський, 2008. Кн. I. С. 309 – 315.
2. Сердюк Н.М., Власова Д.В. Взаємозв'язок тривожності та самооцінки студентів. *Dynamics of the development of world science*. Vancouver, Canada. 2019. с. 595-599
3. Стадник Г. А., Сімбір'ова О. О. Взаємозв'язок тривожності та самооцінки підлітків. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С. 198-201
4. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу: монографія. Кривий Ріг, 2014. 309 с.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В РОДИНІ

Вікторія Мощицька
здобувачка другого
(магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних
наук, доцент **О.М.Савиченко**

ВООЗ визначає психічне здоров'я не просто, як відсутність психічного розладу. Це стан благополуччя, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, впоратися із життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти.

Сучасна людина все частіше зіштовхується з різноманітними проблемами, вона піддається стресам, виникає емоційна напруга, особливо важко підтримувати тонус коли необхідно піклуватися про власну родину, тому тема про психічне здоров'я є досить актуальною.

Метою нашого дослідження є дослідити й порівняти особливості психічного здоров'я особистості в конструктивних та деструктивних подружжях. Ми припустили, що в конструктивних сім'ях показник психічного здоров'я вищий, порівняно з деструктивними.

Для дослідження було використано 2 методики: опитувальник «Стабільність психічного здоров'я – коротка форма» (MHC-SF-UA) К. Кіза, та опитувальник «Конструктивні та деструктивні родини». Вибірку дослідження склали 69 осіб, серед респондентів були особи з різним стажем подружнього життя.

На першому етапі нашого дослідження ми використали методику «Конструктивні та деструктивні родини». За допомогою цієї методики ми змогли визначити тип родини. На графіку ми можемо побачити, що серед осіб, які взяли участь у дослідженні більше конструктивних (65,2 %) родин, ніж деструктивних (32,3%).

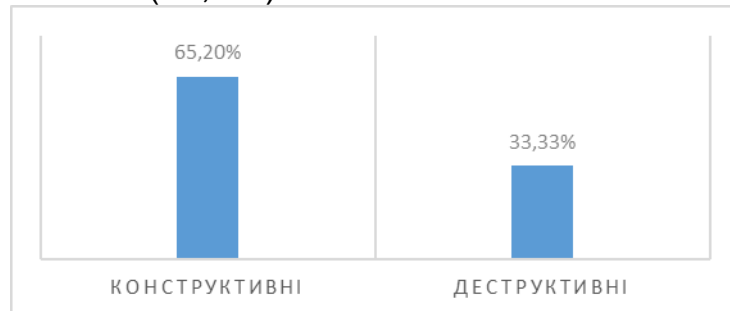

Рис.1. Конструктивні родини та деструктивні

Проаналізувавши результати, які були отримані у ході дослідження, ми виявили, що «конструктивних» жінок на 19% більше ніж «конструктивних» чоловіків. При цьому «деструктивних» чоловіків 17,40%, а жінок «деструктивних» 16%, тобто різниця незначна. Можна припустити, що жінки частіше схильні вирішувати конфлікти конструктивно, спокійно, розважливо.

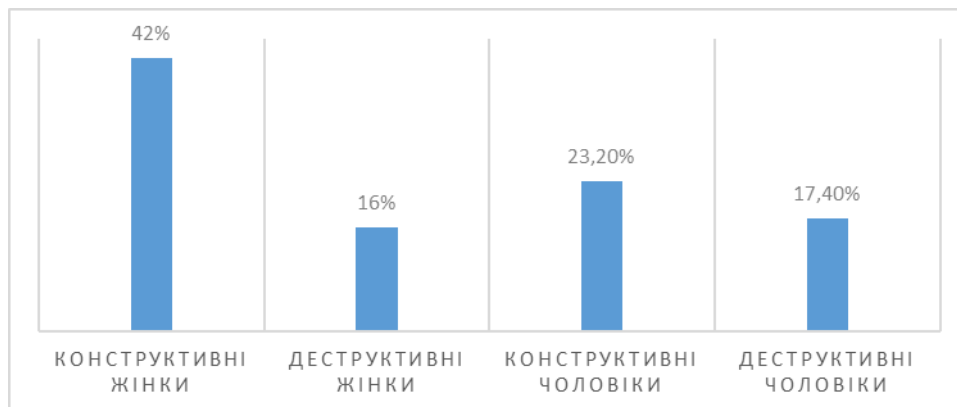

Рис.2. Конструктивність/деструктивність жінок та чоловіків

Для дослідження психічного здоров'я нами була використана методика «Стабільність психічного здоров'я – коротка форма» (MHC-SF-UA). Ми з'ясували, що серед 69 респондентів 45 є конструктивними, а 24 деструктивними. На графіку ми можемо побачити, що у третини жінок було виявлено помірний рівень стабільності здоров'я 36% , а це на 9% більше ніж у чоловіків. Але попри це серед конструктивних родин 8,8% жінок мають низький рівень психічного здоров'я, а чоловіків в низькому рівні лише 2,2%.

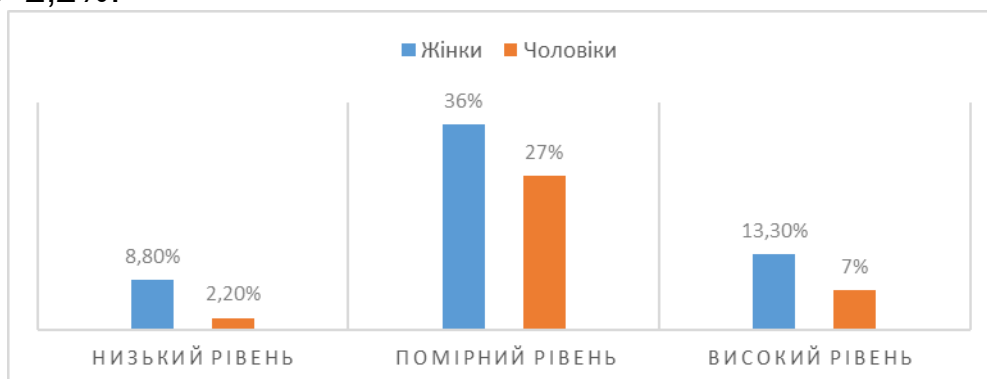

Рис.3. Стабільність психічного здоров'я жінок та чоловіків в конструктивних родинах

За отриманими результатами 24 особи відносяться до деструктивних родин. При цьому було виявлено, що у 38% жінок, які відносяться до деструктивних родин переважає помірний рівень, що на 9% більше ніж у чоловіків. Високий рівень переважає у чоловіків ніж у жінок. Низький рівень однаково переважає як у жінок, так і у чоловіків (4,10%).

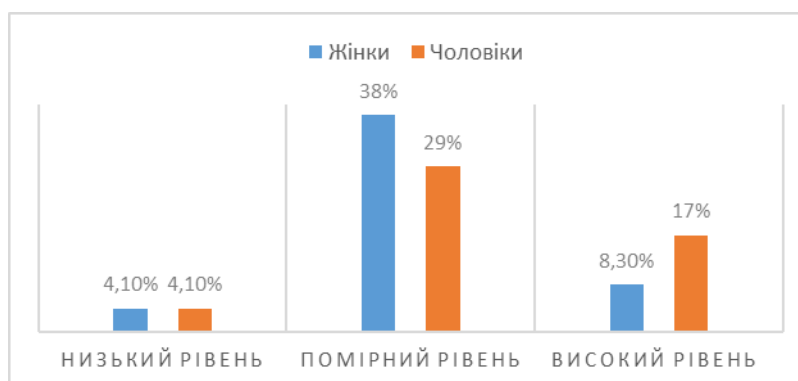

Рис.4. Стабільність психічного здоров'я жінок та чоловіків в деструктивних родинах

Отже, існують розбіжності у психічному здоров'ї конструктивних та деструктивних родин. Ми можемо побачити, що відсоток конструктивних жінок є більшим ніж конструктивних чоловіків.

Список використаних джерел

1. Портницька Н.Ф., Савиченко О.М., Тичина І.М. До проблеми збереження психічного здоров'я дітей та підлітків // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, - 2019. - Том. VI, Психологія обдарованості, Вип. 16. - С. 222-229.
2. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана. - Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. - 430 с.

**КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД
КОРЕКЦІЇ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Анастасія Полин

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Н.Ф.Портницька**

Актуальність дослідження. Проблема дослідження самооцінки є достатньо актуальною в наш час, адже самооцінка є ключовою для всіх сфер життя людини. Вона має вплив на успіх особистості у житті. А формування самооцінки відбувається з перших років життя, тому важливо щоб ще у дитинстві вона була адекватною.

Дослідженню проблеми самооцінки у вітчизняній психології присвячені роботи Л.Бороздіна, Є.Залучьонової, Ф.Зімбардо, Є.Соколової, А.Ліпкіна, Л.Рибака та В.Сафіна. У зарубіжній психології методологічні засади дослідження самооцінки висвітлюються у роботах Б.Ананьєва, Л.Божович У.Джеймса, у роботах К. Роджерс, К. Хорні та ін. складові самооцінки розглядаються у контексті психотерапії.

Традиційним для психолого-педагогічних досліджень є аналіз ефективності казкотерапії на розвиток емоційно-ціннісної (моральнісної) складової самосвідомості дітей (Ш.Амонашвілі, Г.Іващенко, Н.Каншоністова та ін.). На сучасному етапі комплексний підхід до використання казкотерапії представлений програмами корекції Т.Зінкевич-Євстігнєєвої.

Однак, більш детального дослідження потребує проблема ефективності казкотерапії у корекції самооцінки молодших школярів.

Метою дослідження було визначити ефективність використання казкотерапії як методу впливу на рівень самооцінки молодших школярів. Для реалізації мети були використані такі методи: *теоретичні* – аналіз наукової психологічної літератури; *емпіричні* - опитувальник Століна і Пантелєєва «Оцінка відношення до себе» (модифікований варіант),

методика «Який я?», опитувальник Казанцевої Г.Н. (модифікований варіант). Експериментальний метод: розроблено програму занять казкотерапії з 3-х занять, після якої знову виміряли показники самооцінки проведено кількісний порівняльний аналіз.

Вибірку дослідження склали 61 молодший школяр 3ОШ №3 м. Малин, віком від 6 до 10 років.

За результатами дослідження за тест-опитувальником «Оцінка відношення до себе» В. Столін С. Пантелєєв, було отримано такі результати:

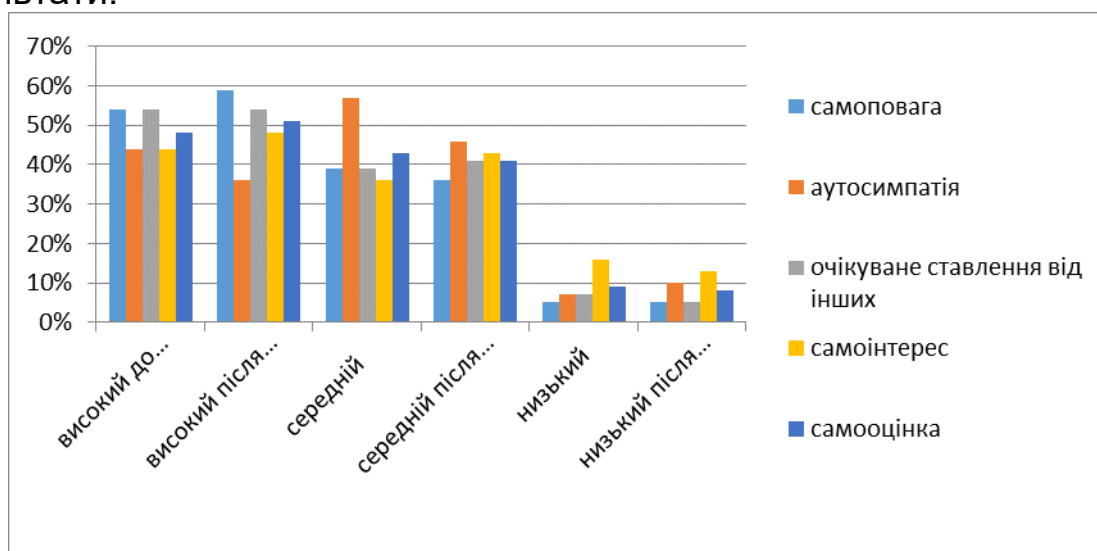

Рис.1.1 Порівняння показників самооцінки до та після казкотерапії

Таким чином високий рівень самооцінки до проведення програми був виявлений у 48% дітей, а після дослідження у 51%.

За шкалою «самоповаги» високі показники були зафіксовані у 56% молодших школярів, після проведення занять 59%. Для цього відсотка дітей характерним є впевненість в собі, зазвичай віра у свої сили, рішучо здатні до дій, самостійно йдуть до своїх цілей, розраховують тільки на себе. Вміють контролювати своє життя, чітко розуміють чого вони хочуть, досягають своїх цілей.

За шкалою «аутосимпатії» (самоставлення) високі показники до проведення програми були у 36% дітей, а після проведення програми уже у 44%.

За шкалою «очікуване ставлення від інших» отримало високий показник 54% молодших школярів, показники після повторного вимірювання не змінилися. Дана група дітей постійно перебуває в очікуванні позитивного або негативного відношення від оточуючих (батьків, вчителів, однокласників). Зазвичай вони потребують позитивного ставлення, це схвалення їхніх дій, похвала у навчальній діяльності.

За шкалою «самоінтерес» (цікавість до себе, до свої думок, емоцій, почуттів, вчинків; відображає міру близькості з самим собою) становить у 48% школярів були високі показники на початку дослідження, але знизилися до 44% після проведення програми. Діти у яких добре виражений самоінтерес мають впевненість у тому, що вони цікаві не тільки для себе, а й для оточуючих.

Таким чином, впровадження елементів казкотерапії у роботі з молодшими школярами зумовило незначне підвищення частки дітей, у яких самооцінка зросла із середнього рівня до високого за критеріями самоповаги та аутисимпатії. Зниження частки досліджуваних із високим рівнем самоінтересу може свдчити про активізацію інтересу до оточуючих. Збереження відносно стабільної частки школярів із заниженою самооцінкою може свідчити про необхідність низки додаткових занять для стабілізації самооцінки, а також детального дослідження причин такої самооцінки.

За результатами дослідження за методикою «Який Я?» було отримано такі показники самооцінки (Рис. 1.2.):

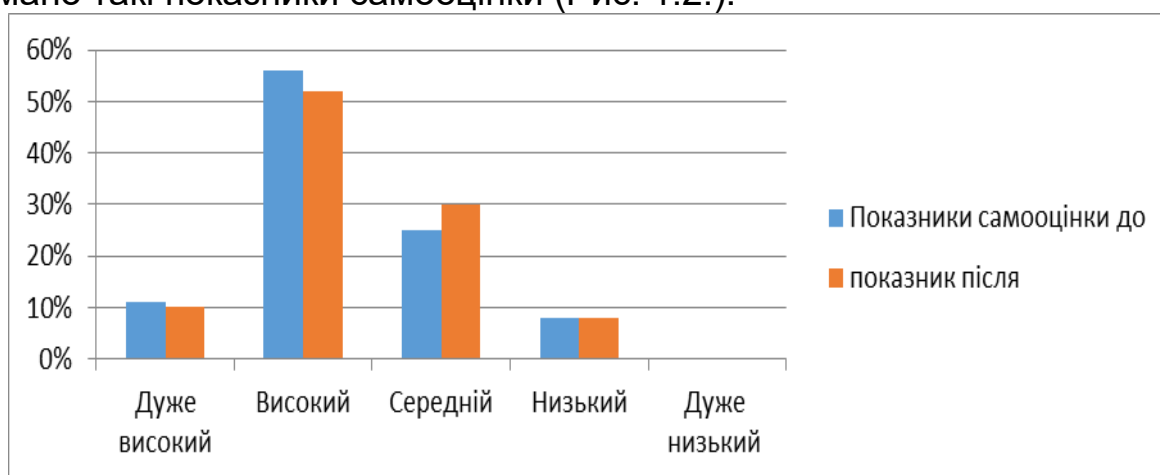

Рис. 1.2 Порівняння показників самооцінки до та після програми

Для 56% досліджуваних є характерним високий рівень самооцінки.

Дуже високий рівень самооцінки, що свідчить про те, що ці молодші школярі схильні до ігнорування своїх особистих невдач, (якщо вони все ж і усвідомлять свої невдачі, то ніколи не визнають свою провину), можуть видавати свої слабкі сторони за сильні, ідеалізують свої здібності та можливості, а також значущість для навколишніх людей; можуть поволитися конфліктно. Такий рівень самооцінки до проведення програми був виявлений в 11% досліджуваних. Після занять з казкотерапії завищену самооцінку виявлено у 10%.

Середній рівень самооцінки, для якого характерна повага до себе, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку, на початку

дослідження було виявлено у 25% досліджуваних, а після проведення - показник підвищився до 30%.

У 8% досліджуваних до проведення програми виявлено низький рівень самооцінки. Для таких дітей характерним є: невпевненість в собі, «синдром неповноцінності», вони пасивні, несміливі, всього бояться, бачать в собі тільки недоліки, бояться виказати свою власну думку, також бояться неприйняття оточуючими, прагнуть постійного схвалення. Відсоток школярів з низьким рівнем самооцінки змінився після впливу.

За результатами методики для визначення рівня самооцінки молодших школярів була обрана методика Г.М.Казанцевої. На основі отриманих результатів за цією методикою було виокремлено три групи молодших школярів із високим, середнім та низьким рівнем самооцінки (рис.1.3).

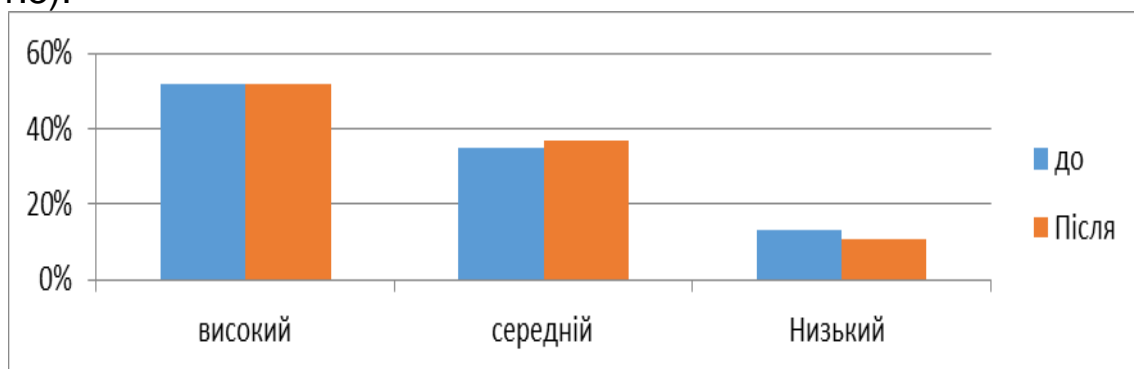

Рис.1.3 Порівняння показників самооцінки до та після програми

Результати дослідження в цілому підтверджують результати попередніх досліджень: близько 50% досліджуваних має достатньо високий рівень самооцінки. Вони є самостійними, активними, дружелюбними, справедливо себе цінують та поважають. Відсотковий показник серед вибірки залишився незмінним після проведення казкотерапії.

Близько третини досліджуваних виявлено середній рівень самооцінки такі діти вміють поважати себе, але в той же час знають про свої слабкі сторони й прагнуть до самовдосконалення. Діти з таким рівнем самооцінки рідко страждають від «комплексу неповноцінності» та інколи намагаються підлаштуватися під думку інших, але зазвичай відстоюють свою, поводять себе адекватно та врівноважено. Після проведення занять показник школярів з середнім рівнем самооцінки підвищився на кілька відсотків.

За результатами проведення корекційних занять дещо знизилася кількість школярів із заниженою самооцінкою (із 13% до 11%). Такі діти страждають практично від усього, їм страшно виказувати свою думку, а

тим більше відстоювати її, так як бояться бути непочутими, дуже невпевнені в собі.

Таким чином, результати дослідження свідчать, що застосування казкотерапії як методу корекції самооцінки молодших школярів може використовуватися для стимуляції незначних змін самооцінки (із середньої до високої, із низької до середньої). Для більш серйозної корекції самооцінки (зокрема для роботи з дітьми із заниженою самооцінкою) доцільною є впровадження комплексних програм, спрямованих до детальне дослідження причин виявлених симптомів низької самооцінки та подальшого поєднання казкотерапії із іншими методами психокорекції.

Список використаних джерел

3. Вачков И.В. Групповые методы в работе школьного психолога: учебно-методическое пособие М.: Ось-89, 2002.
4. Вачков И.В. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку. М.: Ось-89, 2001.
5. Выготский Л.С. Психология развития человека М.: Смысл, 2004.
6. Зинкевич-Евстигнеева Т. Основы сказкотерапии М.: 2005. 80 с.

ОБРАЗ «ЧОЛОВІКА» І «ЖІНКИ» У СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ РІЗНОГО ВІКУ (КРОС-КУЛЬТУРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Вікторія Прокудіна

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **Л.О. Котлова**

Головним чинником, котрий впливає на психологічний розвиток особистості є суспільна культура, в особливості ментальність, традиції та стереотипізація. Важливо прослідкувати перетік їхнього впливу під час юнацького віку до раннього дорослого, адже це саме такий період, коли відбувається формування чіткої життєвої та суспільної позиції. Одним із важливих аспектів є формування образу «чоловік» та «жінка», адже під час юнацького віку відбувається пошук свого життєвого партнера, «малюється зображення» власної сім'ї. Тому, якщо надалі буде йти викривлене бачення та прийняття суспільства, то це буде нести свої певні наслідки [1; 2].

Було проведено дослідження впливу гендерних стереотипів населення України, США та КНР за двома віковими категоріями. До

основних 10-ти стереотипів ми віднесли: жінки – слабка стать, а чоловіки – сильна; жінки мають нелогічне, ірраціональне мислення, а чоловіки навпаки – раціональне; жінка має одна займатися всіма домашніми справами; чоловіки кращі водії, ніж жінки; жінки в більшості діють згідно своїм емоціям, чоловіки ж навпаки - діють «холодним розумом»; головним у сім'ї має бути чоловік, а жінка має йому підпорядковуватись; роль чоловіка у сім'ї - заробляти гроші, роль жінки - бути домогосподаркою; в економічній та політичній сферах краще розбираються чоловіки, ніж жінки; в інтимній сфері життя чоловіки більш ініціативніші, ніж жінки; жінка може виконувати декілька справ одночасно, а чоловіки лише одну.

В українців стереотипізація не на багато, але більш проявляється в період юнацтва, в американців така ж ситуація. На нашу думку, це все пов'язано з віковими особливостями та набутим досвідом в період переходу між цими двома віковими періодами. Найбільш схильні до стереотипного мислення саме досліджувані представники народу КНР. У них показники фактично однакові у двох вікових періодах. Також ми можемо стверджувати, що чоловіки більш схильні до підтвердження гендерних стереотипів, ніж жінки.

Провівши метод вільних асоціацій (рис.1, рис.2) ми також дійшли до певних висновків.

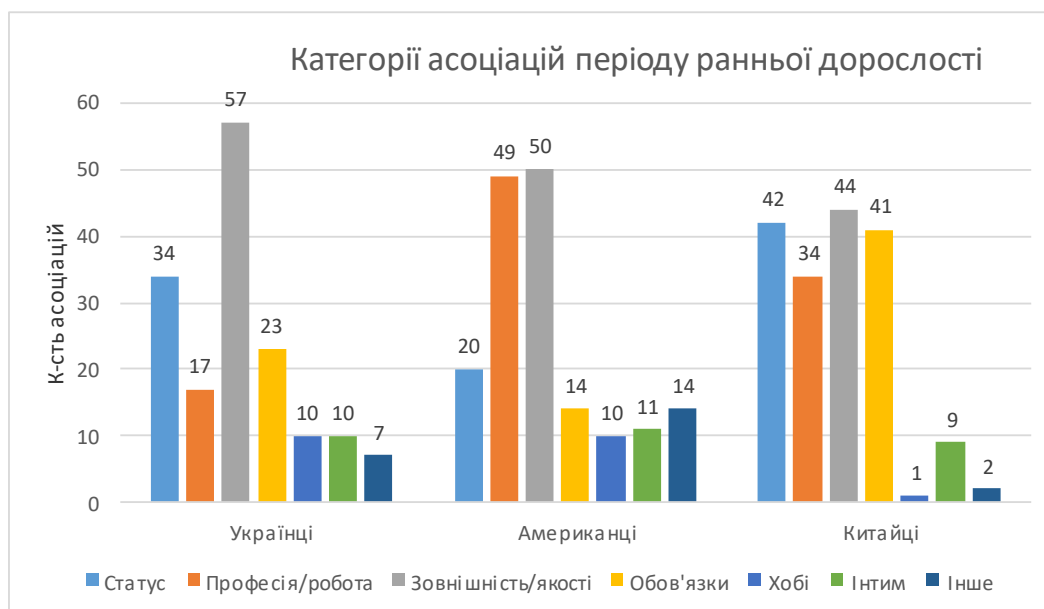

Рис.1. Категорії асоціацій у юнацькому віці

Найчастіше до образу «чоловіка» за категорією «Зовнішність/якості» відносились такі асоціації – мужній, сильний, цілеспрямований, розумний, надійний; за категорією «Професія/робота» - бізнесмен, менеджер, лікар, інженер, науковець; за категорією «Статус» - чоловік,

батько, друг, син). До образу «жінка» за категорією «Зовнішність/якості» відносились такі асоціації – жіночна, ніжна, красива, сексуальна, тендітна, добра; за категорією «Статус» - дружина, мама, сестра, коханка, господиня; за категорією «Обов'язки» - хатні обов'язки, домашні справи, готування їжі, прибирання.

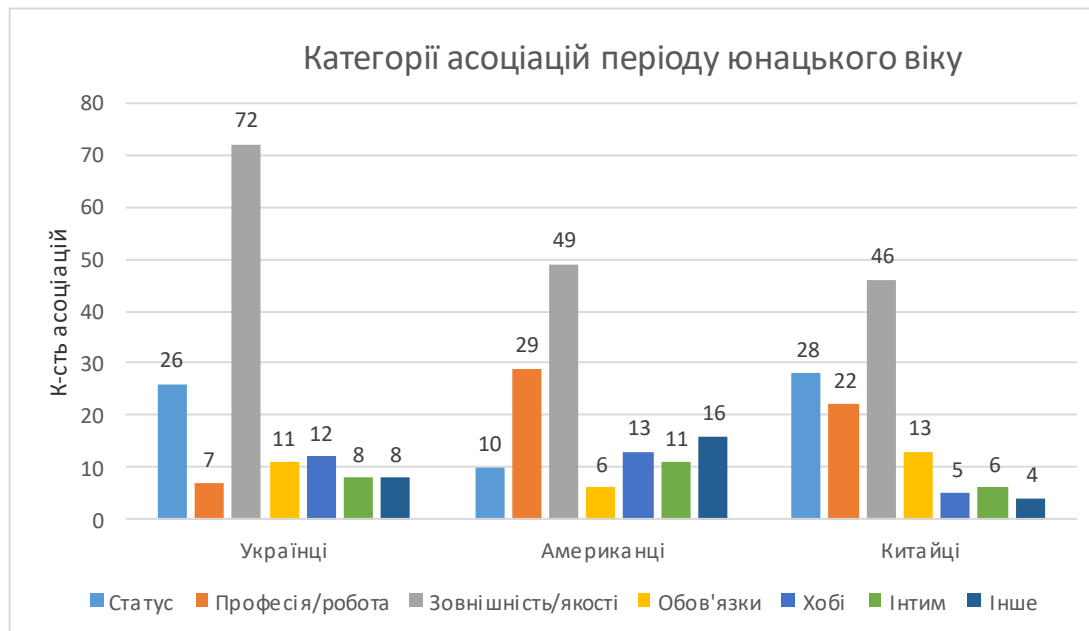

Рис.2. Категорії асоціацій у ранньому дорослому віці

Порівнюючи 2 вікових періоди (юнацький вік та вік ранньої дорослості), можна сказати, що в юнацькому віці найбільша к-сть асоціацій припадає на категорію «Зовнішність». В юнацькому віці категорії «Статус», «Професія/робота» та «Обов'язки» зростають і мають найбільші показники. Це може бути пов'язано з віковими характеристиками та життєвим досвідом. Адже в період ранньої дорослості людина зустрічає свого життєвого партнера з яким зароджується сім'я, а відповідно з'являються нові сімейні статуси та обов'язки.

Отже, нами розкрито головні відмінності між усвідомленням понять «чоловік» та «жінка» особистостей трьох національностей. Серед них основні:

- українці асоціюють поняття «жінка» із зовнішніми рисами «красива», «ніжна», «симпатична», а американці та китайці більше із внутрішніми рисами - «добра», «віддана», «чуйна», «розумна» тощо;
- китайці «прив'язують» образ жінки лише до сім'ї, материнства, американці та українці більш вільні у своїх поглядах, тому не «прикріплюють» образ жінки до однієї сфери життєдіяльності;

- гендерні ролі, що притаманні чоловікам та жінкам трьох країн не мають суттєвих відмінностей, окрім того, що китайці не виокремлюють жінок у професійних сферах – «вчитель», «психолог», «менеджер».

Список використаних джерел

1. Морщакова О. С. Історико-соціальні та правові аспекти гендерної рівності. Веб-сайт. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/571/>
2. Бичко І. Свідомість. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкару та інші. Київ, 2002. С. 567-742.

**ЗНАЧЕННЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГА
ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ
У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Вікторія Савчук
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю
053 Психологія

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **І.С. Загурська**

Проблема тривожності молодших школярів є однією з найбільш актуальних в сучасній психології. На цей час збільшується кількість дітей молодшого шкільного віку, які мають прояви шкільної тривожності. Це може бути пов'язано як з об'єктивними зовнішніми причинами (ускладнення соціальних відносин), так і з внутрішніми, генезис яких бере початок від психологічних особливостей дитини. Вивчення передумов і безпосередніх проявів тривожності становить основу діяльності шкільного психолога.

Проблемі тривожності присвячено праці зарубіжних (А. Адлер, З. Фрейд, О. Маурер, Р. Мей, Дж. Тейлор) і вітчизняних (В. Астапов, А. Прихожан, Ю. Ханін) дослідників.

За результатами дослідження тривожності молодших школярів з використанням методики «Тест шкільної тривожності Філіпса» та малюнковими техніками «Я в школі», «Я і мої ровесники», «Я і дорослі в школі» нами була розроблена корекційно-розвиткова програма, метою якої є профілактика та зниження рівня тривожності у дітей молодшого шкільного віку.

Корекційно-розвиткова програма була розроблена на основі робіт Т. Ю. Колошиної, М. Кисельової, А. А. Трусів та А.М. Прихожан [1; 2; 3; 4].

Завдання програми:

- профілактика та зниження рівня тривожності у молодших школярів арт-терапевтичними засобами;
- формування адекватної самооцінки, впевненості в собі;
- розвиток навичок ефективного спілкування в різних ситуаціях;
- розвиток навичок зниження м'язового та емоційного напруження;
- розвиток емоційної грамотності у молодших школярів.

Етапи розвивальної програми:

I етап – створення ситуації співробітництва (1 заняття). На цьому етапі психолог створює ситуацію співробітництва та взаємодовіри; налаштовує групу та кожного особисто на роботу.

II етап – розвиток уміння опосередковувати тривогу, розвиток впевненості у собі та розвиток комунікативних навичок, створення позитивного емоційного настрою, підвищення рівня самооцінки в дітей, зниження тривожності та емоційної і м'язової напруги (2 заняття).

III етап – розвиток групової згуртованості (2 заняття). Психолог закріплює попередньо набуті знання і навички щодо профілактики та зниження тривожності, емоційної і м'язової напруги, зняття психоемоційного напруження.

IV етап – групова рефлексія виконання завдань (1 заняття). На цьому етапі психолог разом із дітьми аналізує процес спільної роботи, сприяє розвитку вміння опосередковувати тривогу та самостійному пошуку «шляхів подолання тривоги».

Методи та прийоми: методи арт-терапії (ізотерапія, ігротерапія, ліплення), вправи на релаксацію, ситуативно-рольові ігри.

Тривожність у цьому віці може піддаватися корекції, оскільки ще не є стійким особистісним утворенням. Ефективною формою роботи психолога по подоланню тривожності у школярів може бути використання відповідних корекційно-розвиткових технік. Саме тому ми розробили корекційно-розвиткову програму, до якої входять психологічні ігри, вправи, які відповідають основним принципам арт-терапії. Програма спрямована на формування адекватної самооцінки, на розвиток вміння опосередковувати тривогу, розвиток впевненості у собі, навичок ефективного спілкування, зниження м'язового та емоційного напруження.

Представлена структура корекційно-розвиткової програми не претендує на вичерпність та досконалість. Перспективою подальшої роботи є розробка більшої кількості занять, які включатимуть спеціальні прийоми подолання тривожності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Колошина Т. Ю., Трусь А. А. Арт-терапевтические техники в тренинге: характеристики и использование. Практическое пособие для тренера. СПб.: Речь, 2010. 189 с.

2. Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми: Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. СПб.: Речь, 2006. 160 с.
3. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. СПб.: Речь, 2007. 336 с.
4. Прихожан А.М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст 2-е изд. СПб.: Питер, 2009. 192 с.: ил.: (серия «Детскому психологу»).

ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці викладачів та студентів
соціально-психологічного факультету

Випуск 13

Укладачі

Ю. Дем'янчук Н. Портницька, І. Тичина

*Підготовка макету
та художнє оформлення обкладинки*

Ю. Дем'янчук

